

בעזהשי"ת

קונטרס עבודת התפלה

כולל

פירוש על דרך הפשט על כל קטע וקטע מתפלת
שמונה עשרה

וגם על כל קטע מתפלת מוסף לראש חודש

וליקוט גדול של עצות לכוונה בתפלה
(מגמרא ראשונים ואחרונים)

נלקט ונערך בעזרת החונן לאדם דעת
על ידי
מאיר הלוי בירנבוים

שנת ה'תש"ס

אמר להן הקב"ה לישראל הוּו זהירין בתפלה שאין מדה אחרת
יפה הימנה (תנחומא וירא א')

אשמח לקבל כל הערה או הודעת טעות הדפוס

© Copyright 1990, 1996, 1998 by:

Mayer Birnbaum
79 Reid Ave.
Passaic N.J. 07055
973-778-8536

**כל הזכויות שמורות להמו"ל
כולל זכות תירגום או צילום כל הספר או חלק ממנו**

בארץ ישראל אפשר להשיג את הספר אצל:
ר' יששכר דוב בירנבוים
אור החיים 15, קרית ספר
08-9740446

מהדורה חמש עשרה

Printed in Israel

הסכמת מורנו ורבינו ראש ישיבתנו נר ישראל

בס"ד

שמחתי לראות עליהם לתרופה שחיבר הרב הנעלה ויקר הערך הר' מאיר הלוי בירנבוים וקראו "קונטרס עבודת התפלה" ומכיל ביאורי כוונות התפלה ועצות מועילות לכך מלוקטים בעיון נמרץ מתוך הרבה ספרי רבותינו ראשונים ואחרונים ז"ל. ודבר טוב עושה עם עמו וכבר הסכים על ידו הגאון האדיר רשכבה"ג מרן הגרא"מ שך שליט"א, ומה נוכל להוסיף על דבריו כי אם ברכה שיצליח ד' זרכו לזכות הרבים בזה ובבא.

בעה"ח ביום צום גדלי' שנת תש"ן לפ"ק

שמואל יעקב וינברג

ברכת אבי מורי שליט"א

בעזה"ת

כבוד בני יקירי הרב מאיר הלוי שליט"א

מה נכבד לי היום ומה עלזה נפשי להופעת הקונטרס עם ביאור של שמונה עשרה, הביכורים שלך על מזבח הדפוס, ובטח מזכה את הרבים ויביא תועלת מרובה גם לתלמידי חכמים.

אמר שלמה המלך במשלי כ"ג "בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני ... יולד חכם ישמח בו" ומבאר בבראשית רבה (פרשה ס"ג: א') שמפסוקים אלו אנחנו לומדים שכל מי שיש לו בן יגע בתורה שהוא מתמלא עליו רחמים (אהבה) ויש להוריו שמחה ממנו. ברוך ד' שאני ואמך מנב"ת זכינו לכך.

מתוך הרחבה ושמחה תוסיף חיל בתורה ותזכה יחד עם זוגתך לגדל צאצאיכם היקרים שיחיו לתורה ולחופה ולמעשים טובים, לא תמוש התורה מפידך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך עד עולם.

אביך המברך אותך בכל לב ונפש

נפתלי בן החבר ר' יששכר זוב הלוי בירנבוים

ספר זה מוקדש

לזכר ולעילוי נשמות

זקני משפחתנו

החבר ר' יששכר דוב בן ר' אברהם הלוי

בירנבויס

נלב"ע כ"ה מנחם אב תרצ"ה

ואשתו מרת רייקע בת ר' אפרים ממשפחת

אפפנהיים

נלב"ע ו' אלול תשכ"ה

החבר ר' אברהם יוסף שמחה

בן החבר ר' נפתלי הכהן אלטמאן

נלב"ע ו' כסלו תשל"ט

ואשתו מרת בריינכא בת החבר ר' מאיר

ממשפחת זולצברגר

נלב"ע ראש חודש מנחם אב תשי"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

ע"י

אבי מורי הרב נפתלי הלוי בירנבויס שליט"א

ואמי מורתי מרת חוה (למשפחת אלטמאן) שתחי לאי"ט

תוכן הענינים

ז	הקדמה
יא	פתיחה — כוונה בתפלה
יט	פירוש על כל קטע של השמונה עשרה
נא	הכוונה לכל אמן בחזרת הש"ץ
נב	פירוש על כל קטע של מוסף לראש חודש
סח	דברים המעכבים את התפלה מלהתקבל
סט	עצות לכוונה בתפלה
עח	כח התפלה

קונטרס עבודת התפלה

הקדמה

אודה ה' בכל לבב שזיכני להוציא לאור קונטרס זה המכיל פירוש ע"ד הפשט על כל קטע של תפלת שמונה עשרה, הנלקט מסידורי וספרי הראשונים והאחרונים, ובתחילתו פתיחה רחבה על חיוב הכוונה בתפלה ושהעיקר הוא פירוש המלות, ובסופו ליקוט גדול של עצות לכוונה בתפלה שלקטתי בעזהש"ת מהגמ' ראשונים ואחרונים.

האבודרהם בהקדמתו כתב, רוב ההמון נושאים קולם בהתפללם לפני אלקי עולם וחו ממששים כעור באפלה ואינם מבינים דברי התפלה וכו' וכאשר ראיתי כי ננעלו שערי התפלה והעבודה ונתמעטו יודעי' להגידה עלה בלבי לחבר זה הספר וכו' ואהי' ממצדיקי הרבים, עכ"ל. אמנם אחר כמה דורות גם פירושו לא הספיק, ובפרט מפני שרובו הוא רק מקורות הלשונית של תפלה מפסוקי תנ"ך, ומי יודע עניני הפסוקים מרמז בעלמא. ולכן הרבה אחרים כתבו פירושים, יש פחות ויש יותר, אבל לא פירוש שלם על כל קטע, ויצטרך המעיין לחפש בהרבה סידורים למצוא מבוקשו. וכתב הר' שלמה גאנצפריד (בעל הקצש"ע) בהקדמה לסדורו, הנה קדמונינו ז"ל נ"ע כבר חיברו לנו פירושים יקרים על סדר התפלה אמנם עתה בדורותינו ספו תמו כמעט אין זכר למו ורבים יפצפו בתפלתם ולבם בל עמם להבין אף פשוטי הדברים, עכ"ל. וכן הוא היום! ולכן ראיתי, וגם שמעתי מאחרים, שיש צורך לליקוט קצר שיוכל ללמוד ממנו פי' כל התפלה. ולזה נתתי לבי, בעזהש"ת, לבאר ע"ד הפשט את פי' המלות של כל השמונה עשרה, שהיא עיקר התפלה, כדי שנוכל לצאת חובתינו לכה"פ בחלק זה של התפלה. ואקוה שע"ז אהי' גם אני ממצדיקי הרבים.

באמת השקעתי המון שעות לעיין בכל פירושים של כל מפרשי השמונה עשרה ע"ד הפשט, והשתדלתי להשיג כל המפרשים שהיו באפשרותי, ובעזהש"ת מצאתי הרבה מפרשים שסדוריהם אינם בנמצא, ולכן ימצא במראי מקומות ספרים שלא נודעים (כגון "עבודת התמיד", שהוא סידור נפלא מהר' אלישע חאביליוו, נדפס בשנת תקנ"ד, שמצאתי באוצר הספרים של ראש ישיבתינו הגרש"י וינברג שליט"א). וגם עיינתי במפרשי התנ"ך במקומות שציינו המפרשים למקור לשון התפלה והשתמשתי

בפירושים בהרבה מקומות. ועי"ז מצאתי פירוש על כמעט כל קטע מהשמונה עשרה (ובמקומות שלא מצאתי כתבתי בתחילת המראה מקום "ע"פ") ולכולם כתבתי מראי מקומות להרוצה לעיין בהם יותר.

עשיתי את הפירוש על כל קטע וקטע לשני מטרות: (א) כדי שיהא מובן כל תיבה על בורי', דלא מספיק ידיעה מעורפלת בפירוש התפלה, שאילו כן הי', לא היו האנשי כנסת הגדולה מאריכים בכ"כ פירוט בכל הברכות. למשל, למה הוצרכו להאריך ולתקן "דעה בינה והשכל" אם כל כוונתם היתה רק "דעה", אלא כווננו שיבקש על כל פרט, וודאי צריכים להבין מה שמבקשים. ובאמת לכך תקנוה בלשון זה דוקא, כמבואר ברבינו בחיי (דברים י"א, י"ג) וז"ל, ולכן תקנוה בלשון פשוט מובן כדי שלא יתבלבלו הרעיונים בהבנת הלשון ושיהיו כל ישראל שוין בה בין חכמים ובין טפשים, עכ"ל! רואים שתקנוה בלשון קל כדי שכל א' יבין כל התפלה. והשתדלתי לבאר כל תיבה או קטע בלשון בהיר וקצר כדי להקל על המעיין לכוון בו, ולכן לא הארכתי בקושיות ותירוצים, ועכ"ז יתורץ הרבה קושיות ודקדוקים שהעירו המפרשים להמעין היטב (ויהי' מובן יותר ע"י עיון במקורות שצייננו במראי מקומות). ועל ידי פירוש זה יהי' מבורר החילוק בין כל תיבות הדומות זו לזו ותהא כל תיבה מובנת על בורי'.

(ב) לתת טעם בתפלה, וכמו שכתב האור יחזקאל (אמונה עמ' קצ"ו), שאין התפלה נקנית בתנועת והוויות אלא חייב לרכוש לעצמו טעם בתפלה ואז תהא תפלתו ראוי' ונכונה וכדי להשיג טעם בתפלה חייב ראשית להבין פירוש המלות, עכ"ל. הרי שהתפלה צריכה טעם. ובאמת כל מה שמבין יותר בפרטות התפלה, כגון בגדלות ה' או בחסדיו ית', יהי' לו יותר טעם. ולכן פרשתי כל קטע וקטע כדי להראות מה הוא מוסיף. למשל, אומרים "כי אל מלך רופא נאמן ורחמן אתה" וחושבים שהכל דבר א' – שהקב"ה הוא רופא. אבל באמת כל תיבה היא מעלה בפני עצמה: הוא אל, מלך, רופא נאמן, ורחמן. וע' בפנים שפירשתי כל א' בעצמו. ולפעמים הרחבתי קצת הפירוש הפשוט (וגם בתיבות הנראות פשוטות), והכל כדי שיקבל המעיין יותר טעם בתפלתו. ובודאי גם מי שידוע כבר התפלה ימצא בו יותר טעם בתפלה. וכתב הסבא מקלם (חו"מ ח"ב עמ' כ"ה) אם האדם רוצה שיתרומם מיום אל יום יעמול את עצמו למצוא טעם בתפלה, עכ"ל. ואז תהי' תפלתו "לב זמנו ופרייו" כמו שכתב הכוזרי (ג', ה') שצריך להיות ע"ש. ישמע חכם ויוסיף לקח, שהרשות ביד כל א' וא' לכווין בה כפי שימצא בעומק לבו (ועלי שור ח"ב עמ' שמ"ז), ובזה יתרבה כוונתו ולא תהי' תפלתו קבע.

ודע, שא"א לתפוס את כל הקונטרס בפעם א' אלא צריך להרגיל את עצמו בזה לאט לאט כדי לרכוש קטע אחר קטע ועי"ז יבא להתפלל כל התפלה בכוונה. וכך

אמר רשכבה"ג מרן הגאון ראמ"מ שך שליט"א כשהראתי לו את הקונטרס, שיש להודיע למעיינים בו שלא יוכלו לתפוס הכל בבת א' ואין להאריך בתפלה יותר מדי בהשתדלות לכוין לדברים שלא הורגל בהם, אבל אם יעבוד על ברכה א' ואח"כ על עוד ברכה בעבודה אטית בודאי יצליח בעז"ה במשך הזמן להתפלל בכוונה, עכ"ד הקדושים. וכמו כן כתב השל"ה (עניני תפלה) בשם אחיו בהגהות יש נוחלין וז"ל, מי שמשים על לבו פירוש וכוונת הענינים והשבחים הנפלאים ותוארים הנכבדים בודאי יתעורר בעצמו ויכנס בלבו במעט מעט יום אחר יום לסדר שבחו של מקום ב"ה בפנימות הלב ובלב נכנע ויכוין עצמו ממעמקי הלב בשמחה וביראה, עכ"ל.

קראתי את החיבור הזה "קונטרס עבודת התפלה" ע"ש הגמ' בתענית (ב). איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה, שכוונת הקונטרס הוא לחזק עבודת התפלה (והיא עבודה ולא נקנית בלא עמילות, וכמש"כ השל"ה בריש עניני תפלה וז"ל, שצריך האדם לעבוד עבודה גדולה בלב ולהיות גבור כארי להתעורר שלא יעלה על מחשבתו שום מחשבת חוץ וכו' ואח"כ יהי גבור כארי להיפך לחשוב מחשבות ביאור המלות וישפוך שיחו ורוחו לפני ממ"ה הקב"ה השומע תפלות ויכול על כל היכולת ובאמת לעשות כן היא עבודה גדולה וכו' זהו פי' של רז"ל שקראו התפלה עבודה בלב כי היא עבודה גדולה, עכ"ל). והגאון ר' אהרן קטלר זצ"ל כתב (משנת ר' אהרן מהדו"ב ח"א עמ' ק"א) החיוב ביותר על בני תורה להתחזק בתפלה, עכ"ל (וע"ש טעמו), ולהם כוונתי קונטרס זה. [גם מקוים בזה מש"כ הרוקח (בתחילת הקדמתו) דצריך לרשום שמו בספרו, ד"קונטרס עבודת התפלה" עם מנין האותיות והכולל, הוא גימטריא של שמי — מאיר בן ר' נפתלי הלוי בירנבוים.]

הנה באמת תחילת עבודתי לא הי' כ"א לעצמי, ובהארכת הזמן כשראו חבירי בישיבה דסטעטן איילנד את פירושי עודדו אותי להדפיסו לזכות בו את הרבים. וכאן מקום הראוי להביע רוב תודתי והכרת הטוב לכל המנהלים ורביים בישיבה הקדושה דסטעטן איילנד, ובמיוחד רבי הרה"ג ר' משה ברוך ניומאן שליט"א, לכל השפעתם עלי, בין בזמן שלמדתי שם ובין אחר שהלכתי לישיבת נר ישראל בבאלטימאר, וגם על שזכיתי לראות מהם דוגמא של עבד ה' ואיך נראה תלמיד חכם אמיתי, ועל שנתנו לי טעם והרגש לתפלה. ובפרט הי' חיזוק גדול לראות את ראש הישיבה מרן רשכבה"ג מורנו ורבנו הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל מתפלל, שהי' נראה ממש כעבדא קמי' מרי', וכל הנהגותיו היו ממש כשלחן ערוך חי לפנינו בדקדוק גדול גם על כל ס"ק. וזכיתי פעם בס"ד לשאול את מרן זצ"ל עצה להתפלל בכוונה, וכתבתי מה שאמר לי בתוך העצות בסוף הקונטרס (ע"ש אות נ"א).

וגם אקבע כאן ברכה מיוחדת לידידי היקר ר' שמעון שיין שליט"א, שכסדר הי' מחזק אותי בעבודת ה' כשהיינו בישיבה דסטעטן איילנד וגם אחר שהלכנו משם

המשיך קשרו אתי לחזק אותי בכל ענייני עבודת ה', והי' לי חבר טוב אמיתי וכמבואר ברע"ב אבות פ"ב מ"ט, ועליו אני אומר "ומחברי יותר מרבותי" (תענית ז.). ויה"ר שיזכה להמשיך לעלות מעלה מעלה על במתי התורה ויר"ש ושימלא ה' כל משאלות לבו לטובה.

ותודתי הרבה נתונה לידידי הרב מנחם משה אפפען שליט"א, שנתן לי הרבה מזמנו היקר (מעסקו בספריו) לעבור על כל הפירוש ביחד, לבחור איזה פירוש הכי פשוט וגם לתקן לברר וללבן הפירוש שכתבתי. ורשומו ניכר בכל שורה של הפירוש. יה"ר שישלח ה' ברכה בכל מעשה ידיו ויתברך בכל מילי דמיטב ולהוסיף אומץ בתה"ק מתוך נחת והרחבה.

ותודה מיוחדת לאחי ר' יששכר דוב שליט"א לכל טרדותיו בעד הקונטרס. תהא משכורתו שלימה מאת הבורא ית"ש וימלא ה' כל משאלות לבו לטובה ויתברך הוא ומשפחתו בכל טוב סלה.

וכן לכל שסייעו אותי והעירו אותי בכל חלק מהקונטרס ושרבים הם וא"א לפרטם), תהא משכורתם שלימה מאת הבורא ית"ש ויתברכו בכל מילי דמיטב.

והנני להכיר טובה גם לשייבה הגדולה והקדושה ישיבת נר ישראל בבאלטימאר אשר יסד ובנה מרן הגאון הגדול מורנו ורבינו ר' יעקב יצחק הלוי רודרמאן זצ"ל, ושעל ידה השפיע על עירנו, עיר מולדתי, בבאלטימאר, ליהפך למקום תורה. וכבר נהנה גם אבי מורי שליט"א ממנה גם בעת לימודו שם בשייבה וכן אני זכיתי ללמוד שם בכולל כמה שנים בעזהש"ת.

וברכה והדאה מיוחדת לאבי מורי הרב נפתלי הלוי בירנבוים שליט"א, ולאמי מורתי מרת חוה (למשפחת אלטמאנן) שתחי' לאי"ט, אשר רבות עזרוני בכל דבר וגם בהוצאת ספר זה. וכן רוב תודה לחמי הרב ראובן שנידמאן שליט"א, ולחמותי מרת מאירה נעמי שתחי', לכל עידודם ועזרתם גם בהוצאת ספר זה. יאריך ה' ימיהם בטוב ובנעימות ובבריאות וירו רוב נחת מכל צאצאיהם שיחיו, מתוך הרחבת הדעת עד ביאת הגואל, בב"א.

ועיקר ברכתי לרעייתי רחל שתחי' שעומדת תמיד לסייעני ואשר מרוב אהבתה לתורה איפשרה לי לתת שעות אין מספר לכתיבת קונטרס זה, מלבד שאר מסירות נפשה כדי שאעלה בתורה ויר"ש. תהא משכורתה שלימה מאת הבורא ית"ש. ואני תפילתי לך ה' שתזכנו לגדל כל צאצאנו לתורה ויר"ש ונזכה לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ומצות ועובדי ה' באמת, ושלא תמוש התורה מפי ומפי זרעי וזרע זרעי עד עולם.

ויה"ר מלפני אבינו שבשמים שיהא קונטרס זה תועלת לרבים ושנזכה לעשות נחת רוח ליוצרנו ית"ש כל ימי חיינו בתוך כלל ישראל.

פתיחה

חיוב הכוונה בתפלה

חז"ל דרשו (תענית ב.) "לאהבה את ה' אלקיכם ולעבדו בכל לבבכם" איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה. נמצא שמהותה של תפלה היא עבודת הלב, דהיינו כוונה. ובאמת זה מרומז בשמה – תפלה – כמש"כ האבודרהם (עמ' צ"ג) כי "תפלה" בגימטריא "בכונת הלב" וגם בגי' "עבודת לב", עכ"ל. המהר"ל בבאר הגולה (באר ד' עמ' נ"ב) כ' דנקראת "תפלה" מלשון פלל כמו שפרש"י (בראשית מ"ח, י"א) שהוא לשון מחשבה, כי תפלה צריכה כוונה ומחשבה. וכ' הארחות חיים [מר' אהרן הכהן מלוניל] (הל' תפלה אות ל"ז) שכל תפלה שאינה בכוונה אינה תפלה, עכ"ל. וכ"כ הלב אליהו (ח"ג עמ' קכ"ט) בביאור הגמ' הנ"ל, שאם אדם מתפלל בפה בלבד לא יכנס בסוג עבודת התפלה כלל כי כל עבודתה רק בלב.

אמנם הדברים יותר חמורים כמבואר בספר חרדים (עמ' ס') וז"ל, [מ"ע מן התורה] להתפלל בכל יום בכוונת הלב שנאמר ואותו תעבוד וכתוב ולעבדו בכל לבבכם, אע"פ שהיא מצוה כוללת כל תרי"ג מצות שעבדיו אנחנו וכו' מ"מ מפי השמועה למדו דיש כאן מצוה פרטית זהו שאמרו בספרי איזו היא עבודה שבלב זו תפלה וכו' ומנאה הסמ"ק עם המצות התלויות בלב כיון דהקב"ה תלאה בלב ואם לא כיוון בה לא יצא ידי חובתו ועונשו גדול מאד כדכתב רשב"י פרשת פקודי כד קריב קמי מארי' וצלי צלותי' ולא חייש על יקרא דמארי' טב לי' דלא אברי' וקב"ה אמר כתבו את האיש הזה ערירי גבר לא יצלח בימיו, וישעי' הנביא אמר (כ"ט, י"ג) יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבם רחק ממני לכן הנני יוסיף להפליא וגו' ומיירי במתפלל בלי כוונה כדפירש רד"ק, עכ"ל ! ! וכ' גם החובות הלבבות (שער חשבון הנפש פ"ג חשבון ט') דברים נוראים, וז"ל, תראה מה שאנו אומרים בסוף תפלתנו "יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך" וכשיהי' האדם חושב בשום דבר מדברי העולם במותר או באסור ואח"כ יחתום תפלתו ואומר "והגיון לבי לפניך" הלא זה גנאי גדול שיטען שדיבר עם אלקיו בלבו ובמצפוניו ולבו בל עמו, ושאל ממנו אח"כ לקבל אותה ולרצות בה ממנו וכו' על כן תקן אחי ענין תפלתך בלבך והשווהו עם דיבורך וכוון בהם כוונה אחת לאלקים וכו' המשקיף על גלוייך ומצפונך ונסתרך ונראך, ומן התימה, שהתפלה אצלך אמונת הבורא ופקדוני כי מסר בידך ענינה ונתנה ברשותך וכו' ואם לא תהי' נאמן בה בלבך ולשוניך תהי' בחזקת הקובעים אותו באמונתו [פי' הלב טוב (עמ' קס"ב) – הנך נמנה בין אלה המועלים בנאמנות שה' מסר לידם], עכ"ל ! ואמר הגר"א קטלר זצ"ל (משנת ר' אהרן ח"א עמ' ק"ב),

זולת החיוב להתחזק בתפלה הרי הזלזול בתפלה הוא **חטא ועון פלילי** שזהו ח"ו זלזול בכבודו של מקום ובוועט בטובתו שהרשהו לעמוד לפניו, עכ"ל !

האור זרוע (סי' ק"ב) כתב, וז"ל, צריך אדם לדחוק עצמו כדי שיוכל לכיין ואם אינו דוחק עצמו כדי שיוכל לכיין עבירה היא בידו ומוטב לו שלא התפלל, עכ"ל ! וכתב העקידה (שער נ"ח דף יח:), וז"ל, [מי] שירצה להתפלל ולא יחוש לכוונת התפלה אלא שסובר שהסגולה דבקה בדבורים או בקביעות השעה לא בכוונת המשמיע והשומע, הנה הוא רשע נפרד בפני עצמו, לא רשע של כפירה ולא רשע של עצלה, אלא רשע שבוש ובלבול הדעת והוא מגונה מאד, עכ"ל ! והסדר היום (עמ' ל"ה) כתב, **תפלה בלא כוונה אינה מועלת דבר, אדרבא מזכיר יותר עונותיו, עכ"ל !**

בדרך חיים מהר' מנחם די לונזאנו [נדפס שנת שע"ח בספרו שתי ידות] (ולבד בשנת תרצ"א ושם דף מב.) כתב דברים נחמדים בענין זה, וז"ל, באמת אין בעולם בושה וכלימה כזו שיבוא אדם לפני בוראו כשואל מאתו שאלות ויעזוב לפיו וללשונו שיאמרו מעצמם מה שהם רגילים לומר, ועיניו צופות אנה ואנה ולבו במחשבותיו הולך חשכים ואין נוגה לו, שנראה כמצחק ומתלוצץ בשי"ת ח"ו, ה' הטוב יכפר בעדו, ולא עוד אלא שאומר בסוף יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי וגו', ואולם מי יתן אלוה-ה דבר ויפתח שפתיו עמו ויאמר לו, והלא הגיון לבך ה' במוצאך ומובאך במשאך ומתנך במקחך וממכרך. במאכלך ומשתך, ומה עשה לך פלוני ומה תדבר אל פלוני והליצנות שאמר לך פלוני, עד שבהיותך מתפלל לא היית יודע אם אתה מתפלל או אתה קורא בספר איוב, ואיך יודע אם אמרת כל י"ח ברכות שבתפלה או אם אמרת מקצתן בלבד, אלא שאתה סומך בזה על החזקה, כי חזקה שליח עושה שליחותו, ולכן אתה בוטח על פיד ולשונך שודאי אמרו כל מה שהם רגילים לומר, וכיין שמצאת עצמך בעושה שלום מסתמא סרכי' נקט, ותפלה אשר כזאת איך תהי' לרצון, כל אשר בו מום לא תקריבו כי לא לרצון יהיו, הכזה יהי' הגיון לב אבחרהו, הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך, עכ"ל !!

ומכל הנ"ל רואים כמה חובה עלינו לבאר הכוונה הנדרשת ממנו ולהשתדל בה.

הכוונה העיקרית בתפלה

ת"ר המתפלל צריך שיכוין את לבו לשמים (ברכות לא.), ומפרש שם תר"י, כלומר שיכוין לבו לאמירת המלות שידע מהו אומר, עכ"ל. ומזה שפירשו כן, משמע שפירוש המלות היא הכוונה העיקרית בתפלה. ובאמת כן כתב להדיא הסמ"ק (סי' י"א), וז"ל, איזוהי עבודה שהיא בלב הוי אומר זו **תפלה בכוונה** וכו' ומה היא הכוונה שאמרנו **שיחשוב בכל תיבה פירושה**, עכ"ל. [וע' נודע ביהודה (קמא יו"ד

סי' צ"ג) שכ', הנה אנשי כנה"ג הם תיקנו לנו תפלות וברכות וליכא מידי דלא רמיזי בנוסח התפלה והברכה וכו' והכונה הוא רק פירוש המלות וכל התיקונים למעלה נעשים מאליהם ע"י מעשינו, עכ"ל. [וכן רואים בחובות הלבבות (שם) וז"ל, ודע כי המלות תהיינה בלשון כקליפה והעיון במלות כלב [הפרי] והתפלה כגוף והעיון כרוח, וכשתפלל המתפלל בלשונו ולבו טרוד בזולת ענין התפלה, תהי' תפלתו גוף בלא רוח וקליפה בלא לב, עכ"ל. רואים מזה דתפלה בלא כוונה, דהיינו פי' המלות, הוא כגוף בלא נשמה [כלשון העקידת יצחק (שער נ"ח דף יג:) וכמו שאדם בלי נשמה אינו אדם, כך תפלה בלי כוונה אינה תפלה!

ונפסק בשו"ע (או"ח סי' צ"ח סע' א'), המתפלל צריך שיכוין בלבו פירוש המלות שמוציא בשפתיו. [ומה שיוצא בכוונה באבות אינו אלא בדיעבד כמבואר להדיא בריש סי' ק"א דכתב, המתפלל צריך שיכוין בכל הברכות ואם אינו יכול וכו']. וכתב המשנה ברורה (סי' ק"א סק"ב) מה נכון מאד להמונים שילמדו פירוש המלות של כל התפלה, עכ"ל. וכמו כן כ' החובות הלבבות (שער חשבון הנפש פ"ג חשבון כ"ד) וז"ל, וכן תעשה בתפילות ובתשבחות מהסתכל במלותן ומגמת עניניהן, כדי שתהי' בעת שתדבר בהן לפני אלקיך יודע מה שמוציא לשונך מן המלות ומה מבקש לבך בענין ואל תתנהג בכל זה כמנהג ימי הנערות שתאמר מן המלות בלשונך מה שיזדמן לך ועל דרך שיזדמן ואינך יודע הענין, עכ"ל. הרי מבואר שצריך ללמוד פירוש המלות ולא להתפלל כמו שקטנים מתפללים בלי כוונה. והיוסף אומץ (נוירלינג) סי' כ"ז כתב על זה דברים נוראים, וז"ל, מי שיש לו לב להבין [פירוש התפלה] רק עצלותו גרמה לו שאינו מבין כראוי, הלא זה פושע הוא שאינו רוצה לכיין, והוא קרוב בעיני למעמיד צלם בהיכל כי הלב הוא היכל ה' !!

וע' בהקדמה לעלת תמיד (הומינר) שכתב, הגד נא אחי, כשתבוא למעלה ותעמוד לדין ישאלוך הלא כמה אלפי פעמים התפללת בחיך אמור נא מה הפירוש של 'משליך קרחו כפתים' וכו' וכיו"ב בשאר מקומות התפלה, ואם לא תדע להשיב מה תעשה הלא תשאר עומד בבושה וכלימה שאין לשער גודל הבושה והצער שיש בזה חוץ מהעונשים שיתנו לך ויתבעו ממך בטענת שגגת תלמוד עולה זדון, עכ"ל ! ! הנה העלת תמיד מעורר אותנו שיהי' בחינה לכל אחד על כל התפלה ואם לא ידע איזה תיבה יהי' נחשב כאילו במזיד לא רצה לדעת אותה ! והפלא יועץ (ערך כוונה) ג"כ כתב שיהי' דין על כל תיבה, וז"ל, עתיד ליתן דין וחשבון על אשר לא השתדל ברוב עוז ותעצומות ואשר בכוחו לעשות לא עשה לכיין לפחות כפעם בפעם באיזו ברכה או באיזה תפלה או אפילו באיזו תיבה ברצוא ושוב, עכ"ל. [ועיון אור יחזקאל - שיחות אלול (עמ' י"ח) שעל כל נקודה ונקודה יבוא במשפט].

וכתב עוד היוסף אומץ (שם), **לכן פשוט חל חובת ביאור התפלה על כל אדם בטרם ילמוד שאר לימוד בעולם**, עכ"ל! והיינו אפילו קודם לשאר חלקי התורה. ובאמת, כן מסהבר, דבכל יום צריך להתפלל ג' פעמים, ולכן כמעט, אין לימוד יותר נוגע למעשה מזה. והנה ר' שעפטיל זצ"ל [בנו של השל"ה] בספרו ווי העמודים (ועמוד העבודה פ"י) כ', בהיותי אב"ד ור"מ בק"ק פרנקפורט תיקנתי תקון גדול לכל בני חבורתא קדישא שימצאו אסופות אסופות שילמדו התפילות מראשית השנה עד אחרית השנה ופיוטים וסליחות בפירוש אמרי' פי' המלות לפחות, כדי שלא יצפצפו כעופות המהגים ומצפצפים וכו' ומי שאין לו לב להבין מעצמו ישכור לו רבי א' שילמד עמו הסידור, עכ"ל.

הנה אנו רואים מכל הנ"ל חומר החיוב לכיין פירוש המלות בתפלה, והחיוב ללמוד אותם (קודם שאר לימוד), ושזהו הכוונה העיקרית בתפלה*.

חיוב להתחזק בתפלה ובפרט בדורנו

הגמ' בברכות (לב:) אומר ד' דברים צריכים חיזוק וא' מהם הוא תפלה. ופי' רש"י שם - צריכין חיזוק - שיתחזק אדם בהן **תמיד בכל כוחו**, עכ"ל. כ' משנת ר' אהרן (ח"א סוף עמ' ק"א) דהחיוב ביותר על בני תורה להתחזק בתפלה. וראה מש"כ המכתב מאליהו (ח"ד עמ' שס"א) על הדור שלפנינו וז"ל, אנו רגילים לומר שאנו מתפללים אבל הרי אין זה אמת כלל, הן לא הגענו עדיין לתפלה וכו' נדמה בנפשינו כי פטפוט מלים הלז יקרא תפלה? הרי זהו קלקול נורא בהשקפה אשר ינעל בפנינו דלתות העלי' אל עצם התפלה, עכ"ל! וכ"ש בדורנו כמה צריכים להתחזק כדי להגיע לתפלה".

כתב המקור הלכה [הל' שבת (ח"ב ס"ס ד')], הנה מובא בספרי יראה בשם הזהר **שבאחרית הימים האלו החוב להתחזק בתפלה** כי עיקר העבודה היא תפלה, עכ"ל. ובספר דרכי נועם (על מאמרי רבב"ח) שיש בו **הסכמה מהגר"א** כתב (דף ע"ט), וז"ל, **ומאוד מאוד צריך האדם להיות נזהר (האדם) בתפלתו שלא לבא לידי פסול כנז'** [דהיינו, שיבטא כל האותיות כתיקונן, ושיתפלל בכוונה, ושתהא תפלתו בציבור] **ובפרט בעתים הללו שהם קרובים לימות המשיח** שאף אם יתמהמה חכה לו כי בא יבא, כידוע לחכמי האמת שאין תיקון בכל התיקונים כמו התפילות הרצויות לפני המקום**, אפי' עסק התורה והמצות לא יתקנו העולמות כמו התפילות, שבהם

* ובנוגע למה שחידש ר' חיים הלוי על הרמב"ם פ"ד מהל' תפלה ה"א, ע' חז"א בגליונותיו שם, ומ"ב סי' צ"ח סק"א מהפני יהושע (ווע' ע' בית ברוך כלל כ"ד הערותיו ג' וז', ויביע אומר ח"ג סי' ח' אות א').

** יש להעיר שהארחות חיים [לר' אהרן הכהן מלונגיל] [הל' תפלה סי' ע"ח] והכלבו (סי' ס"ה) כתבו וז"ל

תלוי קירוב ביאת משיחנו ועיקרם בדורות הללו שהם מחצות אלף הששי ואילך שהוא זמן מנחה ורמז לדבר שלא נענה אליהו אלא בתפילת מנחה כלומר ע"י אותן תפילות שהם אחר חצות יומו של הקב"ה שהוא אלף הששי אז נענה אליהו מן השמים לבא לבשר לנו על ביאת בן דוד בב"י אמן, עכ"ל ! ע"ע ההערה על ברכת תקע בשופר.

מעלת תפלה בכוונה ושכרה

כדי לעזור למתחזקים בתפלה, נעתיק כמה מאמרי חז"ל על מעלת תפלה בכוונה, ושכרה. איתא בירושלמי ברכות (פ"ה ה"ה) אמר רבי שמואל בר נחמני אם כוונת את לבך בתפלה תהא מבושר שנשמעה תפלתך ומה טעם תכין לבם תקשיב אנך. וכמו"כ איתא בדברים רבה (פ"ב אות א') אבא שאול אומר זה סימן לתפלה אם כוון אדם לבו לתפלה יהא מובטח שתפלתו נשמעת. (וע' שבלי הלקט סי' י"ז שמביא דמובטח לו שאין תפלתו חוזרת ריקם כדכתיב תכין וגו'). (וע"ע בזח"ג (נה). וז"ל, כל מלה ומלה דצלותא וכו' סלקא לעילא וכו' ותמן אתבחתת ההיא מלה אי היא מלה דכשרא אי לא, אי איהי מלה דכשרא עאלין לה קמי מלכא קדישא למעבד רעותא.]

ולא זו בלבד, אלא הוא מקבל שכר עצום על זה כמבואר בשבת (קכז). א"ר יוסי א"ר יוחנן ששה דברים אדם אוכל פירותיהם בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב ואלו הן וכו' ועיון תפלה, ופי' רש"י שם (וכן תוס' שם קיח: ד"ה עיון) דעיון תפלה היינו לכוין בתפלתו – ולזה מקבל שכר בעוה"ז ובעוה"ב ! ! וכ' היערות דבש דרוש ד' ד"ה ובדוק וז"ל, ובדוק ומנוסה אם יתפלל אדם שחרית וק"ש **בכוונה** שבו ביום יזכה לדבר מצוה ויצליח בעסקיו, ואף שלשעה יחשוב שאינו, בסופו ימצא שכן הוא, ואצ"ל שיצליח בו ביום בתורה, ומצוה גוררת מצוה, עכ"ל! וע"ע אגרות חזו"א ח"א סי' ב'. ועוד, על ידה ניצול מדין הקבר (ואף מדינה של גיהנם) כדאיתא במסכת חיבוט הקבר (פ"ג) [מובא בר"ח שער היראה פי"ב וע' אוצר מדרשים ח"א עמ' צ"ג] וז"ל, מה יעשה אדם וינצל מדין הקבר יהי' אוהב צדקות ואוהב תוכחות ואוהב גמילות חסדים ומכניס אורחים לתוך ביתו **ויתפלל תפלתו בכוונה** אפי' מת בחוץ לארץ אינו רואה [דין קבר] שנאמר (יונה ב', ג') ויאמר קראתי מצרה לי [מבטן שאול שועתי מצרה זו חיבוט הקבר מבטן שאול זהו דינה של גיהנם] (מנוסח באוצר מדרשים), עכ"ל. [ע' סידור הרוקח (עמ' שס"ז), שכל המתפלל בכל כוונת לבו י"ח

ולרוב מעלת התפלה אמרו ז"ל אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של תפלה בלבד ! וכ"כ בסדר היום (עמ' ע"א) וז"ל, בגלותינו אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של תפלה בבית הכנסת והוא במקום בית המקדש, עכ"ל. (בברכות ח. איתא "אלא ד' אמות של הלכה בלבד"). וז"ל ההגהות מרדכי בקידושין (סי' תקס"ד), ואין להקב"ה מיום שחרב בהמ"ק אלא ארבע אמות של תפלה ותורה, וצ"ע.

ברכות חשוב כמלאכי השרת, ויצאו לקבל תפילתו י"ח מאות מלאכים, וניצל מגיהנם שהוא י' אלפים רבבות וח' מאות רבבות שנה וכו' ויזכה לבא בעדן שהוא י"ח מאות אלף שנים מהלך, עכ"ל. ע' בכף החיים - פלאגי (סי' ט"ו אות ה').

התפלה בכוונה גם מסוגל לרומם את האדם למדריגות גבוהות בהתקרבות להקב"ה. המאירי כתב בחיבור התשובה (עמ' תק"ז), מתוך מה שיבחנו בהשמיע לאזנו מה שיוציא מפיו יגיע אל השלמות המכוון בו וידבק בא-ל ובדרכיו עד שישפיעו שפע אלקי יגיעו אל התכלית הנכבד, עכ"ל. וכתב הגאון ר' שמשון רפאל הירש (חורב עמ' תמ"ח) שע"י תפלה תבנה ותכוון ההשקפה הנאמנה על כל החיים. וידוע מה שביאר הסבא מקלם (מובא באור יחזקאל - אמונה עמ' קפ"ג; וע"ע חכמה ומוסר ח"ב מאמר ק"נ) את הגמ' ברכות (ו:) דברים העומדים ברומנו של עולם ובני אדם מזלזלים בהם, ופרש"י על זה - כגון תפלה. ואמר ר' שמחה זיסל זצ"ל דהיינו שמסוגל לרומם האדם הנקרא עולם הקטן ולהגיעו לתכליתו! ואמר הגר"א קטלר (משנת ר' אהרן ח"א עמ' ק"א), בתפלה זוכין למעלות גדולות להתקרב במחשבתו להשי"ת ולהיכנע לפניו, גם לקבל באהבה הכל ולהתחזק במדת הבטחון וההסתפקות וכל זה משיגים ע"י תפלה בכוונה ואחרי הכנת הלב, עכ"ל!

וע' הכוזרי (מאמר ג' אות ה') שכתב שהתפלה צריך להיות לב זמנו ופריו "ובעת התפלה מטהר נפשו מכל מה שקדם ויתקנה לעתיד". הרי התפלה ג"כ מטהרת את האדם מכל מה שפגע באותו היום ומתקנו לנהוג בדרך הנכון לעתיד, אבל בודאי זה רק אם מתפלל בכוונה.

החילוק בין תפלה בכוונה לתפלה שלא בכוונה

ולהראות בבהירות החילוק בין תפלה בכוונה לתפלה שלא בכוונה נביא גמ' נפלאה בר"ה (ית). דתניא ה' ר' מאיר אומר שנים שעלו למטה וחוליין שוה זה ירד וזה לא ירד [פרש"י - מן המטה ושמתי], מפני מה זה ירד וזה לא ירד? זה התפלל ונענה וזה התפלל ולא נענה, מפני מה זה נענה וזה לא נענה? זה התפלל תפלה שלימה נענה וזה לא התפלל תפלה שלימה לא נענה. ופרש"י - תפלה שלימה - נתכוון! הנה רואים בהדיא, שהחילוק בין תפלה בכוונה לתפלה שלא בכוונה יכול להיות בין חיים למות - הרי נוראות מעלת כוונה בתפלה!

עבודת התפלה

יז

כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו
כה' אלהינו בכל קראנו אליו.

(דברים ד', ז')

ארי מן עם רב די ליה אלהא קריב ליה
לקבלא צלותה בעדן עקתי' כה' אלהנא בכל
עדן דאנחנא מצלין קדמוהי.

(אינקלוס שם)

"ודע כי לפי המוונה תקובל התפלה"

(אבודרהם סוף עמ' צ"ב)

"עיקר נסיון האדם בכל יום היא כוונת תפלה"

(סידור רוקח עמ' שט"ו)

למתפלל ולמעין

א) בראש כל ברכה נמצא השם שקראו אותה חז"ל וגם תוכן הברכה בקצרה (אם אין כולו מרומז בשמה) ע"פ עצת החפץ חיים בסוף ספר שם עולם ע"ש (מובא בעצות בסוף קונטרס זה אות מ"ה) [ער בברכת השיבנו הוא מהחפץ חיים (שם)].

ב) השתדלנו לבחור הפירוש הפשוט ביותר, מלבד באותם מקומות שאינו מתאים עם שאר הברכה, או אם באור התיבה מתפרשת אחרת במקומות אחרים בשמו"ע. וכתבנו את הפירוש באופן בהיר וקצר כדי שיוכל להתפלל ממנו. ומה שנכתב בסוגריים אינו מעיקר פירוש המלות אלא לתוספת הסבר או טעם, וגם כדי שיהא מובן כל קטע בפני עצמו להרוצה לעיין רק במקצת התפלה. ומה שבחצי מרובעים הוא מקטע אחר באותה ברכה או תוספת מעצמנו (בלי מראה מקום).

ג) ההערות הם בעיקר לחזק הכוונה במקומות מיוחדים: מהם מקומות שצריכים כוונה טפי ומהם מקומות שיש לכווין כוונות מיוחדת (ע"ד הפשט). ויש ג"כ הערות שהם לבאר יותר הפירוש שכתבנו. וגם הבאנו בסוף יהיו לרצון ליקוט מהרבה ספרים (ראשונים ואחרונים) בנוגע לבקשות שיש להוסיף, ובכלל ענין תחנונים.

ד) המראי מקומות הם המקורות הראשונות או העקריות שראינו את הפירוש (אע"פ שהרבה מהפירושים נמצאים בכמה מפרשים) וכתבנו אותם כדי שיראה המעיין את המקורות של הפירוש, וגם קושיותיהם, תירוציהם וראיותיהם של המפרשים, ועי"ז יבין טפי הפירוש שכתבנו. כשהובאו כמה מקורות לקטע א', זה מורה שהפירוש שהבאנו הוא מצורף מאלו המקומות, וכתבנו את המקורות בסדר שמופיע דבריהם בפירושינו (ומה שבסוגריים במראה מקום הוא בסוגריים בפירוש). הבאנו ג"כ מראי מקומות לפירושים עקריים אחרים (כל מקום שנכתב ע"ע פי") כי כראי לעיין גם בהם.

ה) לתועלת השלם ע' מה שאמר רשכבה"ג מרן הגרא"מ שך שליט"א לעיל עמ' ט'.

ראשי תיבות למראי מקומות

- ה"צ — הללי נפשי (מהגאון הר' אביגדור הכהן מיללער שליט"א)
 עב"י — עבודת ישראל (מר' יצחק-זליגמן בער) [נדפס ברעדעלהיים תרכ"ח]
 ר"א — ר' אברהם בן הגר"א [מאבני אליהו בסידור הגר"א (כאן ובתפלת ג' רגלים) ובביאורו הנמצא בסוף נפש החיים נדפס בירושלים תשל"ג].
 ר"ש — סידור רבנו שלמה מגרמיוזא (מרבותיו של רש"י) [נדפס בירושלים תשל"ב]
 רש"ה — ר' שמשון רפאל הירש (והרבה פעמים הפירוש מתרגמו ולא מביאורו).

התפלה

[למנחה: פי שם יהוה אֶקְרָא גְדֹל לְאֱלֹהֵינוּ.]

אֲדַבְּרֵי (א) – אֲדוֹן הַכֹּל (הַאֲדוֹן שְׁלִי) ¹

שְׁפָתַי תִּפְתָּח – אֲנֵי פֶתַח שְׁפָתַי (כִּי מְרוֹב פֶּחַד וּבוֹשָׁה לֹא אוֹכֵל לִפְתּוֹחַ שְׁפָתַי) ²
וּפִי יִגִּיד תְּהִלָּתְךָ – וְעוֹזֵר לִי לְהִתְפַּלֵּל בְּכוֹוֵנָה (פִּי וּלְבִי שׁוֹוִין – שֶׁרָק זֶה תְּהִלָּה אֲמִיתִית) ³

אֲבוֹת (ב,ג) — או"א, קוֹנֵה הַכֹּל, הַגִּין עַל אֲבֵרָהֶם

בְּרוּךְ אַתָּה – (לְשׁוֹן שִׁבְחָ וְהוֹדָאָה) מְקוֹר הַבְּרִכוֹת (הַרְבוּי) אַתָּה (ה) ⁴
יְהוָה – אֲדוֹן הַכֹּל (הִיָּה הוּא וְיְהִיָּה) ⁵

1 אֲבֹדְרֵכֶס נֶשֶׁס ר"ש צָן חֲפֵנִי 2 שִׁיחַ יִחַקֵּךְ 3 לֹדֵךְ לְדָרְךָ מֵאֲמַר אֵל כֵּלֵל אֵל סִיפֵי לֵיבִי 4 כִּד הַקְּמָה עֵרֶךְ צִרְכָּה וְאֲבֹדְרֵכֶס (ס' כִּלְמֹחַן סִי קִלְיָה) 5 שׁוֹרֵעַ אֲוִיִּם סִי כִי

(א) נמצא כאן רמז לשלשה הדברים המבוארים במסילת ישרים (פי"ט) שצריך האדם להתבונן בהם כשהוא בא להתפלל: (א) שהוא עומד ממש לפני הבורא ית' — מרומז בתיבת "אד-ני"; (ב) שיתבונן על רוממותו ית' — מרומז בתיבות "שפתי תפתח", שהיא בקשה שבאה מרוב פחד ובושה מרוממותו ית' (כמבואר בשיח יצחק, וע' לב אליהו ח"ג עמ' ש"כ); (ג) שצריך להתבונן בשפלות האדם ופחיתותו לפי חמירותו — מרומז בתיבות "ופי יגיד תהלתך", שזה מראה שצריך סיעתא דשמיא לכל דבר, אפילו דבר קל כדיבור. וע' תוצאות חיים [למחבר ס' ראשית חכמה] (אות קע"ח) שהקרימו חז"ל פסוק זו לתפלת י"ח מפני שכשיסתכל האדם בכוננת פסוק זו ימשיך עליו יראה ויבא לכונן בתפלתו, וע"ש מש"כ בכוננתו.

(ב) צריך לזוהר הרבה באבות לכיון פירוש המלות כי מצד הדין צריך לחזור ולהתפלל אם לא כיוון (אר"ח ס' ק"א). ומביא המ"ב (ס' ק"א ס"ק ד') שהחיי אדם כתב שאם נזכר קודם שאמר נא"י בסוף הברכה שיחזור לומר מאלקי אברהם וכו'. ואם כבר חתם הברכה, כ"ז שלא התחיל אתה גבור יהרהר כל ברכת אבות בלבו בכוננה ואח"כ יתחיל אתה גבור ויוצא ידי חובתו (לשכנו תדרשו ח"א הוצ' ד' עמ' ע"ד בשם החזו"א, וכ"פ בילקוט יוסף).

(ג) טעם הכריעות בתחלת וסוף אבות הוא כי היא כוללת כל השבחים שהם מעין כל שבחיו ית' וכן עיקר ברכה זו להורות יחוד אלוקותו, ולכן כורעים להראות הכנעה (בית אלקים שער התפלה פ"ח).

(ד) פירשתי כאן כפירוש רוב הראשונים שמצאתי, והם: כד הקמה (רבינו בחיי) [וערך ברכה], אבודרהם (עמ' ל"ג), אבן עזרא (שמות י"ח, י'), שושן סודות (קארעץ תקע"ד דף נג); וע"ש שמסביר בזה את הגמ' בברכות ז. שהביא הרשב"א דלקמן, ספר החינוך (מצוה ת"ל), ספר הנצחון (ס' קל"א) [מובא גם במטה משה ס' ק"י ובסידור ר' הירץ ש"ץ]. ספר העקרים (מאמר שני פכ"ו), וגם בשו"ת הרשב"א (ח"א ס"ס תכ"ג). וקרוב לזה פירשו: אבן ג'אנח (ברך), רבינו חננאל (מובא באו"ז הל' ק"ש ס' ח'), וע"ש שמסביר בזה הגמ' בברכות ז. ישמעאל בני ברכניו רש"י (עזרא ד', כ"ז) [וכן מוכח ברש"י ברכות יא: סד"ה ברוך], רד"ק (ספר השרשים—ברך), וחזקוני (בראשית כ"ד, כ"ז) שפירשו שברוך הוא לשון שבח לבד (ולא הזכירו שזה תואר או מקור הברכות).

אמנם ידוע הנפש החיים (ש"ב, פ"ב) דאין פי' "ברוך" תהלה ושבח כמו ששומה בפי ההמון (ותומה מאד שלא

אֱלֹהֵינוּ – תקיף בעל היכולת ובעל הכוחות כולם שמשגיח עלינו בהשגחה פרטית⁶
וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ – ושהשגיח לאבות הקדושים בהשגחה מיוחדת (שכרת עמם

ברית להם ולזרעם)⁷ (מ)

אֱלֹהֵי אֲבֹרָהֶם – שכרת ברית עם אברהם אבינו (בעבור דרכו אל התכלית –

חסד)⁸

אֱלֹהֵי יִצְחָק – [ו]כרת ברית עם יצחק אבינו (בעבור דרכו אל התכלית –

יראה-עבודה)⁹

וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב – וכרת ברית עם יעקב אבינו (בעבור דרכו אל התכלית –

אמת-תורה)¹⁰

הָאֵל – הוא החזק [כל הכוחות שלו] (במדת הרחמים)¹¹

הַגָּדוֹל – [ש]כל הגדולה שלו (במדת החסד)¹²

הַגְּבוּר – [ו]כל הגבורה שלו (במדת הדין)¹³

6 עלת תמיד פ"ה (וכ"כ עליו שור ח"צ סוף עמ' שס"א, ע"ש) 7 ה"ג צמודים (ספורנו שמות ג', ט"ז) [ועי' אדרת אלי' בראשית א', ה' שנקרא אלקי אבותינו אברהם יצחק ויעקב לפי שזיו מושגחים מאתו כשגחה פרטיות] 8 ה"ג ומכתב מאליהו ח"ג עמ' ע"ט 9 שם ושם ומכתב מאליהו ח"צ עמ' קס"א 10 שם שם ושם 11 סידור ברוקח (עלת תמיד פ"ה) 12 מכתב מאליהו ח"ג עמ' פ"ב וח"ד עמ' ס"ד 13 שם ושם

הרגיש בכל הראשונים הנ"ל שפירשו כן) אלא הוא לשון תוספת ורבו השפעתו בעולם (ע' מכתב מאליהו ח"ג עמ' רע"ג) ומביא כך מהרשב"א, וכ"ה ברשב"א בחידושי אגרות לברכות ז. על הגמ' ישמעאל בני ברכני, ע"ש (וכ"כ בשו"ת הרשב"א ח"ה ס"ה נ"א, אבל ע"ש ח"א ס"ס תכ"ג). אמנם פשט זה קשה מאד בנוסח הברכות וכמו שהדגיש שם הכותב בעין יעקב (מהר"י בן חביב) וז"ל, מי יתן וארע איך יתישב בלשון ברוך אתה לומר שהוא ית' מרבה ומוסיף טובתינו, עכ"ל, ועע"ש. ובאמת במדרש (אחיות דר' עקיבא—נוסחא ב') משמע ג"כ כמו שכתבנו, דאיתא שם, את ב"ת אמר להקב"ה רצונך שתברא בי את עולמך שבי משבחין לפניך באי עולם בכל יום שנ' ברוך וגו', עכ"ל, וצ"ע. ולפי דברי רבינו בחיי (דברים ה', י') מתבאר הדבר קצת, דתחלה מביא הפשט שכתב הוא בכד הקמח ואח"כ מביא פ"י ע"ד הקבלה והוא כפירוש של הרשב"א, ע"ש. נמצא שהפירוש שכתב הנפש החיים הוא ע"ד הקבלה ולא ע"ד הפשט, וכיון שלא באנו אלא לפרש ע"ד הפשט לא הובא פ"י זה בפנים.

שוב ראיתי סידור ר' שבת (משנת שפ"ח) בברכת נטילת ידיים וז"ל, הרד"ק וכל חשובי המדוקקים הוכיחו כי ברוך אינו פעול הן שנפרשנו לשון תהלה ושבה כמו ברכו י"י ולומר ברוך ער איז גילובט הן שנפרשנו לשון ברכה כמו וי"י ברוך ולומר ברוך ער איז גיבענשט כמו שמור ער איז גיהיט, רק הוא תאר והנה כשהוא סמוך אל השי" כמו ברוך י"י או הוא תואר פועל כי הוא המקור ומשפיע הברכות כל"א איין בענטשער וכ"כ האבודרהם, עכ"ל. ונפרש "ברוך אתה" בקיצור עם לשון הלב אליהו (חז"מ עמ' ש') "מקור הברכות אתה", והכוונה כמו שכתבנו.

(ה) החזו"ר (מאמר ג' סי' י"ז) כתב שבאבות יחשוב מעלת האבות ושברית האלקים קיים להם עד עולם (ע"ע תוס' שבת נה. ד"ה ושמואל). וכ' המכתב מאליהו (ח"ג עמ' פ"ב) שכיון שכל א' מהאבות עבר את ה' במדות המיוחדות מפרטם.

עבודת התפלה

כא

וְהַנּוֹרָא - והוא לבדו ראוי לירא ממנו (שאינ ביד שום ברי' להטיב ולהרע
זולתו יתברך) ¹⁴

אַל עֲלִיזוֹן - (ש)הוא סיבת כל הסיבות (הכל מאתו יתברך) ¹⁵
גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים - תמיד גומל חסדים שאין בהם תערובות רע ומכוונים אל
תכלית הנרצה (מה שא"א לאדם לעשות) ¹⁶

וְקוֹנֵה הַכֹּל - ומחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית (קונה הוא לשון עשי') ¹⁷
וְזוֹכֵר חֲסָדֵי אֲבוֹת - ובכל יום זוכר בשבילנו מעשי החסד של אבותינו ¹⁸
וּמְבִיא גּוֹאֵל - וכסדר מקרב הגואל (כי כל הענינים המתגלגלים עלינו הם
הכנה לגאולה) ¹⁹

לְבַנְי בְּנֵיהֶם - אפילו לדורות הרחוקים מהאבות (ואפילו אם תמו זכות אבות
מ"מ יגאל אותם) ²⁰

לְמַעַן שְׁמוֹ - שע"י הגאולה יתקדש שמו בעולם ²¹

בְּאַהֲבָה - (וכן) מפני גודל אהבתו את ישראל [מביא להם הגאולה] ²²

בעש"ת זְכָרְנוּ לְחַיִּים - (בשעת הזכרון לחיים) תזכירנו לחיים בעה"ז (כדי שע"ז נזכה לעוה"ב) ²³

מֶלֶךְ חַפֵּץ בְּחַיִּים - שאתה מלך שאינו חפץ במיתת רשעים אלא בתשובתם מדרכיהם ויחיו (ו) ²⁴

וּכְתַבְנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים - וכתבנו בספר הצדיקים הנכתבים לחיים בעוה"ז ²⁵

לְמַעַנְךָ - כדי שנוכל לעבוד אותך כראוי ²⁶

אֱלֹהִים חַיִּים - תקיף בעל היכולת ובעל הכוחות כולם, שאתה החי האמיתי ונותן חיים לכל ²⁷

מֶלֶךְ - [ה' הוא] מלך על הכל (ואעפ"כ מפני גודל אהבתו, הוא בעצמו [עוזר וכו']) ²⁸

עוֹזֵר - שמסייע לאדם להצליחו במעשיו ²⁹

וּמוֹשִׁיעַ - וחולצו מתוך צרתו ³⁰

14 מכתב מאלכיר ח"ג עמ' פ"ב וכו" (ראשית חמטה שער יראח פי"ד אורח כ"ו) 15 כי"ג (עבודת הממיד) 16 עיון
תפלה ואזכרה 17 אזכרה ומלצ"ס בראשית י"ד, י"ט; ע"ע פי' נשיח ילחק 18 אזכרה ומכתב מאלכיר ח"ד
עמ' ס"ד 19 שיה ילחק 20 ברוך שאמר (וטור אר"ח סי' ק"ג) 21 עלת תמיד 22 בית תפלה; ע"ע פי' בקובץ
מאמרים עמ' י"ב 23 (ר' שלמה מגרמייזא-הוספת סופר) ר' הירץ נשם ר' צמ"י סוף האזינו; ע"ע פי' במחזור ויטרי (עמ'
סס"ו) 24 ר' שלמה מגרמייזא; ע"ע פי' צרי יכודך בן יקר 25 חסדיו אשכנ ור' צמ"י שם 26 חפץ חיים על ימים
נראים עמ' כ"ט 27 אר"ח סי' ה' ורד"ק ירמ"י י"ג 28 לז אליכו חר"מ עמ' ש"א (מכתב מאלכיר ח"ג עמ' ע"ה)
29 פשר דבר (בסדור עבודת הצדקה); ע"ע פי' נשוי"ת הכש"א ח"ב סי' קט"ז 30 שם

(ו) כ' ר' הירץ ש"ץ שיחשוב כאן הלא בשומו מדרכו וחי' ויגמור ברעתו לחזור בתשובה.

ומגן - ומגין עליו קודם בוא כל פגע וצרה ³¹
 ברוך אתה יהוה - מקור הברכות אתה אדון הכל ³²
 מגן אברהם: - שהגין על אברהם (ובזכותו ממשיך הגנתו עלינו) ³³ (מ)

גבורות - תחיית המתים (ח)

אתה גבור לעולם - אתה לבדך גבורתך נצחית (ואין נופלת כך תשישות) ³⁴
 אדני - אדון הכל ³⁵
 מחיה מתים אתה - אפילו הגבורה הכי גדולה - תחיית המתים (שדוחה ממש
 כל חוקי הבריאה וסדרי) - אתה, ואתה לבד, עושה ³⁶
 רב להושיע - יש לך כח רב להושיע ³⁷

(בא"י) [מוריד הטל] - הוא מוריד טל לארץ בלי הפסק (ובלי טל אין
 העולם מתקיים) ³⁸

[משיב הרוח] - הוא הגורם לכל פעולות הרוח (שהרוח מסייע בכל חלקי
 הגשמים: כגון התאדות ונשיבת העבים למקום הצריך גשם) ³⁹
 ומוריד הגשם] - ומוריד כל טפה וטפה למקום שהוא חפץ (ומזמין
 כל טפה לתכליתה ומטרתה בין לחיים בין לפורענות וכו') ⁴⁰ (ט)

31 שם 32 לז אלוהו חו"מ עמ' ט' 33 ע"פ שה"ש רצח פי ד' ואבדורכס 34 עון יוסף 35 מ"ז סי' ה' ס"ק
 ג' 36 כוזרי מאמר ג' פ"ז ואולר נחמד שם ומכתב מאלוהו ח"ג עמ' ע"ח ד"ה כי 37 רש"י (ות"י ישע"י ס"ג, א')
 38 רש"י חנניית סוף ג. ד"ה לפי 39 ה"ג 40 אבדורכס ומכתב מאלוהו ח"ג עמ' ע"ז

(ו) איתא בשיר השירים רבה (פ"ד סוף פסוק ד') ר' ברכי' בשם ר' יצחק אמר, אמר אברהם לפני הקב"ה, רבש"ע לי
 נעשית מגן ולבני אין אתה נעשה מגן, אמר לו הקב"ה לך הייתי מגן א' שנאמר אנכי מגן לך, אבל לבניך אני נעשה
 מגינים הרבה, הה"ר אלף המגן תלוי עליו. והאבדורכס פי' ומגן בזכות אברהם, ואולי זה מקורו. וע"ע בעיון תפלה.
 (ז) כ' הרוקח (עמ' ט') ו"שלש הראשונות צריכות כוונה גדולה" כמבואר שם משום שהם שבו של מקום ו"בשבחו
 יכון בכל כחו". וכ' היערות דבש (ורשה א') שבברכה זו יתקע אמונת תחיית המתים בלבו באמונה שלמה.
 (ט) איתא ברבירים רבה (פ"ז, ר') ר' יהודה בר יחזקאל בשעה שהי' רואה את הגשמים הי' מברך יתפאר ויתגדל שמו
 של מי שאמר והי' העולם שהוא ממנה אלף אלפים ורבי רבבות של מלאכים על כל טפה וטפה שיורדת !!

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד - הוא נותן מזונות ושאר צרכים לכל הבריות בחסדו
(ולא בצדקת הבריות)⁴¹

מַחִיָּה מְתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים - מחיה גם המתים שאינם ראויים כל כך ברחמי
המרובים (שמחפש עליהם זכויות שיהיו ראויים לתחיה"מ)⁴²

סוֹמֵךְ נוֹפְלִים - סומך לכל מיני נופלים (כגון מחמת עניותם או שנפל רוחם)⁴³
וּרּוֹפֵא חוֹלִים - ורופא חולים מכל סוגי מחלות (אפילו אלו שהרופאים
מתיאשים עליהם)⁴⁴

וּמְתִיר אֲסוּרִים - ופותח קשרי כל מיני אסורים (כגון שנותן תנועה לאברים
שהיו כאסורים בעת השינה, ולוולד במעי אמו)⁴⁵

וּמְקִים אַמוּנָתוֹ לִישְׁנֵי עֶפֶר - ועתיד לקיים הבטחתו למתים להחיותם⁴⁶
מִי כְמוֹךָ - מי יכול לעשות כ"כ הרבה גבורות כמוך (בכמות) [שיש גבורות
עד אין מספר (כגון לכל יחיד ובכל טפת גשם)]⁴⁷

בְּעַל גְּבוּרוֹת - שכל הגבורות שלך⁴⁸
וּמִי דוֹמָה לָךְ - ומי יכול לעשות אפילו א' מהגבורות כמוך (באיכות) [שכל
דבר הוא גבורה עד אין תכלית]⁴⁹

מְלַךְ - מלך על הכל⁵⁰
מִמֵּית וּמַחֵיָּה -- שממית ומחיה בהרבה ענינים (כמו עניות ועשירות או חולי
ובריאות או השינה והיקיצה שהם כמתים שחיו)⁵¹

וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה - וכצמיחת היבול (ע"י כליון הזרע, שמצמיח יבולו ביתר שאת
ממה שהי' בקדמותו) מביא הישועה - שהיא תחיה"מ (שיהי' חיים מעולים)⁵²

בעשית"מ מִי כְמוֹךָ אֵב הַרְחָמִים - מי כמוך שמרחם על בנו כמו שאתה מרחם עלינו כי אתה אב הרחמים⁵³
זוֹכֵר יְצוּרֵינוּ לְחַיִּים בְּרַחֲמִים - (על כן) זוֹכֵר את בריותיו ברחמים לחיים⁵⁴

41 אֲזוֹדְרֵכְס 42 שִׁיחַ יִלְחַק וּמַחֵה עַל תְּפִלָּה 43 רַיִי בִּן יִקָּר (ר"ח וּכְיָן עַל "סוּמֵךְ" בְּשִׁמְרֵי) 44 שִׁיחַ יִלְחַק
45 מְלֹדֶת תְּכָלִים קַמְיָו, ז' (הַיֵּן, וּפְרִישָׁה חוּיָה סִי קוּיָד סִיָּק חֵי) 46 שִׁיחַ יִלְחַק וְאֲזוֹדְרֵכְס 47 תְּפִלָּה שְׁלִימָה
48 סִדוּר הַרוּקָה 49 תְּפִלָּה שְׁלִימָה 50 לֵב אֲלִיכֹ חוּיָמַ עוּיָ שִׁיחַ 51 אֲזוֹדְרֵכְס; עִיעַ פִּי בְרַיִי בִּן יִקָּר
52 דוֹבֵר שְׁלוֹם וּרַיִי בִּן יִקָּר [וּכְמוּכֵּן מֵלִטוּ בְּשִׁבְחָה בְּשִׁמְרֵי יוֹאֲזִין דּוּמָה לָךְ מוֹשִׁיעֵנו לְחַיִּיתָ הַמַּחֲסִי"ן] 53 סִדוּר
54 הַרוּקָה 54 (שֶׁס) וְרִי יִכּוֹדֵה הַמַּחֲסִיד

וְנֶאֱמַן אֶתְּהָ לְהַחִיּוֹת מְתִים – ומכל הגבורות הנזכרות (שהן מעין תחה"מ) יש

להאמין שאתה עתיד להחיות המתים⁵⁵

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה – מקור הברכות אתה אדון הכל⁵⁶

מְחִיָּה (י) תְּמַתִּים: – המחיה כל המתים (בעתיד, מאדם עד זמן התחיה) (כ)⁵⁷

קְדוּשַׁת הַשֵּׁם – הָאֵל הַקָּדוֹשׁ (ל)

אַתָּה קָדוֹשׁ – עצמותך קדוש – מופרש ומובדל מהכל⁵⁸

וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ – ומצד פעולתך (הנהגתך את העולם) נראית קדושתך⁵⁹

וְקָדוֹשִׁים – וכלל ישראל (שנקראים קדושים)⁶⁰

בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֵלָה – כסדר, כל יום לעולם משבחים אותך⁶¹

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה – מקור הברכות אתה אדון הכל⁶²

הָאֵל הַקָּדוֹשׁ: – [אתה] החזק המופרש ומובדל מהכל⁶³

בעשיית הַמְלִיךָ הַקָּדוֹשׁ: – [אתה] מלך על הכל המופרש ומובדל מהכל⁶⁴

55 הצורכס 56 לב אליכו חר"מ עמ"ש 57 יסוד ושורש העבודה וכו' 58 עיון תפלה 59 שיה יאחק (עיון תפלה) 60 הצורכס (ע' עיון תפלה) 61 כ"ג 62 לב אליכו שס 63 עלת תמיד ועיון תפלה [וכ"כ מלודס הצרכס] 64 מחזור קרבן אהרן

(י) באלף המגן במטה אפרים (סי' תקפ"ב ס"ק ל"א) כ' שצריך לומר "מְחִיָּה" ולא "מְחִיָּה" וכך מביא מכמה סידורים (מהם: השל"ה והיעב"ץ). והאמת הוא שהתעוררתי שכל סידור או מחזור ישן שראיתי (למעלה משלשים) ממקומות שונות כולם גרסו "מְחִיָּה" בכל המקומות שהוזכר בברכה זו. אמנם ממחזור (מנהג פולין וכו') דפוס ווין – שנת תק"ע (1809) ואילך כל המחזורי אשכנז נשתנו ל"מְחִיָּה", וצ"ג! (ורשוב ראיתי שהברוך שאמר התעורר בזה וכתב שזה טעות נגרשה בדפוס. ובסידורי הספרדים והתימנים הנוסח עדיין "מְחִיָּה", וע' עיון תפלה). [וראיתי דפוס חדש של סידור ר' שבתי סופר (שיצא פעם א' בשנת שפ"ח) וכתב שצריך לומר "מְחִיָּה" מפני שהוא סמוך ושכ"כ גם הרמ"ע מפאנו (וכ"כ העברות ישראל) אבל כל סידור ומחזור אחר לא גרס כן לכמעט מאתיים שנה, ועדיין צע"ג].

והנחתי הנוסח שלפנינו ע"פ עצה הגאון ר' אברהם יעקב הכהן פאם שליט"א אבל אמר ג"כ שיש להעיר על שינוי הנוסח, שבאמת יש קצת חילוק בפירושים ש"מְחִיָּה המתים" הוא תואר (שם עצם) שהקב"ה הוא המחיה המתים, ו"מְחִיָּה המתים" הוא פועל שהקב"ה מחיה מתים, ודוק, וע"ע משי"ב בקונטרס עבודת התפלה – ראש השנה.

(כ) ע' יסוד ושורש העבודה והללי נפשי כאן שיש להתעורר בזה על גבורות ה' שיחיה כל המתים אע"פ שהגופים כבר נרקבו מכמה אלפי שנים, וכמה רבבות גופים עד אין מספר שנתערבו עצמותיהם אלו עם אלו, ומהם גופים שכלו ונשרפו לגמרי או נטבעו בים או שעפרם נתפור על הארץ והבורא ית' בחכמתו וגבורתו יכיר ויחבר כל גוף וגוף ויתן בו הנשמה השייכת לו!

(ל) כ' בספר חסידים (סי' קנ"ח), אל תשים כוונת לבך רק לבקשות כי עיקר הכוונה לברכות ולשבח, ואם תכין רק בבקשות או יהיו למעלה שוטנים שאמרים אין ראי לקבל תפלתו שבכבוד המקום אינו חושש לבקש בכוונה ובדרך תחנונים.

בינה — בקשה לדעת (ללמוד תורה) (מ)

אַתָּה חוֹנֵן — אתה הוא הנותן כחנם⁶⁵

לְאָדָם — למין האדם (יותר מלבהמות)⁶⁶

דַּעַת — הדעה המוטבעת בו להשיג טבע דברים ומצבם⁶⁷

וּמְלִמָּד — ונותן ס"ד בלימוד (בינה טעונה לימוד, ומ"מ צריך ס"ד להבין)⁶⁸

לְאָנוּשׁ — אף למי שהוא במדרגה נמוכה⁶⁹

בִּינָה — להבין דבר מתוך דבר (שייכות בין הדברים)⁷⁰

אתה חוננתנו נמצא בסוף הספר

חַנְּנוּ מֵאַתָּךְ — תן לנו במתנת חנם (שמכירים שרק באים) ממך [דעה וכו']^(א) ⁷¹

דַּעָה — חכמה להשיג אמיתת טבע הדברים ומצבם (דעה ללמוד ולזכור) ^(ס)

תורתך⁷²

בִּינָה — [ו]להבין דבר מתוך דבר (להבין התורה בהבנה יותר עמוקה — סברות)⁷³

וְהַשְׁפֵּל — ולהשתמש במה שלמדנו בדרך נכונה (לאסוקי שמעתתא כהלכתא)⁷⁴

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה — מקור הברכות אתה אדון הכל⁷⁵

חוֹנֵן הַדַּעַת: — שנותן במתנת חנם ידיעה ברורה בדברים (שהיא עיקר הכל)⁷⁶

65 כי"ן 66 ר"א 67 ען יוסף ורש"י 68 כי"ן 69 עלת תמיד 70 חסדי אשכנז עמי קי"ד (רש"י) 71 כי"ן 72 רש"י (עלת תמיד ופמ"ג מ"ז אר"ח סי' קט"ו) 73 חסדי אשכנז כר"ל (ע"פ עלת תמיד) 74 רש"י (ען יוסף) 75 לז אליהו שם 76 שם יחזק ועצום התמיד (ומציא כל דמדיס מא. דלא זיי כולא זיי)

(מ) הסדר היקום כתב שצריך לכוין בברכה זו כראוי שזה עיקר השאלה שצריך האדם לשאול מאת הבורא ית' שיתן לו שכל ודעת ישר למאוס ברע ולבחור בטוב (ומובא דבריו גם במ"ב ר"ס קט"ו). וכמ"כ כ' היעב"ץ דכל הכוונה בבקשת השגת דעה בינה והשכל אינו אלא לדעת את ה' להשכיל באמיתו להבין טעמי תורה המכוסים מבני אדם וידיעת דרך שמירת מצותי' בלי משגה. [ולכן שמתי הפשט באופן הנוגע לת"ת בצדו בסוגריים.]
כתב בארחות צדיקים (שער השמחה) כל איש אשר רצונו רצון ה' יצטער על שאין נעשה רצון ה' ואפי' על שונאו יתפלל אדם שיעבור לבורא ית' ויכוון בתפלתו בברכת אתה חונן ובברכת השיבנו ובברכת סלה לנו על כל ישראל איהביו ושונאיו וכו' ובוה יקיים ואהבת לרעך כמוך, עכ"ל.

(ג) ביחוד זה מאתו ית', דכתיב "מפיו דעת ותבונה" (משלי ב', ר). וע' משל נאה על זה בשמור"ר (פמ"א אות ג'). וע' משנת ר' אהרן (ח"א עמ' י"ז) שבתורה ביחוד ההשפעה ע"י הקב"ה עצמו.

(ס) ע' מגילה ו: דלאוקמי גירסא [שלא תשתכח ממנו (רש"י)] סייעתא מן שמיא היא. (וע' רש"י ע"ז ת. ד"ה מעין.)

תשובה (ע)

הַשִּׁיבֵנו אֲבִינוּ לְתוֹרַתְךָ - רחמנו כרחם אב על בנים ועורר אותנו לשוב
 ללימוד התורה [כראוי] ⁷⁷
 וְקַרְבֵּנו מִלְכְּנו לְעִבּוֹדְתְךָ - וכוף את יצרנו לעשות מצותיך שמכירים אנחנו
 שאתה מלכנו (ומחויבים לעבדך) ⁷⁸
 וְהַחְזִירֵנו בְּתִשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ - ועורר אותנו - כל כלל ישראל - לשוב
 אליך בתשובה כהוגן ⁷⁹ (ב)
 בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה - מקור הברכות אתה אדון הכל ⁸⁰
 הַרוֹצֵה בְּתִשׁוּבָה: - החפץ (אפילו) בתשובת הרשעים (ולא במותם) ⁸¹

סליחה (צ)

סֶלַח לָנו אֲבִינוּ - רחם עלינו כאב על בנים ומחוק לגמרי (כאילו לא חטאנו) ⁸²
 פִּי חָטְאָנו - לאשר עברנו בשוגג ⁸³
 מִחַל לָנו מִלְפָּנו - מתוך יראה שאתה מלכנו (אנא) מחוק עכ"פ העונש ⁸⁴
 פִּי פִּשְׁעָנו - לאשר עברנו במזיד ⁸⁵
 פִּי מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ אֶתָּה - כי אתה מוחק העבירות לגמרי ולא רק העונשים ⁸⁶

77 יסוד ושורש העבודה, עולם התפילות ומשאלת כפי 78 סדר היום וכו"ו 79 רש"י יסוּשְׁכִיעַ וחסידו חֲשַׁכְתָּ עַמִּי ק"ו 80 גז' אליכו שם 81 חֲזוֹרְכֵס טוֹר אֲרִי"ה ס"י קט"ו, חֲזוֹרְכֵס גֵּוִיָן חֲפֵלֵס 83 סדר היום; ט"ע פי חֲזוֹרְכֵס 84 ה"ג חֲזוֹרְכֵס חֲזוֹרְכֵס חֲזוֹרְכֵס 85 סדר היום ועולת תמיד 86 ר"ח

(ע) כ' בספר חרדים (ס"פ ס"ז) שצריך לכוין בברכה זו מכל הברכות האמצעיות לפי שהיא תועלת הנפש ורפואתה.
 (פ) היינו בכל יכולתנו עד שיעיד עלינו אבינו שבשמים שלא נחזור לחטאתנו (מכתב מאלוהו ח"ד עמ' שט"ז בשם רש"י, וע' רמב"ם פ"ב מהל' תשובה ה"ב).

(צ) הרא"ש באורחות חיים (אות ל"ז) כתב, ומה טוב לבקש סליחה על אמרך סלח לנו בלא כוונה, עכ"ל. והגר"י סרנא בעיונים שם מבאר שבקשת הסליחה בלא כוונה הוא החטא היותר גדול שדבר זה הוא מקציף ביותר! וכמ"כ כ' היסוד ושורש העבודה כאן, ויחשוב כל נגעי לבבו מחטאים ופשעים שיודע בעצמו ויקבל ע"ע במחשבתו עזיבת פשעיו והחרטה הגמורה לבל ישוב לכסלה עוד עד עולם כי כמה חציף האי גברא המבקש סליחה ומתודה עונותיו ולא גמר בלבבו העזיבה והחרטה, עכ"ל. (והערה נפלאה מעין ענין זה ראיתי באור יהל ח"ג עמ' שי"ז ד"ה והנה,

עבודת התפלה

כז

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה – מקור הברכות אתה אדון הכל ⁸⁷
תנוּן – הרחמן (הנותן במתנת חנם) ⁸⁸
הַמְרַבֵּה לְסֻלּוֹת: – שמוחק החטאים לגמרי פעם אחר פעם (אע"פ שרכו החטאים
וחומר העבירות) ⁸⁹

גאולה – הצלה מצרות הזמן (ק)

רְאֵה (נָא) בְּעֵינֵינוּ – ראה ברחמים את צרותינו הבאים עלינו שלא ע"י בני אדם ⁹⁰
וְרִיבָה רִיבְנוּ – ועוזר לנו בצרותינו הבאים ע"י בני אדם ⁹¹
וּגְאָלְנוּ מִהֶרָה – ותגאל אותנו בלי שהיי' (ואל תאחר להצילנו עד שנהיי'
ראויים) [אלא עשה למען שמך] ⁹²
לְמַעַן שְׁמֶךָ – שע"י גאולתינו מהצרות יתקדש שמך (שעכשיו מחולל בין הגוים) ⁹³
כִּי גוֹאֵל חֲזַק אַתָּה – כי אתה החזק לגאול שלא בדרך הטבע ⁹⁴
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה – מקור הברכות אתה אדון הכל ⁹⁵
גוֹאֵל יִשְׂרָאֵל: – (ש)בכל יום גואל אותנו (מיד חזק ממנו) ⁹⁶

רפואה (ר)

רְפָאנוּ יְהוָה וְנִרְפָא – רפאנו בעצמך, אדון הכל, ואז נתרפא באמת (שלא יחזור
החולי) ⁹⁷

87 לֹא חָלִיכוּ שָׁם 88 הִ"נּוּ 89 שָׁם וּסְדֵר הַיּוֹם 90 הִ"נּוּ וּרְשִׁי"ה 91 שָׁם וְשָׁם 92 שָׁם וְשָׁם 93 הִ"נּוּ עַן
יוֹסֵף) 94 עַל־מִיד בְּשֵׁם יְעֻזֵּב דָּבָר 95 לֹא חָלִיכוּ שָׁם 96 לֹדֵךְ מִמֶּנּוּ אֵל כִּלְלֵי פִי לִ"ץ 97 עֵינַי תִּפְלֶה.

ע"ש) !! וכתב העלת תמיד (הומינר), ראה אחי והתבונן אם אמרת סלח לנו וכו' בכונת הלב שאתה מתחרט על
העבר ומקבל שלא לעשות כן להבא הרי קיימת מצות עשה מן התורה, עכ"ל.

(ק) רש"י במגילה (יו: ד"ה אתחלתא) כתב דהאי גאולה לאו גאולה דגלות היא אלא שיגאלנו מן הצרות הבאות
עלינו תמיד, עכ"ל. וע"ע סדר היום בברכת תקע בשופר.

(ר) כתב הסדר היום שעיקר הכוונה בברכה זו הוא לבקש מאת אלקינו שירפא אותנו רפואה שלמה כדי שנהיי'
סובלים ובריאים וחזקים לעסוק בתורה כראוי ולשמור כל המצות כדין וכשורה, עכ"ל (וכ' כמ"כ בברכות ראה

הוֹשִׁיעֵנו וְנִשְׁעָה - הוֹשִׁיעֵנו בַּעֲצֻמְךָ מִכָּל גּוֹרְמֵי מַחְלוֹת, (ש) וְאִז תְּהִי לָנוּ יְשׁוּעָה אֲמִיתִית (מִכָּל מַחְלוֹת) ⁹⁸

כִּי תִהְלֹתְנוּ אִתָּה - שֶׁלְךָ לְבַדְךָ נֹדֵה וְנִהְלַל עַל הַרְפוּאוֹת וְהִישׁוּעוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ לָנוּ (שֶׁנִּכְיָר שֶׁהֵם מִמֶּךָ וְלֹא נִתְּלָה הַדְּבָר בְּרוּפֵא אוֹ אַחֵר שֶׁאֵין לוֹ תְּשׁוּעָה) ⁹⁹

וְהַעֲלֵה רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְכָל מִפְּוֹתֵינוּ - וְחִבֵּיא רְפוּאָה גְּמוּרָה לְמַכּוֹת הַגּוֹף וְגַם לְתַחֲלוּאֵי הַנֶּפֶשׁ ¹

כִּי אֵל - כִּי אַתָּה הַחֹזֵק (וְלֹא נִמְנָע מִכּוֹחְךָ לְרַפְאוֹת כָּל מַחְלָה שֶׁבְּעוֹלָם) ²
 מֶלֶךְ - [וְ]מֶלֶךְ עַל הַכֹּל (וְאֵין יְכוּלֹת לְשׁוּם אָדָם אוֹ שׁוּם דְּבָר לְעַכֵּב תְּכִנּוּיֹתְךָ לְרַפְאוֹת) ³

רוּפֵא נְאֻמָּן - [וְ]רוּפֵא מוֹכֵן תְּמִיד לְרַפְאוֹת (כְּמוֹ שֶׁאֲנַחֲנוּ יוֹדְעִים מִכָּל מִי שֶׁכָּבַר רִיפֵא) ⁴

וְרַחֲמָן אִתָּה - וְאַתָּה לְבַדְךָ תְּמִיד יְכוּל לְרַפְאוֹת הַכֹּל בְּלֹא צַעַר (מִשְׂאֵכ רּוּפֵא בִּשְׂר וְדָם שֶׁרְפוּאוֹתוֹ לְפַעֲמִים מוֹכֵרַחַת לְבֹא עִי יִסּוּרִים) ⁵

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה - מִקּוֹר הַבְּרִכוֹת אַתָּה אֲדוֹן הַכֹּל ⁶
 רוּפֵא חוֹלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל: - הַמְרַפֵּא חוֹלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּהַשְׁגָּחָה פְּרִטִית (אֲעִ"פּ שֶׁהוּא רוּפֵא כָּל בִּשְׂר) ⁷

עַן יוֹסֵף וְהוֹרֵה סִי כ' 98 עֵינִן תְּפִלָּה וְהִ"ע 99 עֵלֶת תְּמִיד 1 עֵינִן תְּפִלָּה 2 הִ"ע (שִׁיחַ יִלְחַק) 3 הִ"ע 4 הִ"ע 5 אֲמִרִית לְשִׁטּוֹת וְצוּרוֹךְ שְׂאֵמֶר 6 לֹא אֵלִיכּוֹ שֶׁס 7 הִ"ע

בַּעֲיָנוּ וּבְרַךְ עֵלֵינוּ, ע"ש. גַּם מִי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ עֵתָה לְרַפְאוּהָ יִשְׁתַּחֲוֶה בַּצַּעַר הַחוּלִים בְּכָלֵל וַיִּבְקֶשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים (בְּרוּךְ שְׂאֵמֶר). וְכַתּוּב הַיְסוּד וְשׁוֹרֵשׁ הַעֲבוּרָה שֶׁאֵם מִבְּקֶשׁ לֵאמֹר חוּלָה מִקִּיִּים בּוֹה מִ"ע וְאַהֲבַת לְרַעַךְ כְּמוֹךְ.

(ש) ע' יִלְקוּט לְקַח טוֹב (שְׁמוֹת עַמ' ק"ט) בְּשֵׁם הַרְמַב"ם שֶׁגְּדוּלָה הִיא הוֹכַחַת יְכוּלָתוֹ שֶׁל הַרוּפֵא עִי מְנִיעֵת מַחְלוֹת יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר עִי רִיפּוּי מִי שֶׁכָּבַר חֵלָה. [מ"מ קֶשֶׁה יוֹתֵר לְהַתְרַפֵּא כְּשֶׁכָּבַר חֵלָה כְּדֹאִיתָא בְּשַׁבַּת (ל.ב.) לְעוֹלָם יִבְקֶשׁ אִדָּם רַחֲמִים שֶׁלֹּא יִחַלֵּה שֶׁאֵם יִחַלֵּה אֲמִרִים לוֹ הֵבֵא זְכוֹת וְהַפְטֵר].
 וְסִמֵּךְ לְפִי זוֹ (וְדִקָּא אֲמִנִיעֵת מַחְלוֹת) הוּא שְׁבַהֲבִינּוּ כְּתוּב לְבִרְכָה זוֹ 'וְרַחֲמָנוּ מִמַּכְאוֹב'.

עבודת התפלה

כט

ברכת השנים — פרנסה (ת)

בָּרַךְ עָלֵינוּ - השפיע רבוי טובה והצלחה בשבילנו ⁸

יהוה - אדון הכל ⁹

אֱלֹהֵינוּ - תקיף בעל היכולת ובעל הכוחות כולם שמשגיח עלינו בהשגחה פרטית ¹⁰
אֶת הַשָּׁנָה הַזֹּאת - בכל המקרים והמאורעות שעתידים להתחדש בעולם בשנה

הזאת (בכלל) ¹¹

וְאֶת כָּל מִינֵי תְבוּאָתָהּ - ובכל מיני פירות (בפרט) ¹²

לְטוֹבָהּ - (וברך את הכל באופן) שנשתמש בהם לטובה (לעשות הטוב בעיניך

ולא לעבור רצונך ח"ו או לבוא ל"וישמך ישורון ויבעט") ¹³

[וְתֵן בְּרָכָה] - ותן רבוי טובה והצלחה [על פני האדמה] ¹⁴

[וְתֵן טַל וּמָטָר לְבְרָכָתָהּ] - ותן טל של ברכה וגשם בזמנו ובמקומות הצריכים

ובשיעור הראוי (דהיינו של ברכה) ¹⁵

עַל פְּנֵי הָאָדָמָה - על שכבת העפר העליון שעל האדמה (שכל הצמחים יזונו) ¹⁶

וּשְׂבַעְנוּ מִטוֹבָךָ - ותן [ברכה] באופן שנסתפק עם הטובה שנתת לנו (ולא

נדרוף אחר תאוותינו כל היום) ¹⁷

וּבְרַךְ שָׁנָתְנוּ - והשפיע רבוי טובה והצלחה בכל מקרי השנה הזאת (כנ"ל) ¹⁸

כְּשָׁנִים הַטּוֹבוֹת - כשנים שכל יום הברכות מתרבות מהיום שלפניו ¹⁹

בְּרוּךְ אַתָּה יהוה - מקור הברכות אתה אדון הכל ²⁰

מְבָרַךְ הַשָּׁנִים: - המשפיע רבוי טובה והצלחה כל שנה ²¹

8 העקרים מאמר ד' פכ"ז 9 אר"ח סי' ה' 10 עלת תמיד פ"ה 11 עיון תפלה 12 חזוניהם (עיון תפלה)
13 ה"ע (עבודת התמיד) 14 ע"פ העקרים הג"ל 15 ען יוסף 16 ה"ע 17 ש"ח יחמק 18 ע"פ העקרים
הג"ל, ועיון תפלה נחמלת כנרכה 19 ר"ח; ע"ע פ"י נשים יחמק 20 לנ"אלי שם 21 ה"ע

(ת) המאירי (נדרים מט:), כ', אע"פ שאמרו שבר"ה בני אדם נידונים על גופם בחייהם ובמותם בעוני ובצער בהפסד
ובריחון אל יתייבש אדם מן התפלה ומן התשובה בכל יום שאף גור דין של אדם נקרע בתשובה וברוב תפלה ואין
הפרגוד נועל בפניהם לעולם, עכ"ל, ועע"ש. וע"ע בס' העקרים (מ"ד פ"ח) שגם כתב כן. וע"ע בברכת פרץ
[מהסטיפילר] (עמ' כ"ד).

קבוץ גליות (א)

תִּקַּע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל - תִּקַּע בְּשׁוֹפָר הַגְּדוֹל בְּחִשְׁבֵיכֶם [שֶׁהוּא לַחֲרוֹתְנָנוּ] (שִׁיחַי א')

מְסִימָנִי תַחֲלִית הַיְשׁוּעָה) ²²

לְחֲרוֹתְנָנוּ - לְשַׁחֲרַר אֶת יִשְׂרָאֵל מִשְׁעֲבוּרָם ²³

וְשֵׂא נֶס - וְתֵן סִימָן ²⁴

לְקַבֵּץ גְּלוּיֹתֵינוּ - שֶׁהִגִּיעַ הַעֵת לְקַבֵּץ הַנִּדְחִים מִכָּל הָאֲרָצוֹת ²⁵

וְקַבְּצֵנוּ יַחַד - וְקַבְּצֵנוּ לְמָקוֹם אֶחָד (לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל) ²⁶

מֵאֲרָבַע כְּנַפּוֹת הָאֶרֶץ - מִכָּל אֲרָצוֹת הָעוֹלָם ²⁷

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה - מְקוֹר הַבְּרֻכּוֹת אַתָּה אֲדוֹן הַכֹּל ²⁸

מְקַבֵּץ נִדְחֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל: - שִׁיקְבֵץ הַנִּדְחִים מִכָּלֵל יִשְׂרָאֵל (אֲפִילוֹ עֲשֵׂרֶת

הַשָּׁבָטִים) ²⁹

מִשְׁפָּט — שִׁיחֹזֵר הַמִּשְׁפָּט כְּבִרְאשׁוֹנָה (ב)

הַשִּׁיבָה שׁוֹפְטֵינוּ כְּבִרְאשׁוֹנָה - הַחֹזֵר הַסְּנֵהֲדָרִין לְקִדְמוֹתָהּ (לַעֲשׂוֹת דִּין

בְּרִשְׁעִים) ³⁰

וַיִּעְצֵינוּ כְּבִתְחִלָּה - וְהַחֲכִמֵם [הַחֹזֵר] כְּמוֹ שֶׁהָיוּ לָנוּ בְּתַחֲלָה (בְּשַׁעַת הַנְּבִיאִים,

שִׁיעֲצוּ עֲצוֹת טוֹבוֹת וְנִכּוֹנוֹת בְּרוּחָנִיּוֹת וּבְגִשְׁמִיּוֹת) ³¹

22 עֲבוֹדַת הַתְּמִיד (לְדַבֵּר לְדָרֵךְ מֵאֲמֹר א' כָּלֵל א' פ' לִי) 23 הִינֵּי 24 רֵשִׁי יִשְׁעֵי יִיֵא, וִיֵצ; וְכִי, כִי 25 עַן יוֹסֵף 26 עִיּוֹן חֲפֹלָה 27 הִינֵּי 28 לֵב חֲלִיבוֹ שֵׁט 29 עוֹלָם הַחֲפִילוֹת עִיֵּפ שׁוֹחַר טוֹב קַמּוֹ, ד' 30 עֵלָה תְּמִיד (עִיּוֹן חֲפֹלָה) 31 עֵלָה תְּמִיד

(א) עַד כָּאֵן הַבְּרֻכּוֹת הָיוּ עַל צִרְכֵי הַיַּחֲדוּ וּמִכָּאֵן וְאֵילָךְ סוֹבְבוֹת הַבְּרֻכּוֹת כּוֹלֵן עַל סֵדֶר הַגְּאוּלָּה הָעֵתִידָה (עִיּוֹן תְּפִלָּה). וְהִנֵּה צִרְיָן שִׁיִּצְטַעַר צַעַר מִמֶּשׁ עַל הַגְּלוּת וְעַל הַחֲרוּבָן מִצַּד מַה שֶׁזֶּה גוֹרֵם כְּבִיכּוֹל מִיַּעוֹט לְכַבּוּדוֹ ית'. וַיִּתְפַּלֵּל תְּמִיד עַל גְּאוּלָּתוֹן שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁבַּח כְּבוֹד שָׁמַיִם לְעֹלְוֵי וְבוֹהַ עוֹשֶׂה נַחַת רוּחַ לִפְנֵי ית' שֶׁמִּתְפַּלְלִים עַל זֹאת (מִסִּילַת יִשְׂרָאֵל פ"ט). וַיֵּשׁ לְבַקֵּשׁ תְּמִיד מִרְבִּשׁ"ע עַל הַגְּאוּלָּה דְּכִשְׁאֵן תּוֹבְעִין אֵין חַיִּיב לְפָרוֹעַ בּוֹמְנוּ (הַחֲפֵץ חַיִּים בְּנִתְיֻבוֹת הַתְּפִלָּה עַמ' ק"ב). וַעֲיָקָר גְּדוֹל — דְּבַר הַמְּקַרֵּב אֶת הַגְּאוּלָּה הוּא הַתְּפִלָּה וְהַצַּעֲקָה (שֵׁם עַמ' ר"ו). [וַע' רַמְבַּ"ן שְׁמוֹת ב', כ"ה בְּאֵ"ד אֵע"פ שֶׁנִּשְׁלַם וְכוּ'. (וַעֲע"ש עַל י"ב, מ"ב בְּאֵ"ד וְעַל כֵּן אֲרָךְ וְכוּ', וַצַּע"ג)].

(ב) ע' סֵדֶר הַיּוֹם שֶׁבְּהִיּוֹתָנוּ בְּגִלוּת אֵין אֲנוּ יֹכֻלִים לְקַיֵּם הַמִּצְוֹת וְתִלְמוּד תּוֹרָה כְּרֵאִי מִמַּעוֹט הַלְּבָבוֹת מְרֻב הַיְגוֹן וְהַצָּרוֹת, וְלָכֵן מִתְפַּלְלִים שִׁיִּסִּיר מִמֶּנּוּ יְגוֹן וְאִנְחָה ע"י מִשְׁפָּטִים כֹּדֵת וְכוּרִין בְּצַדֵּק וּבִיּוֹשֶׁר, וְגַם שֶׁהִיִּעֲצִים וְהַמְּלַכּוֹת תַּחֲזוֹר לְמִקּוּמָהּ בְּעִנְיָן שִׁיִּצֵּא לָנוּ לְכַבּוֹד וְלַתְּפִאֶרֶת כְּאִשֶׁר הִי בְּתַחֲלָה.

וְהִסֵּר מִמֶּנּוּ - וְעִיָּז תִּסִּיר מִמֶּנּוּ ³²

יָגוֹן - עֲצוּבוֹן כְּלִי שׁוֹם צָרָה (דאגת הלב) ³³

וְאֲנָחָה - וְעֲצוּבוֹן הַבָּא מִשְׁבְּרוֹן הַגּוֹף וְצָרוֹת הָעוֹבְרוֹת עָלֵינוּ ³⁴

וּמְלוֹךְ עָלֵינוּ אַתָּה יְהוָה לְבִדְךָ - וְתַתְּגִלָּה מַלְכוּתְךָ עָלֵינוּ בְּאוֹפֵן שִׁיכִירוֹ כּוֹלֵם

שֵׁאתָ, אֲדוֹן הַכֹּל, לְבִדְךָ מַלְכֵנוּ (כִּיּוֹן שִׁיחֵי בִינֵינוּ צָדֵק וּמִשְׁפָּט) ³⁵

בְּחֶסֶד - [וּמְלוֹךְ עָלֵינוּ] בְּמִדַּת הַחֶסֶד (שְׁחֲטִיב בְּלֹא זְכוּת) ³⁶

וּבְרַחֲמִים - וּבְמִדַּת הַרַחֲמִים (שֶׁלֹּא תַעֲנִישׁ כְּמַעֲשֵׂינוּ) ³⁷

וְצִדְקָנוּ בְּמִשְׁפָּט - וּזְכָה אֹתָנוּ בְּדִין כִּיּוֹן שֶׁנַּעֲשֵׂה מִשְׁפָּט לְמַטָּה (שֶׁאִם יֵשׁ דִּין

לְמַטָּה אֵין דִּין לְמַעְלָה) ³⁸

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה - מְקוֹר הַבְּרֻכּוֹת אַתָּה אֲדוֹן הַכֹּל ³⁹

מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט: - הַמֶּלֶךְ שֶׁמִּצְרַף מִדַּת הַצְּדָקָה אֶל מִדַּת הַמִּשְׁפָּט

(שְׁמוּצִיא הַמִּשְׁפָּט בְּדֶרֶךְ צְדָקָה) ⁴⁰

בְּעֵשִׂי'ת הַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט: - הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב עַכְשָׁיו עַל הַמִּשְׁפָּט ⁴¹

בְּרַכַּת הַמִּינִים - כְּלִיּוֹן הַמִּינִים וְאוֹיְבֵי ה'

וְלַמְּלָשִׁינִים - וְלַמִּסְפָּרִים לְשׁוֹן הָרַע לְמַלְכוּת עַל הַיְהוּדִים ⁴²

אֶל תְּהִי תִקְוָה - לֹא תִהְיֶה לָהֶם תִּקְוַת טוֹב לְאַחֲרֵיתָם בְּעוֹלָם הַזֶּה (וְגַם לְעוֹלָם

הַבָּא) ⁴³

32 אֲנִיחָה 33 ר"ח 34 שם 35 סדר היום (עבודת החמיד) 36 אֲנִיחָה (שִׁחַ יִלְחַק בְּנִרְכַת הַמַּעֲזִיר ד"ה לְחוֹן) 37 שם וְשֶׁם 38 ר"ח יְקָר וְכִגְרִי'ל שׁוֹי שְׁלֵטִי'ל 39 לֹב אֲלִיכּוֹ שֶׁם 40 עִיּוֹן חֲפִלָּה 41 אֲרִי'ז הֵלִי קִי'שׁ סִי כִי'ט בְּשֶׁם רִי'ח וְעֵטֶשׁ; עֵטֶע פִּי' בְּאֲנִיחָה עֲנִי קִי'ל 42 הִי' 43 אֲנִיחָה כִּי' (מִדָּפֶס בְּסוֹף סִידוּר ר' שְׁבַתִּי ח"צ בְּנִסְפָּח לְמַלְאוּסִים עֲנִי קִי'ל); וְעֵטֶע פִּי' בְּעִבְרוֹת יִשְׂרָאֵל

(ג) כ' הַיְעֵבֶץ כָּן, הַתְּבוּנָה מִפְּלֹאֲתַת תְּמִים רַעִים אֲשֶׁר הוֹפִיעַ רוּחַ קָדְשׁוֹ עַל מִתְקַנֵּי תְּפִלּוֹתָנוּ תְּפִלַּת יִשְׂרָאֵל רַצוֹנוֹ, כִּי מִן אֹרְחָה כְּמַעֲט נִעְקָרוּ אֵלֶּה הַכּוֹתוֹת מִן הָעוֹלָם, עַד שֶׁלֹּא יִמְצָא לָהֶם כַּת יְרוּעָה בְּעוֹלָם, אִם לֹא יִחִידִים יִסְתִּירוּ עֲצָה וְהִי' בְּמַחְשָׁךְ מַעֲשֵׂיהֶם וְרַשְׁעֵיהֶם בַּחֲשֶׁךְ יִדְמוּ, כִּי עַכְשָׁיו כָּל הָאוֹמוֹת הָרַאשִׁיּוֹת מֵאֲמִינִים בַּהֲשִׁגְחָה וְחַפְצִים בִּיחּוּד, וְעִידֵן הַתְּפִלָּה צְרִיכָה מִחַמַּת שְׂרָשִׁים הָרַעִים הַנִּשְׂאָרִים שֶׁלֹּא יִתְפַּשְׁטוּ לְהִיּוֹת שׁוֹרֵשׁ פּוֹרָה רֹאשׁ וְלַעֲנָה, עַכ"ל.

- וְכָל (הַמִּינִים) (ה) (הַרְשָׁעָה) - וְכָל הַאֲפִיקוֹרְסִים (הַכּוֹפְרִים בַּמִּצִּיאוֹת הַבוֹרָא) ⁴⁴
- כְּרָגַע [יֵאבְדוּ] (תֵּאבְדוּ) - פִּתְאוֹם תִּבְיָא סוֹפֵם ⁴⁵
- וְכָל אוֹיְבֵיךָ - וְכָל הַמִּבְקָשִׁים בַּלְבָּם רַעַת כָּלֵל יִשְׂרָאֵל ⁴⁶
- מִהֲרָה יִפְרְתוּ - תִּגְרוֹם שִׁיכְלוּ בְּלִי שְׁהוֹת ⁴⁷
- וְהַנְדִים - וְהַעוֹשִׂים צְרוֹת לְכָלֵל יִשְׂרָאֵל ⁴⁸
- מִהֲרָה - לֵלֵא שְׁהוֹת [תַּעֲקֹר וְתִשְׁכַּר וְכוּ'] (ה) ⁴⁹
- תַּעֲקֹר - תַּפְסִיק הַשְּׁפַעְתֶּם שֶׁלֹּא יִמְשְׁכוּ אַחֲרֵיהֶם ⁵⁰
- וְתִשְׁכַּר - וְתִהְרַסֶם שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם שׁוֹם כַּח וְתִקְוָה לַעֲשׂוֹת עוֹד רַע ⁵¹
- וְתִמְגַר - וְתִפְלִים (שִׁכַר אַחַר שִׁכַר) עַד שֶׁלֹּא יַעֲלֶה מִרְפָּא ⁵²
- וְתִכְנִיעַ - וְתִשְׁפִּילֵם לְגַמְרִי (שֶׁלֹּא יִשְׁאֵר לָהֶם שׁוֹם כְּבוֹד) ⁵³
- בְּמִהֲרָה בְּיָמֵינוּ - [תַּעֲשֶׂה כָּל אֱלוֹן] (לֹא רַק בְּמִהֲרָה) בְּלֵא שְׁהוֹת (אֵלֵא גִ'כ
- בְּיָמֵינוּ) שְׁנֵרָאָה אֲנַחְנוּ בְּכְבוֹד ה' (שֶׁהוּא רַק אַחַר כְּלִיּוֹן כְּתוּת אֱלוֹ) ⁵⁴
- בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה - מִקּוֹר הַבְּרֻכּוֹת אַתָּה אֲדוֹן הַכֹּל ⁵⁵
- שׁוֹבֵר אוֹיְבִים - שֶׁשׁוֹבֵר כַּח וְתִקּוֹת כָּל הָאוֹיְבִים (הַמְלַשְׁיָנִים, הַמִּינִים וְאוֹיְבֵי ה') ⁵⁶
- וּמְכַנִּיעַ זְדִים: - וּמִשְׁפִּיל לְגַמְרֵי הַעוֹשִׂים רַשָׁע לְיִשְׂרָאֵל ⁵⁷

44 יַעֲבֹד (עֲבֹדָה וְשִׁרְיָה) [עֲבֹדָה וְשִׁרְיָה יִזְכְּרוּ וְשִׁרְיָה נִדְקִים לְמַגִּילֵי יִזְכְּרוּ] 45 הִינּוּ 46 רִי"א (וְעֵי רִשִׁי שְׁמוֹת טִי.ו.ז; וְזַמְזַמְרִי, לִ"ב) 47 הִינּוּ 48 רִי"א 49 הִינּוּ [רִי"א] 50 הִינּוּ 51 הִינּוּ רִי"א בְּסוֹף כְּנִיכָה 52 עֲבֹדָה יִשְׂרָאֵל וְרִי"א 53 לְשׁוֹת זְדִים (כִּ"ט); וְעֵי שְׁעִיתָ שִׁיגַח לֹחַת קִי"ב 54 רִשִׁי וְכִינּוּ 55 לֵב אֱלֹהֵי שֶׁם 56 הִינּוּ רִי"א וְלֵב אֱלֹהֵי 57 לְשׁוֹת זְדִים וְרִי"א

(ד) ע' בסדר עבודת ישראל שצווח על אלו ששנו הנוסח מ'המינים' כי כל עצמותה של ברכה זו הלא היא להתקומם כנגד המינים ואשר ע"כ נקראה ברכת המינים (ע' לדוגמה ברי"ף ברכות י"ט: ובת"י שם, שלא היו מצונזרים) ולכן צריך להזכיר גם את המינים וא"כ איך נעזו פנינו להסיר תיבת "המינים" ממנה ולשנות משבע שסבצו חכמים. וכ"כ היסושה"ע שצריך לומר "המינים", ע"ש. ולכן כתבנו כאן הנוסח הישן [כמו שהובא בעבודת ישראל ובאוצר התפלות, וכ"כ היעב"ץ בסידורו אלא שהוא כתב "ומלכות ודון", אמנם לא כתבנו "ומלכות ודון" כיון שהחיי אדם (כלל כ"ד סע' י"ז) כתב לא לאמרו; וע"ע בנוגע לשינוי זה בעבודת ישראל] והבאנו בסוגריים את הנוסח שהרבה אומרים. וראיתי בשו"ת דברי חכמים (או"ח אות 78) שמביא שמרן הגאון ר' יעקב קמינצקי וצ"ל אמר וכל "המינים". ושוב ראיתי בחוברת "צפונות" (גליון ד' עמ' י"ח אות 4) שהגרי"ז מברסק וצ"ל ג"כ ה' אמרה.

(ה) נמצא בברכה זו ג' פעמים התיבה "מהרה", מה שלא נמצא בשום ברכה אחרת בשמונה עשרה, להדיגיש הנתיחות של עקירת הכתות הללו, ונכללו בהם הכופרים והמלמדים אבולוצי' ומדברים נגד התורה וחכמי', שהם סכנה גדולה לעולם כיון שמדברים נגד האמת ומאריסים מחשבות בני אדם (הללי נפשי).

צדיקים – רוממות קרן צדיקים (1)

על הצדיקים – על המתנהגים בדין ישר (שומרים מצות ה' כדיון) ⁵⁸

ועל החסידים – ועל הנוהגים לפני משורת הדין ⁵⁹

ועל זקני עמך בית ישראל – ועל זקני התורה המנהיגים את הדור (מ) ⁶⁰

ועל פליטת סופריהם – ועל שאר תלמידי חכמים העוסקים בתורה ומלמדי

תינוקות (שהם פלטים מכל הת"ח הרבים שהיו בשנים קדמוניות) ⁶¹

ועל גרי הצדק – ועל הגרים שדבקו בישראל לשם ה' (שמוסרים נפשם יותר

מחובתם לקיום המצות) ⁶²

ועלינו – ועל שאר כלל ישראל (אע"פ שאיננו חשובים כ"כ ככיתות הנ"ל) ⁶³

יהמו (נא) רחמיך – יתעוררו רחמיך (על כולם) לחוס [עליהם ועלינו] ⁶⁴

יהוה – אדון הכל ⁶⁵

אלהינו – תקיף בעל היכולת ובעל הכוחות כולם שמשגיח עלינו בהשגחה פרטית ⁶⁶

ותן שכר טוב – ותן שכר טוב (שהוא לטובת המקבל ובלא נקוי מעוה"ב) גם

בעולם הזה (מ) (ועי"ז תן קיום לבטחונם ויתקדש שמך בעולם) ⁶⁷

לכל הבוטחים בשמך באמת – לכל הבוטחים בלב שלם שכל חייהם אך ורק

ביד ה' ⁶⁸

58 יעז"ז (עצודת ישראל); ע"י ר"י זן יקר שכתב כמה פיוטים אחרים כאן בכל הסדר 59 יעז"ז 60 יעז"ז וכו"י 61 לב אבות ודברי שלמה; ע"ע פי' בעצודת ישראל 62 לב אבות (צורך שאמר) 63 ר"י זן יקר (סדר היום) 64 לב אבות (ר"י זן יקר) וסדר היום 65 א"י"ח סי' כ"ו 66 עלת תמיד פ"ה 67 עיון חפלה (עלת תמיד וכו"ו): ע"ע פי' באצדורכס וז"ח על חפלה א"ת ק' 68 לב אבות וכו"י

(1) ישים ללבו להתפלל בטובת הצדיקים כי בטובתם אנו חיים וכל זמן שצדיקים בעולם וטובה וחיים בעולם (יערות דבש מובא בעלי שור ח"א עמ' קכ"ו).

(2) כתב העלת תמיד שיש לכיון בזה לעורר רחמים על זקני ישראל, שכבר באו בימים בוקנה מופלגת, שיאריך השי"ת שנותיהם בטוב ובנעימות לעבודתו יתעלה. ומביא ר"י בן יקר בשם (ויקרא רבה) [תנחומא שמיני סי' י"א] מה עוף אינו יכול לעוף בלא כנפים כך ישראל אינם יכולים לעשות שום דבר בלא זקנים.

(3) אע"פ ששכר מצוה בהאי עלמא ליכא (קידושין לט:), יש דברים שאוכלים פירותיהם בעוה"ז (ריש פאה) וגם הקב"ה משפיע טובה בעוה"ז למקיימי מצוות ההחזיקים לעשות עור (ע' רמב"ם הל' תשובה פ"ט ה"א) – הללי נפשי.

וְשִׁים חֲלָקְנוּ עִמָּהֶם לְעוֹלָם - ותן לנו ס"ד שנהי' ג"כ בוטחים בשמך באמת

כדי שתוכל לשים חלקנו עם אותם הצדיקים בעוה"ב ⁶⁹

וְלֹא נִבּוֹשׁ - ולא נבוש ממעשינו ⁷⁰

כִּי בְךָ בָּטַחְנוּ - משום שבטחנו בך (ואין זה כבוד לשמך שנבוש) ⁷¹

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה - מקור הברכות אתה אדון הכל ⁷²

מְשַׁעַן - שסומך [צדיקים] בהשגחה מיוחדת (בעוה"ז) ⁷³

וּמִבְטָח לְצַדִּיקִים: - ומובטח שישלם שכר מושלם לצדיקים (בעוה"ב) ⁷⁴

בונה ירושלים (ט)

וְלִירוּשָׁלַיִם עִירָךְ - ולירושלים העיר המיוחדת לשמך ⁷⁵

בְּרַחֲמִים תָּשׁוּב - תשוב אע"פ שאיננו ראויים לכך עדיין ⁷⁶

וְתִשְׁכַּח בְּתוֹכָהּ - ותחזור להשרות שכינתך בתוכה (ע"י בנין ביהמ"ק) ⁷⁷

כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ - כמו שאמרת (זכר"י ח', ג') "ושכנתי בתוך ירושלים" ⁷⁸

וּבִנְיָה אוֹתָהּ - ובנה העיר (והבית בכללה) בעצמך [כדי שתהי' לבנין עולם] ⁷⁹

בְּקִרְוֹב בְּיָמֵינוּ - בזמן קרוב כדי שנוכה אנחנו לראות החזרת כבוד ה' ⁸⁰

בְּנֵי עוֹלָם - בנין שלא יחרב לעולם ⁸¹

וּכְפֹא דָוִד - וכסא מלכות בית דוד (שיהי' למשיח) ⁸²

מְהֵרָה לְתוֹכָהּ תִּכְיֶינָה - תבנהו בירושלים ללא שהות כדי שתושלם בנין העיר

(ותהא מוכנת לביאת המשיח) ⁸³

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה - מקור הברכות אתה אדון הכל ⁸⁴

בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם: - הבונה לעתיד את ירושלים ⁸⁵

69 נהווא השלם, ר"א ולב אבות 70 אבדורכס וכו"י 71 אבדורכס ומל"ד תכליס כ"ה, ב' (סדר היום) 72 לב אליהו שס 73 עץ יוסף 74 שס 75 ר"א 76 ה"ע 77 ב"ה א"יח סי' ק"יח סד"ה י"ד 78 אבדורכס 79 ב"ה שס ועיון תפלה 80 עץ יוסף וכו"י 81 עיון תפלה 82 ר"א (עולם התפלות) 83 ב"ה שס 84 לב אליהו שס 85 ר"ק ומנודת דוד תכליס קמ"ז, ב'; ע"ע פי' ב"ר"א

(ט) כ' בבית תפלה (מהפלא יועץ) שבברכה זו ובברכת את צמח ישבור ויכניע לבו, כי הקב"ה אומר לו כיצד אתה

מלכות בית דוד — משיח

אֶת צֶמַח דָּוִד עֲבַדְךָ - את משיח מורע דוד שנקרא עבדך [יותר משאר אדם] ⁸⁶

מִהֲרָה תִצְמַח - בלי התמהמות תביאהו ⁸⁷

וְקָרְנוּ תְרוּם בְּיִשׁוּעָתְךָ - ותגבי' ממשלתו כשתושיע ישראל (שהיא ישועת ה') ⁸⁸

כִּי לִישׁוּעָתְךָ - בזכות שלישועת ה' (שתהי' ישועת עולמים) ⁸⁹

קָוֵינוּ (י) כָּל הַיּוֹם - חכינו כל היום ⁹⁰

מִפְּנֵי אֲתָה יְהוָה - מקור הברכות אתה אדון הכל ⁹¹

מִצְמַח קָרְן יִשׁוּעָה: - שיביא ויגדיל ממשלת הישועה (שתהי' למשיח בן דוד) ⁹²

שומע תפלה — שיקבל תפלתנו (ב)

שָׁמַע קוֹלֵנוּ - קבל קול תפלתנו (אף אם לא כווננו בה כראוי) ⁹³

יהוה - אדון הכל ⁹⁴

אֶלֶּהֵינוּ - תקיף בעל היכולת ובעל הכוחות כולם שמשגיח עלינו בהשגחה פרטית ⁹⁵

חוּס - רחם [עלינו] מצד שאתה יוצרנו ⁹⁶

וְרַחֵם עָלֵינוּ - ורחם עלינו (אף שאיננו ראויים לכך) מצד שפלותינו ⁹⁷

וְקַבֵּל בְּרַחֲמִים - וקבל [תפלתינו] אע"פ שאין אנחנו ראויים לכך ⁹⁸

וּבְרַצוֹן אֶת תְּפִלָּתֵנוּ - ו[גם] בנחת רוח [תקבל] את תפלתנו ⁹⁹

86 עבודת ישראל וכ"י 87 מלבו"ם זכ"מ ירמי מ"ח, ט"ז; ותרגום יחזקאל כ"ט, כ"א 88 מל"ל שמואל ח' ד, ח' ותהלים קי"ג, ט; ועיון תפלה 89 לחס רב (ע' ישעי' מ"ה, י"ז) 90 נכורא השלם 91 לז אליהו שם 92 מל"ד ותהלים קל"ג, י"ז 93 עלת תמיד וזית חלקים שער התפלה פי"ג 94 אר"ח סי' ה' 95 עלת תמיד פי"ה 96 ר"ח 97 שם 98 עבודת התמיד 99 פשר דבר

מבקש שאבנה את ירושלים והרי כך רצוני, ומי מעכב, הלא מעשיכם הרעים, ראם תבעיין בעייו שובו אתיו' (ישעי' כ"א, י"ב; וע"ש פרש"י) ואז אבנה ירושלים וארומם קרן ישועה.

(י) כ' השע"ת א"ח ס"ס ק"ח, ובאומרו לישועתך קוינו יכוין למה ששואלים אחר מיתתו צפית לישועה ולכן תכוין שאתה מן המקומים לישועתו, וכתב מהר"י צמח ו"ל וגם אני מכוון לצפות לישועת ה' שעושה עמנו להצילנו מכמה פגעים רעים בכל יום ובכל רגע, ומצאתי תועלת גדול כמה פעמים לענות בצרה בזה, עכ"ל.

(כ) העמק ברכה (אבי השל"ה) בהל' תפלה (קה), כ', יכווין יותר בברכת שמע קולנו מבשאר ברכות אמצעיות כי זאת הברכה היא סוף אמצעיות וצריך כוונה יתירה שישמע הש"י בקול תפלתו ויקבל ברחמים התפלה שהתפלל, עכ"ל.

פי אַל - כי אתה (ה') החזק וביכולתך למלא משאלותינו¹
 שוֹמֵעַ - מקבל (לא רק שומע אלא מקבל את התפלה לפעול על פיה)²
 תְּפִלוֹת - תפלות הקבועות (כגון י"ח ברכות שתקנו אנשי כנה"ג)³
 וְתַחֲנוּנִים אֲתָהּ - וגם בקשות היחיד על צרכיו הפרטיים אתה [שומע]⁴
 וּמִלְפָּנֶיךָ מִלְּפָנֵינוּ - ובהיותך מלכנו, זה תהלתך לענות למבקשים מלפניך⁵
 רִיקָם אֶל תְּשִׁיבֵנוּ - (אפי' אם אין בידינו זכויות) עכ"פ אל תחזיר בקשותינו ללא
 מענה כלל [מלפניך]⁶

ענו נמצא בסוף הספר

פי אֲתָהּ שוֹמֵעַ - כי אתה מקבל⁷
 תְּפִלַת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּרַחֲמִים - תפלת עמך ישראל אפי' אין להם זכות⁸
 בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה - מקור הברכות אתה אדון הכל⁹
 שוֹמֵעַ תְּפִלָּה: - המקבל תפלה¹⁰

עבודה — שיחזיר העבודה בבית המקדש (ל)

רְצֵה - תהא לך נחת רוח¹¹
 יהוה - אדון הכל¹²
 אֲלֵהֵינוּ - תקיף בעל היכולת ובעל הכוחות כולם שמשגיח עלינו בהשגחה פרטית¹³
 בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל - בעמך, אע"פ שאינם ראויים (כי הם מתפללים לפניך על בנין
 בית המקדש)¹⁴
 וּבַתְּפִלָּתָם - ובתפלתם על בנין בית המקדש [תהא לך רצון]¹⁵

1 עלת תמיד פ"ח 2 עלת תמיד 3 מלגיים תכלים קמ"ג, ח' 4 שם 5 ברוך שלמו 6 ר"י בן יקר 7 עלת תמיד 8 כ"ו ור"י בן יקר 9 לב אליכו שם 10 עלת תמיד 11 פשר דבר 12 אר"ח סי' ה' 13 עלת תמיד פ"ח 14 ר"ח (ר"י בן יקר) 15 ר"י בן יקר

(ל) כ' בדרכי חיים (אות מ"ו) שקודם ברכה זו יקבע בלבבו לאהוב את כל ישראל יהי מאיזה מדינה או מאיזה חבורה שיהי מתפלל שירצה ה' בכולם. [ע' קונטרס אהבת ישראל (מהחפץ חיים) פ"ב דכ', הנה אנחנו מתפללים בתפלתנו לבנין בית המקדש ואין אנו מתבוננים על עיקר העיכוב של בנין בית המקדש, ומה אם ה' בכח

וְהִשָּׁב אֶת הָעֲבוֹדָה - וְהִחְזִיר עֲבוֹדַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ¹⁶
 לְדַבְרֵי בֵּיתֶךָ - (אפילו) לְקֹדֶשׁ הַקְּדוּשִׁים (שהיא הַעֲבוֹדָה הַכִּי קְדוּשָׁה).¹⁷
 וְאֲשֵׁי יִשְׂרָאֵל - וְהִקְרַבְנוּת שִׁיקְרִיבו עַל הָאֵשׁ [תִּקְבַּל בְּרִצּוֹן]¹⁸
 וְתִפְלָתָם - וְתִפְלוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם בַּמָּקוֹם הַקְּרַבְנוּת¹⁹
 בְּאַהֲבָה תִּקְבַּל בְּרִצּוֹן - בְּשִׁבִיל הָאֱהָבָה שֶׁאַתָּה אוֹהֵב אֶת יִשְׂרָאֵל תִּקְבַּל־ם
 (הַקְּרַבְנוּת וְתִפְלָתָם) בְּנַחַת רוּחַ²⁰
 וְתִהְיֶי לְרִצּוֹן תָּמִיד - וְכֹלֵי הַפֶּסֶק (גַּם קוֹדֶם שֶׁנִּזְכָּר לְבַנֵּן בַּהֲמ"ק) תִּעֲזוֹרֵם
 שֶׁתִּהְיֶי [עֲבוֹדַתְּם (בְּאוֹפֵן שֶׁתִּהְיֶי)] לְךָ לְנַחַת רוּחַ²¹
 עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עִמָּךְ (מ) - עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה וְ(כְשִׁיבְנָה הַבַּהֲמ"ק) גַּם עֲבוֹדַת הַקְּרַבְנוּת
 שֶׁל יִשְׂרָאֵל²²

אֲלֵהֵינוּ (ג) - תִּקְיָךְ בַּעַל הַיְכוּלָה וּבַעַל הַכּוֹחוֹת כּוֹלֵם שֶׁמִּשְׁגִּיחַ עֲלֵינוּ בַּהֲשַׁחָה פְּרִטִית²³
 וְאֵלֵהֵי אֲבוֹתֵינוּ - וְהִשְׁגִּיחַ גַּם עַל אֲבוֹתֵינוּ בַּהֲשַׁחָה פְּרִטִית²⁴

16 ה"י 17 ללוח ולזכרם 18 ען יוסף [כ"י עיקר צראשוים, שהציוו פי הראשון של המוס' סוף מנחות סחם
 והפי' האחרון צלשון י"מ (ומהס' הטור ס"י ק"כ והצנודרכס), ומסידו לשכנן רק הציוו הפירוש הראשון, ושזו ראייתו שגם
 הרוקח צסידורו פירש כן (וכך מלאתו צהקדמת סידור ר' שצתי מפרעמישלא ספ"י שגם הוא כ' שזו הנוהג), וכן הוכיח צבי
 שס צבי ק"כ שהוא דעת הגאונים, וכ"פ הט"ז שס שהוא עיקר. אמנם ידוע שהגרי"א שס נקט לעיקר הפי' האחרון צמוס'
 דקאי אדלעיל, וכן משמע צבי צן יקה.] 19 טור וצ"י ס"י ק"כ; וע"ע פי צננוח ישראל (ושזו מלאתו שצ"כ ר' שצתי
 שס) 20 ה"י צצרכת המיטים, ועיין תפלה 21 ען יוסף צמודים, מגיד לך, ר"א ופער דבר 22 עיין תפלה
 23 עלת תמיד פי"ה 24 ע"פ ה"י צמודים

העון המר של שנאת חנם להחריב את בית מקדשנו אע"פ שהי' אצלם תורה וגמ"ת, כ"ש וכ"ש שיש בכחו לגרום
 שלא יבנה בימנו אם לא נחזק את עצמנו בכל כחנו לסור מעון זה, ועע"ש].

(מ) עד כאן בכל מקום אמרו "עמו ישראל" או "עמך ישראל", אפילו בתחלת ברכה זו, וכאן מהפכים לומר "ישראל
 עמך", ולכאורה טעון ביאור. ונראה לפרש בהקדם דברי המלבי"ם (מלכים א' ג', כ"ב) שהארם מקדים תמיד מה
 שהוא העיקר (וכן מבואר בדבריו באסתר א', י"ב, וכמ"כ בפי' הגר"א שם). והנה ההעמק דבר (דברים כ"ו, ט"ז)
 מפרש ש"עמך" הם פשוטי עם ישראל ו"ישראל" הם גדולי ערך [ע' כעין זה בתחומא בלק י"ו]. ולפי' מדויק, דער
 כאן אומרים תחלה "עמך" וכוונתו שהקב"ה יעשה כן אפי' אם אינם ראויים כ"כ אלא הם פשוטים (כמו שאומרים
 "רופא חולי עמו ישראל" ופי' שרופא חולי ישראל אפי' האינם ראויים). אבל כאן שמדבר בעבודה שיהי' וגם
 בבהמ"ק שיבנה ב"ב ואו נהי' גדולי ערך לכן אומרים תחלה "ישראל". ואולי לזה כוון ר"א בן הגר"א שכתב, בתחלה
 אנחנו מבקשים שירצה את תפלתנו גם שאנחנו אינן ראויים ואח"כ נבקש שיעזרנו לעבודתו שנהי' ראויים שיקבל
 תפלתנו, עכ"ל (אע"פ שכתבנו קצת אחרת). אמנם עדיין קשה למה בברכת שים שלום אמרינן "ישראל עמך" והגם
 שמסיימים "עמך ישראל", וצ"ע.

(ג) כ' היסושה"ע (ש"ט פ"ה) שיאמר יעלה ויבא בשברון לב מאוד ובכוונה עצומה במחשבתו להבורא ית"ש שירחם
 עלינו ויחזור אותנו ביום הזה כי הימים האלה נזכרים ונעשים התעוררות גדול בעולמות העליונים על כל הנאמר.

- ²⁵ יַעֲלֶה - יעלה [זכרונו ופקדונו] (השמימה)
- ²⁶ וַיָּבֵא - ויבא [זכרונו ופקדונו] (להיכל המלך)
- ²⁷ וַיִּגְיַע - ויגיע [זכרונו ופקדונו] (לחצר המלך הפנימית)
- ²⁸ וַיִּרְאֶה - ויראה לטובה [זכרונו ופקדונו] (לפני השכינה)
- ²⁹ וַיִּרְצֶה - ויתקבל ברצונו (דהיינו שיהא עת רצון כשיבואו לפניו) [זכרונו ופקדונו]
- ³⁰ וַיִּשְׁמַע - ויכנס באוזניו (כביכול) [זכרונו ופקדונו]
- ³¹ וַיִּפְקֹד - ויושם על לבו [זכרונו ופקדונו]
- ³² וַיִּזְכֹּר - ויזכר לעולם [זכרונו ופקדונו]
- ³³ זְכָרוֹנָו - זכירת השייכות אשר בינינו
- ³⁴ וּפְקֻדוֹנָו - ותשומת לב עלינו לטובה
- ³⁵ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ - וזכירת ברית אבות

וְזִכְרוֹן מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עֲבֹדָה - וזכרון ההבטחה שיבוא משיח בן דוד שנקרא עבדך (ועי'ו יקרב את הקיץ)³⁶

- ³⁷ וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קְדוֹשָׁה - וזכרון ירושלים עירך שעכשיו חרב (ועי'ו ירחם עלי יבנהו)
- ³⁸ וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּהָ בֵּית יִשְׂרָאֵל - וזכרון כל בני ישראל, שעדיין הם בגלות (ועי'ו יגאל אותם)
- ³⁹ לְפָנֶיךָ - יבואו כל הזכרונות האלו לפניך (כי פני ה' היא ההשפעה הגדולה)
- ⁴⁰ לְפִלְיָתָהּ - להצלה [לכל עמך בית ישראל]
- ⁴¹ (ו)לְטוֹבָהּ - ולהשפיע כל מה שלטובת שלימות כל א' וא'
- ⁴² (ו)לְחֹן - (ויבואו כל הזכרונות לפניך) כדי שגמצא חן בעיניך ובעיני הכל
- ⁴³ וּלְחֶסֶד - וליתן לנו בקשתינו אע"פ שאיננו ראים לך (והיינו בחסד)
- ⁴⁴ וּלְרַחֲמִים - ולרחם עלינו שלא תעניש אותנו כפי מעשינו
- ⁴⁵ (ו)לְחַיִּים - וליתן לנו חיים ארוכים
- ⁴⁶ וּלְשָׁלוֹם - וליתן לנו שלום לגוף ולנפש

בְּיוֹם רֵאשׁ הַחֹדֶשׁ / חַג הַמִּצּוֹת / חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה

זְכָרוֹנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ -- זכרנו ארון הכל תקיף בעל היכולת ובעל הכוחות כולם שמשגיח עלינו בהשגחה פרטית^{46*}

בּוֹ לְטוֹבָהּ - ביום הזה ליתן לכל א' וא' מה שלטובת שלימותו⁴⁷

וּפְקֻדוֹנוּ בּוֹ לְבָרָכָה - ותשים לב עלינו ביום זה ליתן לנו רבוי טובה והצלחה⁴⁸

25 ר' שלמה מגרמייזא (עמ' קל"ג) וסידור הרוקה (עמ' תרל"ג) ועיון תפלה; ועי' פ"י זר"י [וכוח תמוה לפי מה שמוזכר בפירוש לקמן דקאי אזכרונו ופקדונו וז"ל]. 26 (עלת תמיד-תפלת חול בשם ספר החיים [וכוח ע"ד משל]); ע"ע מה שמוזכר ב"סידור הגר"א" (תפלת חול) בשם הגר"א (באור"ח) 27 שם 28 שם (הדרת קודש) 29 עיון תפלה שם (עלת תמיד פכ"ז בשם ספר החיים) 30 עלת תמיד שם 31 רש"י 32 אבזורכס 33 רש"י 34 שם 35 ר"י 36 רש"י (רי הירן) 37 רש"י 38 ר' הירן; ועי' פ"י באבזורכס 39 שפתי חיים עמ' קי"ב 40 מ"ל עזרא ע' ח' (הפסוק מוזכר ברי"י) 41 ה"ע בשם שלום 42 סידור הרוקה עמ' תרל"ז 43 ש"ח יאחז צנכת המעביר שנה 44 שם 45 ע"פ מה שפרשנו בשם שלום 46 שם; ועי' צעזעות ישראל לגבי הכוונה * 46 עלת תמיד פ"ה 47 רש"י ועי' ה"ע בשם שלום 48 ע"פ רש"י על "ופקדונו" וס' העקרים ז', כ"ו

עבודת התפלה

וְהוֹשִׁיעֵנוּ בּוֹ לְחַיִּים - והושיענו ביום הזה שנוכה לחיים⁴⁹
 וּבְדָבָר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים - ובהבטחתך שהבטחת לנו והושיענו ולרחם עלינו⁵⁰
 חוּס וְחַנּוּן - המול עלינו מצד שאתה יוצרנו ותן לנו במתנת חנם (הישועה ורחמים)⁵¹
 וְרַחֲמֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ - [ותקיים הבטחתך] ורחם עלינו (אע"פ שאיננו ראיים) ותושיע אותנו⁵²
 כִּי אֱלֹהֶיךָ עֵינֵינוּ - כי עינינו מייחלות לך⁵³
 כִּי אֵל מֶלֶךְ - כי אתה - החזק - מלך על הכל⁵⁴
 חַנּוּן וְרַחֲמֵם אֲתָה - (ו)אתה נותן במתנת חנם וגם לאינם ראיים⁵⁵
 וְתַחֲזִיקֵנָה עֵינֵינוּ - ותזכנו לראות [השכינה] עין בעין (שיהי' במהרה בימינו)⁵⁶
 בְּשׂוֹבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים - כשתשיב שכינתך למקדש (אפי' אם יהי') ברחמים
 (ולא בזכותינו)⁵⁷

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה - מקור הברכות אתה אדון הכל⁵⁸
 הַמַּחְזִיר שְׂכִינְתּוֹ לְצִיּוֹן: - שיחזיר שכינתו למקדש⁵⁹

הוֹדָאָה (ס , י)

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לְךָ - אנחנו נותנים לך הודאה⁶⁰
 שְׂאֲתָהּ הוּא יְהוָה - שאתה הוא אדון הכל⁶¹

49 זה פשוט ל' ראש השנה כמבואר במשנה (ר"ה טז), מ"מ לר"ח ז"ע (ועי' רש"ם ז"צ ע"ד. ד"ה כל תלמיך, וריטב"א שם ד"ה כל) 50 פסר דבר בחפלת חול [ואולי לשון התפלה ע"ש "ושב ה' א' את שבתך ורחמך" (דברים ל', ג')] 51 ע"פ ר"א בשמע קולנו 52 שם 53 סידור המבואר 54 עלת תמיד פ"ה וגב אליכו חו"מ עמ' ש"א 55 ע"פ ר"א הג"ל 56 ר"י בן יקר (ר"ח) 57 ר"א, ע"פ מלבי"ם זכ"מ זכ"ח, ג' מפני הערת המגיד לך (שכבר התפללו על ירושלים ועכשוו מתפללים על ציון); ומטה משה ס"י שכ"ה 58 לב אליכו שם 59 סדר היום ומלבי"ם שם (הפסוק מוצא צמולא דבר בסידור עבודת הלצות); וע"ע פי' בדובר שלום על "צונה ירושלים" 60 ר"י בן יקר; וע"ע פי' שם 61 חו"מ ס"י ה'

(ס) הקהילות יעקב (ברכות ס' כ"ז) מביא מהרוקח [עמ' ט'] דגורס בגמ' בברכות (לד): דאם אינו יכול לכון את לבו בכולן יכוין וכו' באבות או בהודיות, וע"ז כתב הסטייפלר זצ"ל, וע"כ מי שלא כיוון באבות יזהר מאד שעכ"פ יכוין במודים ויהא יוצא בזה לדעת הרוקח וכו' ויוצא לדעת כמה פוסקים, עכ"ל. וע"ע בדעת תורה על אר"ח (סי' ק"א סע' א') שמביא עוד ראשונים דגרסו כן, ע"ש. וע"ע עינים למשפט (ברכות ח"א עמ' קצ"ח ד"ה והנה).

(ע) כוונת ההשתחוואות בתחלה ובסוף מודים היא להורות הכנעה ושפלות להיותנו בלתי ראויים שיתייחד שמו עלינו שברכה זו מיוסדת על יחוד אלקותו עלינו לעולם ועד ושכל חיותנו וטובותינו ממנו (בית אלקים שער התפלה פ"ח). וכ' בסידור הרוקח שכשיאמר מודים יכוין בכל כחו לעבוד ביראה לשם, וימשך מודים אנחנו לך, כי ההודאה אין לה שיעור, עכ"ל. ויזהר לקבל ע"ע במחשבתו בכריעה זו אדנותו ומלכותו כעבר הכורע לאדונו, ובדראי יודה כל בר שכל שמי שכורע בלא לב קרוב הוא לזה שלא כרע כלל [ועי' ב"ק (ט"ו סע"א) ובתורת חיים שם שסיים כך, ניי שאינו אומר בכל יום מודים אנחנו לך וכו' בכריעה ובכוונת הלב הרי הוא ככופר בו ית, עכ"ל] ואיי לאותה ברשה (יסרשה"ע).

אֱלֹהֵינוּ – תקיף בעל היכולת ובעל הכוחות כולם שמשגיח עלינו בהשגחה

פרטית (עכשיו) ⁶²

וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ – והשגיח בהשגחה פרטית לאבותינו מתחילת עמנו (בעבר) ⁶³

לְעוֹלָם וָעֶד – [והשגחתך עלינו] בלי הפסק לעולם (לעתיד) ⁶⁴

צוּר חַיִּינוּ – [אתה] בוראנו ותומך חיינו [לדור ודור] ⁶⁵

מִגֵּן יִשְׁעֵנוּ – [ו]עומד להגן עלינו להצילנו מכל צרה וצוקה ⁶⁶

אֲתָה הוּא לְדוֹר וָדוֹר – בכל דור בעוה"ז אתה [הצור והמגן שלנו] ⁶⁷

בּוֹדֶה לָךְ – [לשון עתיד] כסדר נביע לך [בינינו ובינך] הכרתנו את טובתך ⁶⁸

וְנִסְפָּר תְּהַלְתֶּךָ – [לשון עתיד] ונגיד (לאחרים) חסדך וגדולתך ⁶⁹

עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדְךָ – על קיומנו כל רגע (כל נשימה) המסור רק בידך ⁷⁰

וְעַל נַשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ – ועל נפשותינו המופקדות אצלך בכל לילה

בשעת השינה ⁷¹

וְעַל נִסְיָה שְׂבָכָל יוֹם עֲמָנוּ – וננודה לך ונספרך על הנסים הנסתרים שנעשים

לנו בכל יום (פ) ⁷²

וְעַל נַפְלְאוֹתֶיךָ – ועל דרכי הטבע (שהם נפלאות ה') [שמחדש בכל יום,

תמיד] (צ) ⁷³

וְטוֹבוֹתֶיךָ – ועל טובות שאתה עושה עמנו (כסדר) ⁷⁴

שְׂבָכָל יוֹם – [שנפלאותיך וטובותיך הם] בכל חלקי היום ⁷⁵

עֲרַב וּבִקֵּר וְצַהֲרֵם – דהיינו לילה בקר וצהררים [עושה נפלאות וטובות] ⁷⁶

62 עלת תמיד פ"ה (ליוני דרך) 63 כ"ג (ליוני דרך) 64 ר"א (ליוני דרך) 65 רש"י 66 מגיד לזק באמת וי"ב, ועצומה התמיד 67 עצומה לזק בשם הגר"י (ר"א) 68 כ"ג 69 שם 70 עקב יוסף בתפלת ר"ה כאן, וה"י 71 אבודרכס; ע"ע פ"י בר"א 72 רש"י מקלס חכמה ומוסר ח"א עמ' ק"א; וע"ע פ"י בר"י זן יקר 73 מלצ"ס תהלים ט', ב' ור"א 74 עולם התפלות 75 ר"י זן יקר ור' שבתי בסוף הקדמתו הכללית, ע"ש; ע"ע פ"י בדרכי משה אר"ח סי' קפ"ז סק"ג 76 שם ושם, ותורת חיים ז"ק טז. בסופו; ע"י ר"י זן יקר שכחז גס פ"י אחר כהפיוס הידוע בשם

(פ) כ' ר' בחיי (בהקדמה לפ' כי תשא) "שאיך לך כל יחיד ויחיד בישראל שלא יארעו לו בכל יום נסים נסתרים!!"

(צ) התבוננות לרגע קטן באיזו היא מנפלאות הבורא יועיל מאד לכוונה כאן. ומה מאד כראי (ואולי חובה) ללמוד שער הבחינה בחובות הלבבות שנמצאים שם המון מנפלאות ה'. וע"ע בענין זה: ספר הישר [המיוחס לר"ת] שער הראשון (ר"ה ועל), סמ"ג (עשה ג'), אמונה ובטחון [לחזו"א וצ"ל] (פ"א), חיי עולם (ח"ב פ"ב וג'), רננו צדיקים

הטוב - אתה הוא הטוב המוחלט ⁷⁷

כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמֶיךָ - כי לא נמנע ממדת הרחמים שלך לעכב עונשים לראויים להם ⁷⁸

וְהַמְרַחֵם - ואתה הוא המרחם המוחלט (שלא רק מונע מהם העונשים אלא גם נותן להם חסדים) ⁷⁹

כִּי לֹא תָמוּ חַסְדֶיךָ - כי לא נפסקו החסדים שלך עד שנותן גם לאינם ראויים הללו חסדים ⁸⁰

מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ - מזמנים שעברו עד עתה היינו מצפים רק לך (ולא לשום אדם) ⁸¹

על הנסים לחנוכה ולפורים נמצא בסוף הספר

וְעַל כָּלָם - ובשביל כל הטובות והנפלאות שאתה עושה עמנו בתמידות ⁸²

יִתְפַּרְךָ - יכירו כל בני העולם שאתה הוא מקור הברכות ⁸³

וְיִתְרוֹמַם שְׁמֶךָ - ויהללוך בהכרת גדולתך שניכר לנו ממעשיך (- שמך) ⁸⁴

מְלַכְנּוּ - כיון שאתה מלכנו [מקוים שיתברך ויתרומם שמך] ⁸⁵

תְּמַיד - ברציפות, ללא הפסק, כל היום [יתברך ויתרומם] ⁸⁶

הגרי"א (ונאמנת חיטו, אלא כשחן ילחק כחצו כן) 77 לב אבות 78 ה"ג, וע"פ תרגום איכה ג', כ"ג 79 לב אבות (וכ"ג) 80 ה"ג, וע"פ תרגום איכה שם 81 עבודת ישראל ורי"א 82 ה"ג ויכוסה"ע 83 ספר החינוך מנזח ת"ל 84 ה"ג 85 שם 86 יעזב"ן וה"ג

[להרה"ג ר' אביגדור מילר שליט"א] [פ"ו], בית יחזקאל ה"ל דעות (עמ' צ"ה - ק), ואתם עדי ["ענביל אב סיני" - מר' זכרי' פענדעל שליט"א] [עמ' קל"ד - קמ"ו]. וע"ע בעצות לכוונה (אות נ"א) מה שהבאתי ממרן רשכבה"ג מר"ד הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל.

החובות הלכות (שער הבחינה פ"ב) מבאר שיש חיוב להתבונן בברואים. ובריש פ"ה כתב, הקרוב אלינו יותר והגלוי לנו הוא סימן החכמה הנראה במין האדם אשר הוא העולם הקטן והוא הסיבה הקרובה להויית העולם הגדול הוה, וחייבין אנו לעיין בהתחלת האדם ומולדתו וחיבור חלקיו והרכבת אבריו ותועלתו בכל א' מהם וכו', עכ"ל. ולמשל אכתוב דבר פלא א' שבגוף האדם שהוא פלא בכל גופו: יש בגוף האדם שבעים וחמש אלף מייל"ס [מאה ועשרים אלף קילומטר"ן] של כלי דם !! והפלא היותר גדול הוא שבתוך הכלי דם נבללים ומעורבים כל צרכי אבריו האדם ומה שדורש כל תא [סע"ל] לקיומו, והדם מוליך הכל ביחוד, ופלאי פלאים "יודע" הכתובת של כל דבר ודבר, ומביא מספיק מכל הדרוש, לכל הששים טריליון תאים בגופו של אדם !!! [מאתם עדי' עמ' קמ"א ורגנו צדיקים עמ' ק"ג]. - מה רבו מעשיך ה' !

לְעוֹלָם וָעֶד - [וְכַלֵּי הַפֶּסֶק, כָּל יוֹם וַיּוֹם לְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים ⁸⁷

בְּעֵשִׂי"ת וְכָתוּב לְחַיִּים טוֹבִים - וְתַכְתּוּב לְחַיִּים טוֹבִים (וְדַהֲיִינוּ חַיִּים בְּעוֹה"ו שִׁיְהִיו טוֹבִים לְעוֹה"ב) ⁸⁸

כָּל בְּנֵי בְרִיתְךָ - כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שָׂבְאוּ אִתְךָ בְּבְרִית ⁸⁹

וְכָל הַחַיִּים - וְכוּלָם שִׁיחִיו בְּתַחֲתֵי הַמֵּתִים ⁹⁰

יְדוּדָךְ סֶלָה - יִתְנוּ לְךָ הוֹדָאָה (עַל טוֹבוֹתֶיךָ) בְּכָל עֵת וּרְגַע (יֹתֵר מִ"תְּמִיד") עַד

עוֹלָם ⁹¹

וַיְהַלְלוּ אֶת שְׁמֶךָ בְּאַמָּת - וַיִּשְׂבְּחוּ אֶת מַעֲשֶׂיךָ (שִׁמְךָ) לְשִׁמָּה, בְּלִי שׁוֹם כּוֹוֵנָה

אַחֲרַת ⁹²

הָאֵל - (אַתָּה) הַחֹזֵק ⁹³

יְשׁוּעָתָנוּ - הַמוֹשִׁיעַ לָנוּ בְּכָל צָרוֹתֵינוּ (וּבְתַחֲתֵי הַמֵּתִים) ⁹⁴

וְעִזְרָתָנוּ - וּמְסִיעֵנוּ לָנוּ בְּכָל מַעֲשֵׂנוּ ⁹⁵

סֶלָה - בְּכָל עֵת וּבְכָל רֵגַע עַד עוֹלָם [אַתָּה יְשׁוּעָתָנוּ וְעִזְרָתָנוּ] ⁹⁶

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה - מְקוֹר הַבְּרֻכּוֹת אַתָּה אֲדוֹן הַכֹּל ⁹⁷

הַטוֹב שְׁמֶךָ - (אֲשֶׁר) שִׁמְךָ "הַטוֹב" (שֶׁאַתָּה טוֹב בְּתַכְלִית הַטוֹבָה) ⁹⁸

וְלֶךָ נְאֻהָ לְהוֹדוֹת: - וְלֶךָ לְבַדְךָ רְאוּי לִיתֵן הוֹדָאָה בְּשִׁלְמוֹת (שֶׁאַתָּה מְקוֹר לְכָל

הַטוֹבוֹת) (ק) ⁹⁹

שְׁלוֹם (ר)

שְׁלֹם - תֵּן שְׁלוֹם הַגּוֹף וְהַבַּיִת וְהַמְדִינָה וְהַקְּנִינִים מִכָּל פָּגַע מִקְרָה וּמַחְלֻקָּת ¹

87 שֶׁסָּוֵס וְרִ"א 88 סֶפֶר הַנְּלֻמּוֹן סִי רַפִּי"ג 89 מִחֲזוֹר שַׁעַר אֶפְרַיִם-יְרִיכָה, וְעִי"ע פִּי בְּסִדּוֹר רֹקַח 90 רִ"י זֶן יִקְרִי; עִי"ע פִּי בְּצִבְזוֹרֶכֶס (בְּתַחֲלִיל הַבְּרֵכָה) 91 הִ"ג, רִ"א, וְתַרְגּוּם וּמְלִיץ תְּהַלִּים סִי"ה, כִּי 92 הִ"ג וְעַלֵּת תְּמִיד 93 (עִוֵּן תְּפִלָּה) הִ"ג 94 מְלִיץ תְּהַלִּים שֶׁסָּוֵס (רִ"י זֶן יִקְרִי) 95 עִי תַרְגּוּם תְּהַלִּים שֶׁסָּוֵס - וְסַעֲדִינָה, וְיַעֲזוֹר בְּצִבּוֹת 96 רִ"א וּמְלִיץ שֶׁסָּוֵס 97 לִבְ אֲלִיבֵי חוּי"מ עֲנִי"ש 98 עִוֵּן תְּפִלָּה (הִ"ג) 99 הִ"ג 1 מְלִיץ"ס מְשִׁלֵּי גִי, יִי"ז; רִי בְּחַיִּי

(ק) ע' חוֹבוֹת הַלְּבָבוֹת (פְּתִיחָה לְשַׁעַר עֲבוֹדַת הָאֱלֹקִים) שֶׁמְבַאֵר שְׁכָל הַטוֹבוֹת בְּאַמַּת בְּאִים מִהַקְּב"ה (וְהַרְבֵּה פְּעָמִים ע"י שְׁלוֹחִים) וְשֶׁרַק הוּא יֵת מְכוּוֹן לְגַמְרֵי לְטוֹבַת הַמְּקַבֵּל. וְע"ע שֶׁסָּוֵס בְּשַׁעַר הַבְּתַחֲוֹן פ"ב.

(ר) כ' הִיסוּשָׁה"ע, וְאִיךְ רְאוּי לְכוּיִן בְּבֵרֶכָה זֶו וּבִיחּוֹד בְּהוֹדָאָה שֶׁל הַתְּחִימָה שֶׁלֹּא מִצָּא הַבוֹרָא יֵת"ש וְיַתְע' לְבָרַךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל רַק בְּבֵרֶכַת שְׁלוֹם כְּמוֹ"ל [בְּמִשְׁנֵה סוּף עוֹקְצִינִין] לֹא מִצָּא הַקְּב"ה כְּלִי מַחֲזִיק בְּרַכָּה לְיִשְׂרָאֵל אֲלֵא הַשְׁלוֹם, עִכ"ל. וְאִיתָא בּוֹיִקְרָא רַבָּה (פ"ט, ט') גְּדוּל שְׁלוֹם שְׁכָל הַבְּרֻכּוֹת וְטוֹבוֹת וְנַחֲמוֹת שֶׁהַקְּב"ה מְבִיאַן עַל יִשְׂרָאֵל

עבודת התפלה

מג

טוֹבָה – [ותן לנו] כל מה שלטובת שלימות כל א' וא' ²
וּבְרָכָה – והשפיע עלינו רבוי טובה והצלחה ³
חַן – (ו)נמצא חן בעיניך שעי"ז תתן לנו חן בעיני כל רואנו ⁴
וְחֶסֶד – ותן לנו בקשותינו אע"פ שאיננו ראויים ⁵
וְרַחֲמִים – ורחם עלינו ואל תעניש אותנו כפי מעשינו ⁶
עֲלֵינוּ – על אלו שנמצאים כאן ⁷
וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ – ועל כל א' וא' מישראל (יבואו כל אלו) ⁸
בְּרַכְנוּ אֲבִינוּ – כיון שאתה אבינו ואוהב אותנו באמת השפיע רבוי טובה
והצלחה [באור פניך] ⁹
כְּלָנוּ כְּאֶחָד – לכולנו בשוה כאחד (בכל הטובות) ¹⁰
בְּאֹר פְּנֶיךָ – בהסברת פניך שמורה על אהבתך לבריותיך ¹¹
כִּי בְּאֹר פְּנֶיךָ – שאנחנו יודעים כמה ברכות גדולות באו מהארת פניך
(במעמד הר סיני) ¹²
נִתְּנָה לָנוּ – שנתת לנו [במתן תורה] במתנה (ולא מפני שהיינו ראויים לכך) ¹³
יְהוּה – אדון הכל ¹⁴
אֱלֹהֵינוּ – תקיף בעל היכולת ובעל הכוחות כולם שמשגיח עלינו בהשגחה פרטית ¹⁵
תּוֹרַת חַיִּים – תורה שמדריכנו איך לחיות (ש) ¹⁶

צמודנר ו, כ"י; ויערות דבש מוצא צעולה תמיד 2 ה"י 3 ע"פ ס' העקרים ממלך ד' פכ"ז 4 ה"י 5 שס וש"ח
יחזק ברכה המעביר ד"ה לחן 6 ש"ח יחזק שס 7 דובר שלום 8 שס 9 ה"י וע"פ העקרים ה"ל 10 ה"י
11 ר' יונה משלי ט"ז, ט"י; ופ"ש דבר 12 ה"י (עמק צרכה [מחזי השל"ה] תפלה קה.) 13 ע"פ כגדת חת"ס עמי
5"ג 14 מ"ז ס"ה ס' סק"ג 15 עלה תמיד פ"ה 16 רש"ר"ה וק"ר"ה פ"ה ש"ל"ה

חותמוין בשלום בק"ש פ"רס סוכת שלום, בתפלה עושה שלום וכו'. וכ' ר' יונה בפרקי אבות (ספ"א) שלום הוא כולל לכל טוב
שבעולם ואין תכלית לתועלתו, עכ"ל. ובסדר היום (בסוף הברכה) כ', כי שלום כולל הכל ובאמצעות השלום נוכח לכל
ונתברך מהכל, עכ"ל. וכ' ההעמק דבר (במדרב ר' כ"ו) שבלי שלום אין נחת בשום ברכה, עכ"ל. וע"ע לגבי שלום ביסרושה"ע
כאן ובספרי (שם) ויק"ד (שם), דב"ר (פ"ה, ט"ז), סוף ד"א ווטא, סוף ראשית חכמה, ושמיירת הלשון (ח"א) שער הזכירה פ"א).

(ש) מצאנו במפרשים שכל ד' דברים הללו קבלנו באותו זמן באור פניו (וכך שמעתי גם מהגאון ר' אברהם יעקב
הכהן פאם שליט"א), ומפני שלא מצאתי שום פירוש שהספיק לכולם השתדלתי לפרש באופן שיתאים לכולם.
ואסביר בקצה המקור לפירוש כל קטע: — תורת חיים — לכאורה א"א לפרש 'התורה שנתן חיים לעושה', שהרי
נאמר אחריו 'וחיים'; אלא נראה שפירוש הוא — תורה שמלמדת אותנו דרך החיים (וכך אמר לי גם הגר"א פאם

וְאֶהְבֶּת חֶסֶד – (התורה) מלמדת אותנו לאהוב לעשות חסד (שהרי כולה חסד) ¹⁷
 וְצַדִּיקָה – וְנָתַת לָנוּ [יותר] שכר מצוות לעוה"ב (ע"י שהרבה לנו תורה
 ומצוות) ¹⁸

וּבְרָכָה – (בזכות ששומרים את התורה אתה נותן לנו) רבוי טובה והצלחה
 (בעוה"ז) ¹⁹

וְרַחֲמִים – (ובזכות שמירתה אתה נותן) רחמים מיוחדים ²⁰

וְחַיִּים – (ובזכות שמירתה אתה נותן) חיים ארוכים ²¹

וְשָׁלוֹם – (וע"י התורה) [נותן לנו] שלום לגוף ולנפש (שכל נתיבותי שלום) ²²

שָׁלוֹם רָב – שְׁלוֹם הַכוֹלֵל הַרְבֵּה שְׁלוֹמוֹת (m) ²³

עַל יִשְׂרָאֵל עֲמָךְ תְּשִׁים לְעוֹלָם – תֵּן לְכָלֵּל יִשְׂרָאֵל לְעוֹלָם לְפִי שְׁהֵם עֲמָךְ ²⁴

17 דברי שלמכ (מהרש"א סוטה יד. ח"א ד"ה תורה) 18 רוקח כאן וע"פ רמב"ן דברים ו', כ"ה (משנה סוף
 מכות) 19 ע"פ עקרים כ"ל 20 הגר"א פאס שליט"א ע"פ דברים י"ג, י"ח 21 (הגר"א פאס שליט"א) ציבור הגר"א
 משלי ג', י"ח 22 לר"ג משלי ג', י"ז 23 לז אבות 24 אחרית לשלום

שליט"א). ואהבת חסד — התורה [שתחילתה חסד וסופה חסד (סוטה יד.) כולה חסד (מהרש"א שם, וע' תנחומא
 וירא א')]. מלמדת אותנו לאהוב חסד (דברי שלמה). ומשה אמר כך לישראל כדי שילכו במדותיו של הקב"ה
 (תנחומא וישלח י'; וע' חינוך מצוה תרי"א). ומבואר בהרבה גמרות שלא מספיק לימוד תורה בלבד אלא צריכים
 לעשות גם חסד, כמו: ר"ה יח., כתובות קג., וע"ו יז. וע"ע אהבת חסד (מהפסח חיים) ח"ב פ"א-ג'. וע"ע שערי
 תשובה ש"ג את י"ג מה נחשב "אהבת חסד"! [וצדקה — הרמב"ן על הפסוק (דברים ו', כ"ה) "וצדקה תהיה לנו
 כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת וגו' "אימר, [שהתורה] קרא גמול המצות צדקה, כי העבד הקנוי לרבו שהוא
 חייב לעבוד אותו אם יתן שכר בעבודתו צדקה יעשה עמו, עכ"ל (וכמ"כ כ' החוה"ל שער הבטחון פ"ד [עמ' שר"מ
 בלב טוב]). נמצא ש"צדקה" הוא השכר לעוה"ב, ותנן (סוף מכות) רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם
 תורה ומצוות שנאמר ה' חפץ למען צדק וגו' הרי שקבלנו אפשרות לקבל יותר שכר במתן תורה. [שוב ראיתי
 בסידור הרוקח (שיצא לאור עכשיו) שכתב מקרא זה לפרש "וצדקה", ושמהתי מאוד שכיוונתי לדעת א' מגדולי
 הראשונים]. וברכה — כתיב (דברים כ"ח, ב') "ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך כי תשמע בקול ה' אלקיך".
 הרי רואים דבשמירות המצות יבואו עלינו ברכות הרבה, כמפורש שם בפסוקים. ורחמים — בזכות קיום התורה
 מקבלים רחמים ספי, דכתיב (דברים י"ג, י"ח-ט) "וגתן לך רחמים ורחמך וגו' כי תשמע בקול ה' אלקיך לשמור
 את כל מצותיו וגו'" (כך שמעתי מהגר"א פאס שליט"א) [וע"ש באור החיים]. וחיים — לפי מה שביארנו ליתרת
 חיים, אמר הגר"א פאס שליט"א שזה החיים שמגיע למקיימי התורה [כדכתיב] "לשמור לעשות את כל דברי התורה
 הזאת וגו' כי הוא חייכם וברבר הזה תאריכו ימים על האדמה וגו'" (דברים ל"ב, מ"ז-מ"ו). ושלום — דכתיב
 (משלי ג', י"ז) "וכל נתיבותיה שלום" [וע"ע הברייתא סוף ברכות אמר רבי אלעזר וכו'].

(ת) הצדה לדרך (מאמר א' כלל א' פל"ח) כ', כי שם שלום נגזר ממלת שלם שענינו תמימות מלי וכו' ולכן יאמר

כִּי אַתָּה הוּא מְלֶךְךָ - שאתה הוא מלך על הכל ²⁵
 אָדוֹן לְכָל הַשְּׁלֹמִים - (ו)האדון על כל מיני שלומות (שביכולתך לעשות שלום
 בכל) (א) ²⁶

וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ - וטוב יהי בעיניך ²⁷
 לְבָרְךָ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל - להשפיע רבוי טובה והצלחה על כל א' וא' מעמך
 ישראל ²⁸
 בְּכָל עֵת - בכל חלק מהיום ²⁹
 וּבְכָל שָׁעָה - ובכל חלק מהעתים ³⁰
 בְּשִׁלּוּמֶךָ - בנתינת שלום בשלמות (שהשלום שלך הוא שלום בכל חלקיו) ³¹

בעשיית **בְּסִפְרֵי חַיִּים** - בספר החיים של [ברכה ושלום ופרנסה טובה] ³²
בְּרַכָּה - ריבוי טובה והצלחה ³³
וְשְׁלֹמִים - ושלום בין איש לרעהו ³⁴
וּפְרֻנְסָה טוֹבָה - ופרנסה ברוח ובנחת ³⁵
נִזְכָּר - נזכר ע"י מלאכים מליצי טוב ³⁶
וּנְכַתֵּב לְפָנֶיךָ - ותכתבנו [לחיים טובים ולשלום] לפניך (דהיינו בהשפעה גדולה) ³⁷
אֲנַחְנוּ - אנחנו הנמצאים כאן ³⁸
וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל - וכן כל א' וא' מכלל ישראל ³⁹
לְחַיִּים טוֹבִים - [נזכר ונכתב] לחיים טובים אמתיים (שמכשירין לחיי העוה"ב) ⁴⁰

25 לִבְחִיבֵי חוּמֵי עוֹמֵי שָׁמַיִם 26 דְרַבֵּי חַיִּים לְאוֹת ס"ח 27 לְחַזְרוּתָם 28 סִדְרֵי הַיּוֹם 29 כִּי מוֹדִים 30 עַן
 יוֹסֵף צְנִיחָה 31 כִּי 32 דְרַשׁוֹת חַיִּים (כּוֹף דָּף שֶׁס"ח) 33 ע"פ הַעֲקִידָה הַגִּיל 34 חַיִּים תּוֹרַת מִשֶׁה
 דְנִים דָּף סח. 35 ע"פ הַבְּקָשָׁה שְׁלוֹמִים הַקָּהֵל צְנִיחָה נְהִימָה קוֹדֵם שְׁלוֹם 36 סִדְרוֹ הַקּוֹקֵחַ 37 ע"פ חַיִּים
 דְרַשׁוֹת שֶׁ עוֹמֵי שְׁמַיִם חַיִּים עוֹמֵי ק"ץ 38 ע"פ דְּזִכְרֵי שְׁלוֹם הַגִּיל 39 שֶׁס 40 חַיִּים תּוֹרַת מִשֶׁה שֶׁס

שלום על העדר מלחמה וקנאה וכו' וכן יאמר שלום על בריאות הגוף ועמידתו בשלוחה והשקט ועל דרך זה נאמר
 ואתה שלום וביתך שלום וכו' וכן יאמר שלום על מעלות שכליות ומעלות המדות וכו', עכ"ל. הרי לפנינו הרבה
 מיני שלומות.

(א) איתא בבראשית רבה (פ"ח אות ה') דבשעה שבא הקב"ה לברא את האדם וכו' חסד אומר יברא וכו' ואמת אומר
 אל יברא וכו' צדק אומר יברא וכו' שלום אומר אל יברא וכו' מה עשה הקב"ה נטל אמת והשליכו לארץ וכו', עכ"ל.
 ואמר הגר"א (ח"י וביאורי הגר"א על ברכות סד. ד"ה הנפטר) שהשלום נשאר למעלה, וע"ש. ואולי לכן נקרא
 "ארון לכל השלום" שכולו נשאר למעלה.

וּלְשָׁלוֹם – [ונזכר ונכתב] לשלום בינינו בעצמינו (שנסתפק בגשמיות שיש לנו) ⁴¹

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה – מקור הברכות אתה ארון הכל ⁴²

עוֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם – העושה שלום בין הכל (כל כוחות הבריאה) ⁴³

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה – מקור הברכות אתה ארון הכל ⁴⁴

הַמְבַרְכֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּשָׁלוֹם: – המשפיע ריבוי טובה והצלחה על עמו

ישראל בנתינת שלום (שהוא כולל הכל) ⁴⁵

תחנונים (ב)

אֱלֹהֵי – אתה תקיף בעל היכולת ובעל הכוחות כולם ובכל זאת אתה משגיח

עלי בפרטיות ⁴⁶

נִצּוֹר לְשׁוֹנֵי מַרְעַע – תן לי סייעתא דשמיא שלא אדבר לשון הרע ⁴⁷

וּשְׁפָתַי מִדְּבַר מַרְמָה – [וסייעתא דשמיא] שלא אדבר אחד בפה ואחד בלב

(שקר) ⁴⁸

וּלְמַקְלָלֵי נַפְשֵׁי תְדוּם – ותזכני שגם במחשבה לא אתרגז על חורפי ואסכול

קללתם ⁴⁹

וּנְפִשֵׁי כְּעַפָּר לְכָל תְּהִיָּה – ותסייעני להיות שפל מאד (כעפר) שלא יגבה לבי

כלל וכלל על שום אדם (ולא ארגיש כלל בעלבונתי) ⁵⁰

41 שם [דכזר נקטנו לשלום נרשקא ז'] 42 לב אליכו שם עמי' ט' 43 ע"פ ישעי' מ"ה, ז' (אחרית לשלום ריש זכרות ק"ש) 44 לב אליכו שם 45 ע"פ עקרים הניל וסדר ריוס 46 עלת תמיד פ"ז; ע"ע פי' זכר"ה על תהלים ז', ד' 47 אבזדרכס ועצרת חתמיד זכס השלי"כ 48 סיוור חסידו אשכנז (השר"ה) 49 עצרת ישראל ואבזדרכס 50 ר"י בן יקר, עצרת ישראל, עלת תמיד (נכורס השלס)

(ב) כתב הצ"ח (ברכות טז: ד"ה ר"א) דכוונת כל התחינות ובקשות הללו (ושבגמ' שם) הוא כדי שיהא ניכר שמקיימים מה שאמרו חז"ל [אבות פ"ב מ"ג] שלא יעשה תפלתו קבע אלא רחמים ותחנונים ולכן הוסיפו על מה שתקנו האנשי כנה"ג. ואולי לכך נאמר בלי יחיד שבוה יבקש בדרך תחנונים טפי (וע' שו"ת רבבות אפרים ח"א סי' פ'). וכ' בשנות אליהו (ברכות פ"ה מ"א) שאלקי נצור מיוחד להתפלל על עצמו.

פָּתַח לְבַי בְּתוֹרַתְךָ - תזכני שיהי' לבי פתוח להבין ולהשכיל ולשמוע כל

דברי תורתך ⁵¹ (א)

וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוּף נַפְשִׁי - ותסייעני שארדוף בתשוקה אחרי מצותיך ⁵²
 וְכָל הַחֹשְׁבִים עָלַי רָעָה - וכל הרוצים לעשות לי רעה (הן בעוה"ז והן הרוצים

להחטיאני שארד לגיהנם) ⁵³

מִהֲרָה הִפֵּר עֲצָתָם - ללא שהות בטל הסכמתם [עלי לרעה] ⁵⁴
 וְקָלְקַל מִחֲשַׁבְתָּם - ותבטל הדבר כשעדיין במחשבתם (קודם שיבאו לידי

החלטה) ⁵⁵

עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ (ד) - גאלנו מהגלות בעבור שמך המחולל בין הגוים ⁵⁶

עֲשֵׂה לְמַעַן יִמְיַנְךָ - [ו]גאלנו מהגלות בעבור ימינך שהשבת אחור בגלותנו ⁵⁷

עֲשֵׂה לְמַעַן קִדְשֶׁתְךָ - [ו]גאלנו מהגלות כדי שיכירו כולם שאתה מנהיג אותנו

בדרך קדושה (דהיינו למעלה מדרך הטבע) ⁵⁸

עֲשֵׂה לְמַעַן תוֹרַתְךָ - [ו]גאלנו מהגלות כדי שנוכל לעסוק בתורה כראוי

ובשלמות (שאין התורה בשלמות בלא בית המקדש) ⁵⁹

לְמַעַן יִחַלְצוּן יִדְיֶיךָ - [ו]כדי שישאל (ידידיך) ינצלו מהצרות ⁶⁰

הוֹשִׁיעָה יִמְיַנְךָ - תושיע להם ע"ד הפלא והנס (שזה מיוחס לימינך) ⁶¹

51 רש"י 52 ר"י זן יקר ורש"י 53 נכור השלם 54 ע"פ חרגוס חכמים ל"ג, י' ושפתי כהן 55 עבודת ישראל זעל הכסים ושפתי כהן; ועי' עבודת ישראל כאן לגבי הנוסח 56 עולם התפלות ונכורח השלם 57 נכורח השלם 58 מילא דבר (נכסדור עבודת הלצנות) ומלצוים יחזקאל ל"ט, ז' 59 אחיית לשלום (גרי"א ספ"ה דאבות) (כי' ה' ר' מ' ז' ס' ה' ח' ט' י' כ' ל' חזקת פ"ח ה"ב דמפני זה מלפנים לישועה, וענין) 60 מל"ד חכמים ס', ז' 61 מלצוים צחכמים ט

(ג) המשך הדברים מתבאר ע"פ כמה גמרות: אין ד"ת מתקיימין אלא במי שמשים עצמו כמי שאינו (סוטה כא); כיון שעושה אדם עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל תורה נתנה לו במתנה (נדרים נה), אם אדם משים עצמו כמדבר זו שהכל דשין בו תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו (עירובין נד), וד"ת אין מתקיימים אלא במי שרעתו שפלה (תענית ו); רואים מכולם דצריך תחלה לעשות עצמו כעפר ואו יהי' נפתח לבו לתורה (ע' עין תפלה). וע"ע רמב"ם פ"ג מהל' תלמוד תורה ה"ט.

(ד) הטור (אר"ח ס"י קכ"ב) מביא דכל הוריו לומר ד' דברים הללו (עשה למען שמך וכו' ימינך וכו' קדושתך וכו' תורתך) וזכה ומקבל פני השכינה (ועע"ש נוסח ארוך לומר כאן). וכ' היסוד ושורש העבודה דודאי גודל מעלתם היא הכוונה שבהם ולא אמירתם.

וְעֲנֵנִי – ותענה אף לי בתפלה זאת⁶²

יבקש כל מה שצריך (ה)

62 מנ"ד תכלים ק"מ, ז'; ורד"ק שס ס', ז'

(ה) כתב החיי אדם (כ"ל כ"ד, י"ט) שיכול להתפלל כאן לכל מה שצריך, ואם אינו יודע לדבר צחות בלה"ק יאמרנה אף בלשון שיודע, רק שתהי' מקורות לבו (מובא במ"ב סי' קכ"ב סק"ח). כ' היערות דבש (דרוש א' ד"ה בברכת שמע) לא יבצר דבר מה שלא יתפלל בו לה', אם צריך לעשות שידוך עם עצמו או בניו ובנותיו יתפלל לה', לסחורה יתפלל לה' שיצליחו ויוליכו בדרך הישר. כללו של דבר אין דבר מה שרצונו לעשות בו ביום מה שלא יתפלל לה' הצליחו ולהוליכו בדרך הישר והנכון, עכ"ל. ויותר מקובלת התפלה כשמתפלל קודם שיהי' צרה כראיאת בסנהדרין מד: (מנורת המאור נ"ג כ"ג ח"א פי"ד). וכ' בקיצור השל"ה (סוף עמ' קכ"ו) בשם הוזהר וכשמבקש מהש"ת צריך לפרט כל דבר ודבר ויסדר בקשתו בדברים מבוררים. ורשמתי כאן קצת מראשונים ואחרונים המעוררים על מה לבקש, ואולי המעיין יתערר מזה לבקש על צרכיו הפרטיים.

כתב ר' יונה בספר היראה (אות של"א), יתפלל בכל יום כפי צחות לשונו על כל חולי עם קדוש שיתרפא ועל הבריאים שלא יחלו ח"ו ושיצילו מכל נוק ושיציל הקב"ה את עמו ישראל מכל גוים ומרוח רעה ומדקדוקי עניות ומכל מיני פורעניות המתרגשות ובאות לעולם ושיתיר כל אסירי עמו ושיתיר כל חבלי היולדות ושישיב ליראתו כל האנוסים בידי הגוים ועל חשוכי בנים שיתן להם זרע טוב וכשר ועל אותם שיש להם בנים שיהיו כל ימיהם כיראת ה', ועל כולם, שישמור הקב"ה שארית פלשתו וינקום את נקמתם במהרה בימינו ועל עם הקדוש שישבו בתשובה שלמה, עכ"ל. כ' בספר חסידים (ס"ט רמ"ג) יתפלל על בניו ועל בנותיו שישאם על פרקם ושהיו בהצלחה טובה והיים טובים עם נשותיהם ובנותיו עם בעליהן והוא עם אשתו, עכ"ל. ע' ארחות צדיקים (שער השמחה – עמ' ע"ח) שיתפלל על ב' דברים: הא' לחזק לבו ביחודו באלקים ושירחיק מלבו טרדת העה"ז, והב' לחזק גופו ואבריו שיכול להתחזק במעשיו הטובים, עכ"ל. ובמסילת ישרים (פי"ט) שיתפלל תמיד על גאולתן של ישראל והשבת כבוד שמים לעלוי ועל דורו לכפר על מי שצריך. וכ' החיי אדם (כ"ל כ"ד סי' י"ט) ונכון וראוי לכל אדם להתפלל בכל יום ביחוד על צרכיו ופרנסתו ושלא תמוש התורה מפיו וזרעו וזרע וזרע ושהיו כל יוצאי חלציו עובדי ה' באמת ושלא ימצא פסול ח"ו בורעו וכל מה שיודע בלבו שצריך לו, עכ"ל. וע' משנה ברורה (סי' סקי"י) שתמיד תהי' תפלת האב והאם שגורה בפיהם להתפלל על בניהם שיהיו לומדי תורה וצדיקים ובעלי מדות טובות (ע"ע אגרות חור"א ח"א סי' ע"ד). ועוד כ' המ"ב (סי' קי"ט סק"ד) לשאול על מזונותיו אפי' אם הוא עשיר ואם יש לו עון מחרוש יוכירו בפירוש בתפלה הקודמת אצלו בהכנעה ובקול בוכים ואם לאו מקטרגים עליו ח"ו מלמעלה. ובסוף חובת השמירה כתב החפץ חיים שיבקש בכל יום שלא יכשל בדיבורים אסורים (וע"ש הנוסח שלו). וע' אגרות חור"א (ח"א סי' ג') שצריך להתפלל תמיד להתמדה בלימוד [וכ' התומים (יע"ד ררוש ר' ד"ה ולכן עם) אל תאמרו הא רעדיף זה מחבירו לרוב שכלו ועוצם חכמתו ובינתו, לא כן הוא, שקר נחלתם, רק מתת ה' הוא כאשר נוחיל טובו וחסדו הגדול ברב תפלה ותחנונים ואין לך דבר שמזכה לאדם להשיג ישירות התורה ולפענח מצפונים בדרכי יושר ואמת אלא להתפלל לה' בדמע, עכ"ל]. וכ' הסטייפלר זצ"ל בחיי עולם (עמ' מ"א) שצריכים להתפלל לסי"ד בעבודת ה', התורה והמצוות (ע' ספר חסידים (סי' קלי"א) ח"ל, אם שואל אדם דבר שהוא שבח לבוראו כגון על למוד תורה או דבר אחר מחפצי שמים ושופך את נפשו עליו, הקב"ה שומע תפלתו אע"פ שאין בידו מעשים טובים, עכ"ל! ויש לציין שתנוס' (כתובות קד. ד"ה לא) מביאים בשם מדרש (ע' תר"ב א"כ) דעד שאדם מתפלל שיכנס תורה לתוך גופו יתפלל שלא יכנסו מערונים לתוך גופו]. ועוד כ' הסטייפלר שם, שמי שיש לו נסיונות קשים והטרדות היצר צריך להתפלל להקב"ה שיצילנו מצרותינו [כ"ב בספר הישר (סוף שער י"ג) ושע"ת (שי"א פ"ב)] ובקריינא דאגרתא (ח"א עמ' ל') כתב נוסח להתפלל על זה וז"ל, יהי' מלפניך ברוב רחמיך שתצילני מעוונות ומנסיונות ובפרט מהרהורי עבירה ומעון המר של טומאת קרי ר"ל ומה שחטאתי כבר מחוק ברחמיך הרבים וכמש"כ בתורתך אם יהי' נדחק בקצה השמים משם יקבצך ה' אליך ומשם יקחך, עכ"ל. וע"ש (ח"ב עמ' ר) שתפלל שיהי' לו מתיקות התורה וחבר טוב. העיקר בכל זה – כשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום (אבות פ"ב מ"ג)

עבודת התפלה

מט

יְהִי לְרִצּוֹן (ו) – יהי לנחת רוח לך ⁶³

אֲמַרְי פִּי – מה שאמרתי בתפלתי ⁶⁴

וְהַגִּיזוֹן לְפִי לְפָנֶיךָ – וגם מה שחשבתי בלבי ולא יכולתי להוציא בפה [יהי

לרצון] לפניך ⁶⁵

יהוה – אדון הכל ⁶⁶

צוּרִי – חזקי שבו אבטח בשאלותי (בעוה"ז) ⁶⁷

וּגְאֻלִּי: – ומושיעי (לעוה"ב) ⁶⁸

(ג' פסיעות כעבד הנפטר מרבו) (ו)

63 פֶּשֶׁר דַּנִּי עַל "דַּלְכָּה" 64 רִשְׁיָה 65 מַלְיָד תְּחִלִּים יֵט, ט"ו 66 מִי"צ ס"י כ' סָקִיָּא 67 רַד"ק תְּחִלִּים שֵׁם
(עַן יוֹסֵף צִפְסֵדִיז דִּשְׁנָת) 68 עַן יוֹסֵף שֵׁם (וַעַן רַד"ק תְּחִלִּים ק"ג, ד')

[ע' לעיל אות ב']! ומבואר היטב עם מה שכתב המשך החכמה (בראשית מ"ח, כ"ב) [וכעין זה בגר"ז סטנסי"ל על חומש שם] דיעקב אבינו אמר שלקח מיד האמורי "בחרבי ובקשתי" ותירגם אונקלוס "בצלתי ובבעותי". וביאר המשך חכמה דצלתי הוא שמונה עשרה, שיש לה כח של חרב, שהוא בעצמו מויק, כן התפלה הקבועה אף בלא כוונה מרובה (דאם כוון באבות סגי) פועל [שכל תיבה פועל פעולות נפלאים (נפה"ח ש"ב פ"ג)]. אבל בעותי, שהם הבקשות הפרטיים של האדם, דומים לקשת שבעצמה אינה מויק רק בכח המורה, כמו"כ בקשות פרטיים צריכים כוונה מרובה מהמתפלל, וכל שמכוין יותר מועיל יותר.

ואל יאמר האדם שאין לו זמן להאריך בתפלה דהרי מפרש בגמ' (ברכות נד:) המאריך בתפלה מאריך ימיו ושנותיו, ולא זו בלבד, אלא אומר הגמ' (שם לב:) דכל המאריך בתפלתו אין תפלתו חוזרת ריקם [ע' ירושלמי (ברכות פ"ד ה"א) שכל המרבה בתפלה נענה] (ולא מצאתי בחז"ל דברים כאלו בסתם תפלה בכונה). ומי לנו גדול מהחתם סופר, שמשופר עליו (חוט המשולש סוף עמ' כ"ו) שתמיד האריך בתפלתו, וכאשר אמרו לו חבריו דברי חידודים שהמה כבר למדו סימן שר"ע עם מ"א בעוד שהוא מאריך בתפלתו, השיב להם הלא חז"ל אמרו המאריך בתפלתו מאריך ימיו ושנותיו, ע"כ יהי לי פנאי ללמוד הרבה שר"ע! ורואים מי נעשה גדול הרור! ועוד מצינו דבר נפלא בחז"ל על המרבה בתחנונים, וז"ל התנחומא (וירא א'), אפילו אין אדם כדאי לענות בתפלתו ולעשות חסד עמו, כיון שמתפלל ומרבה בתחנונים אני [הקב"ה] עושה חסד עמו, עכ"ל! (ע' רש"י ברכות לד: ד"ה אם שגורה; וע"ע מהר"ל נתיבות עולם נתיב העבודה פ"ו ד"ה ובפרק אין עומדין).

(ו) הסדר היום כ' שצריך לומר יהיו לרצון וכו' בו (ע"ש שכתב טודות) ויועיל הרבה לקבלת תפלתו שתעלה למקום הרצון ולא ישוב ריקם (מובא גם במ"ב סי' קכ"ב סק"ח).

(ז) כ' היסוד ושורש העבודה, על זה יודה כל בעל שכל וכו' כי מי שפוסע ג' פסיעות אלן כמצות אנשים מלומדה בלא כוונה כלל אפי' ע"ד הפשט שהוא כעבד הנפטר מאדונו רק וכו' על צד ההרגל, שזה לא יחשב לו עבודה כלל לצאת ידי חובתו שמחויב מדינא דגמ' והרי הוא כאילו לא התפלל [דמביא הגמ' ביומא (נג): דהמתפלל צריך שיפסיע ג' פסיעות לאחוריו ואח"כ יתן שלום ואם לא יעשה כן כאלו לא התפלל] וכו' ואוי לאותו בושה ואוי לאותו כלימה שבטל תפלות של כמה שנים שלא היו נחשבו לתפלות כלל אף אם התפלל התפלות בכונה כראוי, עכ"ל! וע"ש.

עֲשֵׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו - העושה שלום בעליונים (שגם הם צריכים שלום) ⁶⁹
 הוא יַעֲשֵׂה שְׁלוֹם - הוא יעשה שלום לתחתונים (שאנו בעלי מחלוקת, ויש בנו
 איבה תחרות ושנאה, ועאכ"ו צריכים שלום) ⁷⁰

עֲלֵינוּ - לאלו שנמצאים כאן ⁷¹
 וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל - ולכל א' וא' ישראל ⁷²
 וְאָמְרוּ אָמֵן: - (אתם המלאכים השומרים ומלויים אותי) הסכימו לתפילתי
 (ויאמרו את כחה להעלותה השמימה) ⁷³

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ - (בבקשה) יהי עת רצון לפניך (לכנוס תפלתנו למרום) ⁷⁴
 יהוה - אדון הכל ⁷⁵

אֱלֹהֵינוּ - תקיף בעל היכולת ובעל הכוחות כולם שמשגיח עלינו בהשגחה פרטית ⁷⁶
 וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ - ושהשגיח גם לאבות הקדושים בהשגחה מיוחדת ⁷⁷
 שִׁיבְנָה בַּיִת הַמִּקְדָּשׁ - שתבנה הבית המקדש (כדי שיהי' לנו עבודת הקרבנות
 שהיא העבודה האמיתית, משא"כ תפלה שהיא רק כנגד תמידין) ⁷⁸

בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ - בלי שהיי', כדי שנזכה אנחנו לעבדך בשלמות ⁷⁹
 וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ - ותן לנו סייעתא דשמיא שיהיו כל עסקינו בתלמוד תורתך ⁸⁰
 וְשֵׁם נַעֲבֹדְךָ בְּיְרֵאָה - ובבית המקדש נקריב הקרבנות ביראה ⁸¹
 בְּיָמֵי עוֹלָם - כמו (שעבדו ביראה) בימי משה ⁸²

וּכְשָׁנִים קְדָמָנִיּוֹת: - וכבימי שלמה ⁸³
 וְעַרְבָה לִיהוּה - ואז יהי' נאות לאדון הכל ⁸⁴
 מְנַחֵת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם - המנחות שיקריבו בבית המקדש ⁸⁵
 בְּיָמֵי עוֹלָם - כמו (שהיו עריבות) בימי משה ⁸⁶

וּכְשָׁנִים קְדָמָנִיּוֹת: - וכבימי שלמה (שקבל הקב"ה קרבנותיהם ברצון) ⁸⁷

69 יעב"ן 70 שם (ספרי על צמדנו, כ"ו) 71 זוזר שלום בשם שלום 72 שם 73 עיון תפלה ומג"א סי' ס"ז
 ס"ק ז' (ועי' רש"י שנת יב' ד"ה דשכינה, וסידור הרוקח עמ"י ש"ט ד"ה יש, ועי' מצוא של העיון תפלה עמ"י 29) 74 ע"פ
 ען יוסף צ"ל"ה" 75 מ"צ שם 76 עלה תמיד פ"ה 77 ה"י צמודים 78 עולם התפלות 79 רש"י
 80 סידור הרוקח עמ"י תרנ"ג; ע"ע פי' בעולם התפלות בסוף קרבנות 81 לוחא דאזכרה בסוף קרבנות 82 שם
 83 שם 84 מלצ"י"ם מלאכי ג', ד' וביה"מ שם 85 רד"ק מלאכי שם 86 מ"ז מלאכי שם 87 שם

הכוונה לכל אמן בחזרת הש"ץ (ע"פ נהורא השלם)

כ' השו"ע אר"ח סי' קכ"ד כשש"ץ חוזר התפלה יש לשתוק ולכוין לברכות שמברך החזן * ולענות אמן. וכ' המ"ב שצריך לכתחילה לכוין לשמוע כל הברכה ולא סוף הברכה בלבד ומ"ב שם ס"ק י"ג, י"ח ול"ג. וע' בית ברוך וח"א עמ' קמ"ה בהגה) **דיסוד עניינת אמן אינה האמירה אלא המחשבה** שמאמין בדברי המברך. וכ' התיבות (דה"ח הל' קדיש ואמן) שצריך לכוין בכל אמן מענין הדבר שעליו קאי האמן. והרמ"א בסע' ח' כתב שאם אינו יודע באיזה ברכה קאי הש"ץ הוא אמן יתומה [ואחז"ל לברכות מז]. דכל העונה אמן יתומה יהיו בניו יתומים ח"ו! וע"ש בבה"ל ד"ה ויש.

איתא בשבת (ק"ט): אמר ריש לקיש כל העונה אמן בכל כחו [פי' בכל כוונתו וטור סי' קכ"ד] פותחין לו שערי גן עדן. וכ' ר' בחיי (שמות ספי"ד) שכל המכוין באמן זוהר לשני עולמות. אמנם עוד כ' שם ר' בחיי ז"ל, שכל מי שאינו נזהר במלת אמן לכוין בכל כחו וכוונתו הרי זה מבזה את השי"ת ועליו אמר הכתוב ובוזי יקלו ומשבעה מדורין שיש בגיהנם מורדין אותו לאחרון שבכולם, עכ"ל !! וכ' הגר"ח מוולאזין זצ"ל [כתר ראש אות כ"ה] דלא מצא שום זכות על אמן שלא בכוונה.

א) אבות	אמת שיש להודות להשי"ת שהוא מגן לעולם כולו והי' מגן לאברהם
ב) גבורות	אמת שהשי"ת יחי' המתים לעתיד
ג) הקדוש	אמת שהוא ית' קדוש ואין להשיג קדושתו
ד) דעה	אמת שאתה חונן הדעת ויה"ר שתתן לנו דעת לעבדך באמת
ה) תשובה	אמת שאתה רוצה בתשובת רשעים ויה"ר שתקבל גם אותנו בתשובה
ו) סליחה	אמת שאתה מרבה לסלוח ויה"ר שתסלח גם לנו על חטאינו ופשעינו
ז) גאולה	אמת שאתה גואל אותנו תמיד ויה"ר שתגאול אותנו מצרותינו מהרה
ח) רפואה	אמת שהרפואה ממך ויה"ר שתרפאנו רפואת הנפש ורפואת הגוף
ט) השנים	אמת שאתה מברך השנים ויה"ר שתברך השנה הזאת
י) תקע	אמת שאתה תקבץ נדחי עמו ישראל ויה"ר שתקבץ אותנו מהרה
יא) משפט	אמת שאתה אוהב צדקה ומשפט ויה"ר שתצדקנו במשפט
יב) זדים	אמת שאתה שובר האויבים ויה"ר שתשבר ותכניע אותם מהרה
יג) לצדיקים	אמת שאתה משען ומבטח לצדיקים ויה"ר שתהי' גם לנו למשען
יד) ירושלים	אמת שאתה תבנה ירושלים ויה"ר שתבנהו מהרה
טו) ישועה	אמת שאתה תצמיח הישועה ויה"ר שתעשה זה במהרה בימינו
טז) תפלה	אמת שאתה שומע תפלה ויה"ר שתקבל תפלתנו
יז) עבודה	אמת שתחזיר שכינתך לציון ויה"ר שתחזיר אותה במהרה בימינו
יח) הודאה	אמת שהטובות מצד שמך הנדוב ולך נאה להודות
יט) שלום	אמת שמדתך לברך את ישראל בשלום ויה"ר שתברך אותנו בשלום

* וז"ל ארחות יושר [מכא"מ קניצסקי שליט"א] (בסופו אות כ"ח) וז"ל, אסור לדבר בשעת חזרת הש"ץ ואפי' לומר תחנונים או ללמוד, ובלמוד או קורא כפרש"י בשעת חזרת הש"ץ וקדיש לא די שלא יקבל שכר רק יקבל עונש על כך.

מוסף לראש חודש

[פי שם יהוה אֶקְרָא - כאשר אקרא בשם אדון הכל ¹
 הָבו גִּדְל לְאֱלֹהֵינוּ.] - (אתם השומעים) שבחו ואמרו שהגדולה הוא לתקיף
 בעל היכולת ובעל הכוחות כולם שמשגיח עלינו בהשגחה פרטית ²

אֲדַנִּי - אדון הכל (האדון שלי)
 שְׁפָתַי תִּפְתָּח - אנא פתח שפתי (כי מרוב פחד ובושה לא אוכל לפתוח שפתי)
 ופִי יַגִּיד תְּהִלָּתְךָ. - ועזור לי להתפלל בכוונה (פי ולבי שוין - שרק זה
 תהלה אמיתית)

אבות (א) - או"א, קונה הכל, הגין על אברהם

פְּרוּךְ אַתָּה - (לשון שבח והודאה ש) מקור הברכות (הרבוי) אתה
 יהוה - אדון הכל (היה הוה ויהיה)
 אֱלֹהֵינוּ - תקיף בעל היכולת ובעל הכוחות כולם שמשגיח עלינו בהשגחה פרטית
 ואלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ - ושהשגיח לאבות הקדושים בהשגחה מיוחדת (שכרת עמם
 ברית להם ולזרעם)
 אֱלֹהֵי אֲבֹתָם - שכרת ברית עם אברהם אבינו (בעבור דרכו אל התכלית -
 חסד)
 אֱלֹהֵי יִצְחָק - [וכרת ברית עם יצחק אבינו (בעבור דרכו אל התכלית -
 יראה-עבודה)
 ואלֹהֵי יַעֲקֹב - וכרת ברית עם יעקב אבינו (בעבור דרכו אל התכלית -
 אמת-תורה)

1 רש"י דברים ל"ג, ג' 2 ע"פ כעמק דבר שס, ומנ"י חבלים כ"ט, ח'; [צנוגע לאמירתו ע' ללוחם דאזכרם עמי תשליד]

(א) צריך ליוהר הרבה באבות לכון פי המלות כי מצד הדין צריך לחזור ולהתפלל אם לא כיוון וכהיום אין תקנה!

הָאֵל - הוא החזק [כל הכוחות שלו] (במדת הרחמים)

הַגְּדוֹל - [ש]כל הגדולה שלו (במדת החסד)

הַגְּבוּר - [ו]כל הגבורה שלו (במדת הדין)

וְהַנּוֹרָא - והוא לבדו ראוי לירא ממנו (שאינ ביד שום ברי' להטיב ולהרע
זולתו יתברך)

אֵל עֲלִיּוֹן - (ש)הוא סיבת כל הסיבות (הכל מאתו יתברך)

גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים - תמיד גומל חסדים שאין בהם תערובות רע ומכוונים אל
תכלית הנרצה (מה שא"א לאדם לעשות)

יְקוּנֶה הַפֶּל - ומחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית (קונה הוא לשון עשי')

וְזוֹכֵר חֲסָדֵי אֲבוֹת - ובכל יום זוכר בשבילנו מעשי החסד של אבותינו

וּמְבִיא גּוֹאֵל - וכסדר מקרב הגואל (כי כל הענינים המתגלגלים עלינו הם
הכנה לגאולה)

לְבַנֵּי בְנֵיהֶם - אפילו לדורות הרחוקים מהאבות (ואפילו אם תמו זכות אבות
מ"מ יגאל אותם)

לְמַעַן שְׁמוֹ - שע"י הגאולה יתקדש שמו בעולם

בְּאַהֲבָה - (וכן) מפני גודל אהבתו את ישראל [מביא להם הגאולה]

מִלֶּךְ - [ה' הוא] מלך על הכל (ואעפ"כ מפני גודל אהבתו, הוא בעצמו [עוזר וכו'])
עוֹזֵר - שמסייע לאדם להצליחו במעשיו

וּמוֹשִׁיעַ - וחולצו מתוך צרתו

וּמַגֵּן - ומגין עליו קודם בוא כל פגע וצרה

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה - מקור הברכות אתה אדון הכל

מִגֵּן אֲבֹרָהֶם. - שהגין על אברהם (ובזכותו ממשיך הגנתו עלינו)

גבורות — תחיית המתים

אַתָּה גְּבוּר לְעוֹלָם - אתה לבדך גבורתך נצחית (ואין נופלת כך תשישות)

אֲדָנִי - אדון הכל

מְחִיָּה מְתִים אַתָּה - אפילו הגבורה הכי גדולה - תחיית המתים (שדוחה ממש
כל חוקי הבריאה וסדרי') - אתה, ואתה לבד, עושה
רַב לְהוֹשִׁיעַ - יש לך כח רב להושיע

[מֹרִיד הַטָּל] - הוא מוריד טל לארץ בלי הפסק (ובלי טל אין העולם
מתקיים)

[מְשִׁיב הַרוּחַ] - הוא הגורם לכל פעולות הרוח (שהרוח מסייע בכל חלקי
הגשמים: כגון התאדות ונשיבת העבים למקום הצריך גשם)
וּמֹרִיד הַגֶּשֶׁם] - ומוריד כל טפה וטפה למקום שהוא חפץ (ומזמין
כל טפה לתכליתה ומטרתה בין לחיים בין לפורענות וכו')

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד - הוא נותן מזונות ושאר צרכים לכל הבריות בחסדו
(ולא בצדקת הבריות)

מְחִיָּה מְתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים - מחיה גם המתים שאינם ראויים כל כך ברחמיו
המרובים (שמחפש עליהם זכויות שיהיו ראויים לתחיה"מ)
סוֹמֵךְ נוֹפְלִים - סומך לכל מיני נופלים (כגון הנופלים מחמת עניותם או שנפל
רוחם)

וְרוֹפֵא חוֹלִים - ורופא חולים מכל סוגי מחלות (אפילו אלו שהרופאים
מתייאשים עליהם)

וּמְתִיר אֲסוּרִים - ופותר קשרי כל מיני אסורים (כגון שנותן תנועה לאברים
שהיו כאסורים בעת השינה, ולוולד במעי אמו)

וּמְקַיֵּם אֲמוּנָתוֹ לִישְׁנֵי עֶפְרָי - ועתיד לקיים הבטחתו למתים להחיותם
מִי כְמוֹךָ - מי יכול לעשות כ"כ הרבה גבורות כמוך (בכמות) [שיש גבורות
עד אין מספר]

בַּעַל גְּבוּרוֹת – שכל הגבורות שלך
 וּמִי דוֹמָה לָךְ – ומי יכול לעשות אפילו א' מהגבורות כמוך (באיכות) [שכל
 דבר הוא גבורה עד אין תכלית]
 מֶלֶךְ – מלך על הכל
 מַמְיָת וּמַחִיָּה – שממית ומחיה בהרבה ענינים (כמו עניות ועשירות או חולי
 ובריאות או השינה והיקיצה שהם כמתים שחיו)
 וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה – וכצמיחת היבול (ע"י כליון הזרע, שמצמיח יכולו ביתר שאת
 משהי' בקדמותו) מביא ישועה – שהיא תחה"מ (שיהי' חיים מעולים)
 וְנֶאֱמַן אֶתְּהָ לְהַחִיֹּת מֵתִים – ומכל הגבורות הנזכרות (שהן מעין תחה"מ) יש
 להאמין שאתה עתיד להחיות המתים
 בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה – מקור הברכות אתה אדון הכל
 מַחִיֵּה הַמֵּתִים. – המחיה כל המתים (בעתיד, מאדם עד זמן התחיה) (ב)

קדושת השם — האל הקדוש

אַתָּה קָדוֹשׁ – עצמותך קדוש – מופרש ומובדל מהכל
 וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ – ומצד פעולתך (הנהגתך את העולם) נראית קדושתך
 וְקָדוּשִׁים – וכלל ישראל (שנקראים קדושים)
 בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֵלָה – כסדר, כל יום לעולם משבחים אותך
 בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה – מקור הברכות אתה אדון הכל
 הָאֵל הַקָּדוֹשׁ. – [אתה] החזק המופרש ומובדל מהכל

(ב) יש להתעורר בזה על גבורות ה' שיחיה כל המתים אע"פ שהגופים כבר נרקבו מכמה אלפי שנים, וכמה רבבות גופים עד אין מספר שנתעברו עצמותיהם, ומהם גופים שכלו ונשרפו לגמרי או נטבעו בים או שעפרם נתפור על הארץ והברא ית' בחכמתו וגבורתו יכיר ויחבר כל גוף וגוף ויתן בו הנשמה השייכת לו (יסושה"ע וה"ג) !

קדושת היום וקרבות המוספים

רְאִשֵׁי חֲדָשִׁים לְעֹמֶד נְתַתְּ – אתה ה' נתת את ראשי חדשים לעמך ¹
זְמַן כְּפָרָה לְכָל תּוֹלְדוֹתָם – (להיות) זמן כפרה להם ולכל זרעם ²
בְּהֵיּוֹתָם מִקְרִיבִים לְפָנֶיךָ זְבַחֵי רְצוֹן – כשהיו מקריבים לפניך בבהמ"ק עולות
 (ב' פרים ואיל א' וו' כבשים) שהיו מרצים את ישראל לאביהם שבשמים ³
וּשְׁעִירֵי תְּשֻׁאֵת לְכַפֵּר בְּעֵדָם – (ואז היו מקריבים גם) שעירי עזים לחטאת
 שהיו לכפרה בעדם על טומאת מקדש וקדשיו ⁴
זָכְרוֹן לְכֹלָם יִהְיֶה – הקרבות הללו היו מעלים תמיד זכרון ישראל לפני הקב"ה
 לטובה ⁵
וּתְשׁוּעַת נַפְשָׁם מִיַּד שׁוֹנֵא – [ועי"ז יבוא] תשועת נפשם מיד היצר הרע השונא ⁶
מִזְבַּח חֲדָשׁ בְּצִיּוֹן תִּכְיֶן (א) – (לפיכך אנו מבקשים ש) תכין מזבח חדש בציון
 ותשיב העבודה לשם ⁷
וְעוֹלֹת רֹאשׁ חֲדָשׁ נַעֲלָה עָלָיו – ואז נוכל להעלות על גבי המזבח עולת ראש
 חודש ⁸
וּשְׁעִירֵי עֲזִים נַעֲשֶׂה בְּרְצוֹן – ואז נקריב שעירי עזים של ר"ח ברצון ⁹
וּבְעִבּוֹדֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִשְׁמַח כָּלָנוּ – וכלנו נשמח לעשות עבודת בית המקדש
 כבחתילה ¹⁰
וּבְשִׁירֵי דָוִד עֲבֹדְךָ הַנְּשַׁמְעִים בְּעִירְךָ – ונשמח ג"כ בשירי דוד עבדך שהם
 נשמעים בעירך ירושלים ¹¹
הָאֱמוּרִים לְפָנַי מִזְבַּחְךָ – שיאמרו הלויים לפני מזבחך בשעת ניסוך היין ¹²

1 עב"י; וע"ע פי דר"ש 2 רוקח ועב"י; וע"ע פי זאצנורכס 3 ר"ש ורוקח 4 (ר"ש) ומס"א 5 עיון תפלה
 ועב"י; וע"ע פי ברוסקא לומן (ס"י תרפ"ט) שיכיו זכרון שיח שפחותיו תחת קרנותיו 6 ר' ה"ח ועב"י; וע"ע פי
 דר"ש 7 ר"ש 8 עיון תפלה 9 ר"ש 10 רוקח 11 עב"י ודונר שלום 12 ר"ש ורוקח

(ג) יאמר תפלה זו בשברון לב ומקירות לבו מאוד שיוחזר לנו העטרה ליושנה בבנין בהמ"ק והקרבת הקרבנות
 וכוונתנו יהי' בשביל נחת רוח של הבורא ית"ש (יטושה"ע).

אֶהְבֵּת עוֹלָם תְּבִיא לָהֶם - אהבת עולם שאהבתנו תביא לעמך ישראל ולכל תולדותם (וגאלם) ¹³

וּבְרִית אָבוֹת - וברית אבות שנשבעת להרבות זרעם ולגאלם ¹⁴

לְבָנִים תִּזְכֹּר - תזכור לדורות האחרונים - לנו ¹⁵

וְהִבִּיאֵנוּ לְצִיּוֹן עִירְךָ בְּרָנָה - והבא אותנו לציזן עירך בקול שירה ¹⁶

וְלִירוּשָׁלַיִם בֵּית מִקְדָּשְׁךָ (7) בְּשִׂמְחַת עוֹלָם - ולירושלים ששם בית מקדשך [תביאנו] בשמחה שלא תפסק לעולם ¹⁷

וְשֵׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קְרִבְנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ - ואז נוכל להקריב בבהמ"ק את קרבנות הבאים מחמת חובה [כמו תמידים ומוספים] ¹⁸

תְּמִידִים כְּסֻדְרָם - דהיינו תמיד של בוקר ותמיד של בין הערביים כסדר הכתובים בתורה ¹⁹

וּמוֹסָפִים כְּהִלְכָתָם - וקרבנות המוספים כהלכתן הכתובים בתורה (כל יום מוסף הראוי לו) ²⁰

וְאֵת מוֹסֵף יוֹם רֵאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה - ואת קרבנות המוספים של ראש החודש הזה נַעֲשֶׂה וְנִקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה - נעשה כל תקוני הקרבנות ונקריב אותן על

המזבח באהבה ²¹

כְּמִצְוֹת רְצוֹנָךְ - כאשר צויתנו ²²

כְּמוֹ שִׁכְתַּבְתָּ עֲלֵינוּ בְּתוֹרָתְךָ - כמו שכתבת בשבילנו בתורתך ²³

עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדְּךָ מִפִּי כְבוֹדְךָ - שכתב משה בשליחותך כאשר שמע מפי כבודך ²⁴

13 ר"ש ורוקח 14 רוקח 15 שם 16 דברי שלמה 17 עז יוסף 18 ע"פ חס"א ורש"י צמוסף לשש גלים 19 אבזרכס צצנת מוסף ואלוי יעקב 20 אבזרכס שם ור"י ה"ז 21 רש"י (צצנת מוסף) 22 רוקח (עמי חקס"ד) 23 עזרת ישראל (צצנת מוסף) 24 ע"פ אבזרכס (עמי ער"צ) ורוקח (שם)

(7) הלשון כאן קשה דהול"ל איפכא זהביאנו לירושלים עירך ולציון בית מקדשך כמו שאמרנו לעיל "בהר ציון משכן כבודך ובירושלים עיר קדשך" וכן הוא בברכת המזון "ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך" אבל אין שום תפלה אחרת שקוראין ירושלים "בית מקדשך", אלא אמרים ירושלים "עירך" כמו בשמונה עשרה [ובאמת האבודרהם (עמי רל"ח) גורס ולירושלים "עיר" מקדשך]. וצע"ג. ומפני הרוחק פירשתי כמו שפירשו רש"י ועץ יוסף אבל הוא דוחק טובא. (ועי' דרוש על זה בעיון תפלה במוסף לר"ה).

כָּאָמוֹר - כמו שכתוב ²⁵

וּבְרָאשֵׁי חֲדָשֵׁיכֶם - ובראשי חדשים שלכם ²⁶

תִּקְרִיבוּ עֹלָה לַיהוָה - תביאו קרבן עולה לאדון הכל ²⁷

פְּרִים בְּנֵי בָקָר שְׁנַיִם - שתי פרים מתחילת שנה שניי ללידתם עד סוף שנה

שלישית ²⁸

וְאֵיל אֶחָד - ואיל אחד בן שתי שנים (יותר משלשה עשר חודש) ²⁹

כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שִׁבְעָה - (ו)שבעה כבשים תוך שנה ³⁰

תְּמִימִם. - (וכולם) בלי מום ³¹

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵיהֶם כַּמִּדְבָּר - והמנחות של סולת והנסכים של יין הם כמפורש

בתורה ³²

שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרִינָיִם לֶפֶר - שלש עשיריות האיפה של סולת למנחת הפר ³³

וּשְׁנַיִם עֶשְׂרִינָיִם לְאֵיל - ושתי עשיריות האיפה של סולת למנחת האיל ³⁴

וְעֶשְׂרֹן לֶפֶבֶשׁ - ועשירית האיפה של סולת למנחת כל א' משבעת הכבשים ³⁵

וַיֵּין כֶּנֶסֶכוֹ - ויין לכל א' מהם כשיעורו (המפורש בקרא) ליצוק ע"ג המזבח ³⁶

וְשָׁעִיר לְכֹפֶר - ושעיר חטאת של מוסף שהוא לכפר על טומאת מקדש וקדשיו ³⁷

וּשְׁנַיִם תְּמִידִים כְּהִלְכֹתָם - ושני התמידים (של שחרית ושל בין הערביים)

כהלכתם הכתובה בתורה ³⁸

אֶלְהֵינוּ - תקיף בעל היכולת ובעל הכוחות כולם שמשגיח עלינו בהשגחה פרטית ³⁹

וְאֵלֵהֵי אֲבוֹתֵינוּ - והשגיח גם על אבותינו בהשגחה פרטית ⁴⁰

חֲדָשׁ עֲלֵינוּ אֶת הַחֲדָשׁ הַזֶּה - תחדש בשבילנו את החודש הזה (שיהי לנו

בחודש הזה) ⁴¹

25 במדבר כ"ח, י"א 26 רש"י 27 שם 28 ח"ח ליקוטו הלכות ר"ח ד', ותפא"י פרה פ"א יבין אוח כ"ג
 29 ע"פ פרה פ"א מ"ג (רש"י במדבר ט"ו, י"א) 30 ע"פ פרה פ"א מ"ג (רש"י במדבר ט"ו, י"א) 31 רוקח 32 ע"פ
 במדבר ט"ו, ד'-ו' 33 ע"פ במדבר כ"ט, ג' 34 שם 35 שם ד' 36 ע' במדבר ט"ו, כ' ז' ו"י 37 ע"פ רש"י
 במדבר כ"ח, ט"ז 38 ע"פ אהרזרס נשנת מוסף ור' ריזן 39 עלת תמיד פ"ה 40 ע"פ ה"ג במדברים
 41 רש"י

- לְטוֹבָה - מה שלטובת שלימותו של כל א' וא' ⁴²
- וּלְבִרְכָה - ורבויו טובה והצלחה ⁴³
- לְשִׁשׁוֹן - שיהי' בו שמחה יתירה (מדברים יוצאים מן הכלל) ⁴⁴
- וּלְשִׁמְחָה - ושיהי' בו שמחה (מדברים רגילים) ⁴⁵
- לְיִשׁוּעָה - שיהי' זמן ישועה מהגלות שלנו ⁴⁶
- וּלְנַחֲמָה - ושיהי' לנו נחמה מצרות הגלות ⁴⁷
- לְפְרִינָסָה - שיהי' לנו כל צרכינו (מלבוש ושאר דברים) ⁴⁸
- וּלְכִלְפָּלָה - ושיהי' לנו מזון ⁴⁹
- לְחַיִּים - שיתן לנו בו חיים ארוכים ⁵⁰
- וּלְשָׁלוֹם - שיתן לנו בו שלום לגוף ולנפש ⁵¹
- לְמַחֲלֵית חַטָּא - שיהי' לנו מחילה מעונש מה שעשינו בשוגג ⁵²
- וּלְסְלִיחַת עֲוֹן - ושיהי' לנו מחילה מעצם החטא אפיי' למה שעשינו במזיד ⁵³
- (בשנת העיבור וּלְכַפֶּרֶת פְּשָׁע). - ושיהי' לנו מחילה לגמרי (שלא ישאר רושם)
- אפיי' למה שעשינו במרד ⁵⁴
- כִּי בְעַמְךָ יִשְׂרָאֵל בְּחַרְתָּ מִכָּל הָאֲמוֹת - (תעשה כל הטובות הללו) כי כלל
- ישראל בחרת להיות עמך מכל אומות העולם ⁵⁵
- וְחָקֵי רְאִשֵׁי חֲדָשִׁים לָהֶם קִבְּעַתָּ - וחוקי ר"ח קבעת ע"י ישראל (שהקב"ה
- מסכים לקביעותם) ⁵⁶
- בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה - מקור הברכות אתה אדון הכל ⁵⁷
- מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל - (שבחר בכלל ישראל) ומקדש אותנו (מכל העמים) ⁵⁸
- וְרָאִשֵׁי חֲדָשִׁים. (ה) - [מקדש ע"י ישראל] את ראשי חדשים ⁵⁹

42 ה"י נשים שלום 43 ע"פ סי' העקרים מאמר ד' פכ"ז 44 רש"י 45 שם 46 רוקח 47 חזוניהם
 48 רוקח 49 שם 50 ע"פ מה שפירשתי נשים שלום 51 שם 52 רש"י בחפלת יו"כ 53 שפתי חיים בחפלת
 יו"כ 54 רש"י ושפתי חיים שם 55 רוקח 56 יעז"ן; ע"ע פי' בחזוניהם שקבע להם חוק שיהיו מונין ללגנה
 משא"כ בני עשר, ועט"ש רמזים ופלאים בזה 57 לז' אלי' חו"מ עמ"י ש' 58 נהורא השלם 59 רוקח

(ה) יחשוב: אני גותן הוראה עצומה על שבחרת בנו וקדשת אותנו ונתת לנו מתנה טובה של ר"ח (נהורא השלם).

עבודה — שיחזיר העבודה בבית המקדש

רצה - תהא לך נחת רוח (1)

יהוה - אדון הכל

אלהינו - תקיף בעל היכולת ובעל הכוחות כולם שמשגיח עלינו בהשגחה פרטית

בעמך ישראל - בעמך, אע"פ שאינם ראויים (כי הם מתפללים לפניך על בנין

בית המקדש)

ובתפלתם - ובתפלתם על בנין בית המקדש [תהא לך רצון]

והשב את העבודה - והחזיר עבודת בית המקדש

לדביר ביתך - (אפילו) לקדש הקדשים (שהיא העבודה הכי קדושה).

ואשי ישראל - והקרבות שיקריבו על האש [תקבל ברצון]

ותפלתם - ותפלות ישראל שהם במקום הקרבות

באהבה תקבל ברצון - בשביל האהבה שאתה אוהב את ישראל תקבלם

(הקרבות והתפלות) בנחת רוח

ותהי לרצון תמיד - ובלי הפסק (גם קודם שנוכה לבנין בהמ"ק) תעזרם

שתהי [עבודתם (באופן שתהי)] לך לנחת רוח

עבודת ישראל עמך - עבודת התפלה (כשיבנה בהמ"ק) גם עבודת הקרבות

של ישראל

ותחזינה עינינו - ותזכנו לראות [השכינה] עין בעין (שיהי' במהרה בימינו)

בשובך לציין ברתמים - כשתשיב שכינתך למקדש (אפי' אם יהי' ברחמים

(ולא בזכותינו)

ברוך אתה יהוה - מקור הברכות אתה אדון הכל

המחזיר שכינתו לציין. - שיחזיר שכינתו למקדש

(1) כ' ברכי חיים שקודם ברכה זו יקבע בלבנו לאהוב את כל א' וא' מישראל שהרי מתפלל שירצה ה' בכולם.

(1) הודאה

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ – אֲנַחְנוּ נוֹתְנִים לָךְ הוֹדָא
 שְׂאֲתָהּ הוּא יְהוּה – שֵׁאתָה הוּא אֲדוֹן הַכֹּל
 אֱלֹהֵינוּ – תְּקִיף בַּעַל הַיְכוּלָת וּבַעַל הַכּוּחוֹת כּוֹלֵם שִׁמְשִׁיחַ עֲלֵינוּ בַּהֲשִׁגְחָה
 פְּרִטִית (עֲכָשִׁיו)

וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ – וְהַשְׁגִּיחַ בַּהֲשִׁגְחָה פְּרִטִית לְאֲבוֹתֵינוּ מִתְחִילָת עֲמָנוּ (בַּעֲבָר)
 לְעוֹלָם וָעֶד – [וְהַשְׁגַּחְתָּךְ עֲלֵינוּ] בְּלִי הַפֶּסֶק לְעוֹלָם (לְעֵתִיד)
 צוּר חַיֵּינוּ – [אַתָּה] בּוֹרְאָנוּ וְתוֹמֵךְ חַיֵּינוּ [לְדוֹר וָדוֹר]
 מְגִן יְשָׁעֵנוּ – [וְ]עוֹמֵד לְהִגֵּן עֲלֵינוּ לְהַצִּילֵנוּ מִכָּל צָרָה וְצוּקָה
 אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר – בְּכָל דּוֹר בַּעוֹה"ז אַתָּה [הַצּוּר וְהַמְגֵן שֶׁלָנוּ]
 נוֹדָה לָךְ – [לְשׁוֹן עֵתִיד] כַּסְדֵּר נִבְיַע לָךְ (בִּינֵינוּ וּבִינְךָ) הַכְּרַתְנוּ אֶת טוֹבְתְךָ
 וְנִסְפָּר תְּהִלָּתְךָ – [לְשׁוֹן עֵתִיד] וְנִגִּיד (לְאַחֵרִים) חֲסִדְךָ וְגִדּוּלְתְךָ
 עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדְךָ – עַל קִיּוּמָנוּ כָּל רֵגַע (כָּל נְשִׁימָה) הַמְּסוּר רַק בִּידְךָ
 וְעַל נְשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ – וְעַל נַפְשׁוֹתֵינוּ הַמוֹפְקָדוֹת אֲצִלְךָ בְּכָל לַיְלָה
 בַּשַּׁעַת הַשִּׁנָּה

וְעַל נְסִיף שְׂבָבָל יוֹם עֲמָנוּ – [וְ]נוֹדָה לָךְ וְנִסְפָּר] עַל הַנְּסִימִים הַנִּסְתָּרִים שֶׁנַּעֲשִׂים
 לָנוּ בְּכָל יוֹם

וְעַל נְפִלְאוֹתֶיךָ – וְעַל דְּרָכֵי הַטֶּבַע (שֶׁהֵם נִפְלְאוֹת הַ) [שֶׁמְחַדֵּשׁ בְּכָל יוֹם, תְּמִיד]
 וְטוֹבוֹתֶיךָ – וְעַל טוֹבוֹת שֵׁאתָה עוֹשֶׂה עִמָּנוּ (כַּסְדֵּר)
 שְׂבָבָל עַת – [שֶׁ]נִּפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ [הֵם] בְּכָל חֲלָקֵי הַיּוֹם

(1) כּוּוֹנֵת הַהֲשִׁתְחוּוֹאוֹת בַּתְּחִלַּת וּבִסּוֹף מוֹדִים הוּא לְהוֹרֹת הַכְּנַעַה וּשְׁפֹלוֹת הַלְּהוּתֵינוּ בְּלִתֵּי רְאוּיָם שִׁתִּיחֵד שְׁמוֹ עֲלֵינוּ, שְׁבִרְכָה זוֹ מִיּוֹסֶדֶת עַל יְחִוֹד אֲלוּקוֹתוֹ עֲלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד וּשְׁכָל חַיּוֹתָנוּ וְטוֹבוֹתֵינוּ מִמֶּנּוּ (בֵּית אֱלֹקִים שַׁעַר הַתְּפִלָּה פ"ח). וְכ' בְּסִידוֹר הַרוֹקַח שֶׁכְּשִׁיאֲמַר מוֹדִים יְכוּיִן בְּכָל כּוּזָה לְעַבּוֹד בִּירֵאָה לְשֵׁם, וַיִּמְשׁוֹךְ מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ, כִּי הַהוֹדָאָה אֵינָן לָהּ שִׁיעוֹר, ע"ל. וְיִזְהַר לְקַבֵּל ע"ע בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ בְּכִרְעָה זוֹ אֲדוּנָתוֹ וּמַלְכוּתוֹ כַּעֲבַד הַכּוֹרַע לְאֲדוּנוֹ, וּבִרְדָּאֵי יוֹדָה כָּל בַּר שְׁכָל שְׁמִי שְׁכוֹרַע בְּלֹא לֵב קְרוֹב הוּא לֹזֶה שֶׁלֹּא כִרְעַ כְּלָל [וְ]גַם ב"ק (ט"ז סע"א); וּבִתְר"ח שֵׁם כ' מִי שֶׁאֵינוֹ אֹמֵר בְּכָל יוֹם מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ וְכו' בְּכִרְעָה וּבְכּוּוֹנֵת הַלֵּב הָרִי הוּא כְּכוּפֵר בּוֹ ית', ע"ל] וְאוּי לְאוֹתָהּ בּוֹשֶׂה (יְסוּוֹה"ע).

עָרַב וּבִקֵּר וְצִהְרִים - דהיינו לילה בקר וצהררים [עושה נפלאות וטובות]

הטוב - אתה הוא הטוב המוחלט

כִּי לֹא כָּלוּ רַחֲמֶיךָ - כי לא נמנע ממדת הרחמים שלך לעכב עונשים לראויים להם
וּתְמַרְתֶּם - ואתה הוא המרחם המוחלט (שלא רק מונע מהם העונשים אלא גם

נותן להם חסדים)

כִּי לֹא תִמּוּ חֲסָדֶיךָ - כי לא נפסקו החסדים שלך עד שנותן גם לאינם ראויים
הללו חסדים

מְעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ - מזמנים שעברו עד עתה היינו מצפים רק לך (ולא לשום
אדם)

על הנסים לחנוכה נמצא בסוף הספר

וְעַל כָּלָם - ובשביל כל הטובות והנפלאות שאתה עושה עמנו בתמידות

יְתַבָּרְךָ - יכירו כל בני העולם שאתה הוא מקור הברכות

וְיִתְרוֹמַם שְׁמֶךָ - ויהללוך בהכרת גדולתיך שניכר לנו ממעשיך (— שמך)

מִלְכָּנוּ - כיון שאתה מלכנו [מקוים שיתברך ויתרום שמך]

תְּמִיד - ברציפות, ללא הפסק, כל היום [יתברך ויתרום]

לְעוֹלָם וָעֶד - [ובלי הפסק, כל יום ויום לעולמי עולמים

וכל החיים - וכולם שיחיו בתחיית המתים

יִדְוֶךָ סֵלָה - יתנו לך הודאה (על טובותיך) בכל עת ורגע (יותר מ"תמיד") עד
עולם

וְיִהְיֶה לְךָ אֵת שְׁמֶךָ בְּאַמֶּת - וישבחו את מעשיך (— שמך) לשמה, בלי שום
כוונה אחרת

הָאֵל - (אתה) החזק

יְשׁוּעָתָנוּ - המושיע לנו בכל צרותינו (ובתחיית המתים)

וְעִזְרָתָנוּ - ומסייע לנו בכל מעשנו

סֵלָה - בכל עת ובכל רגע עד עולם [אתה ישועתנו ועזרתנו]

פְּרוּך אַתָּה יְהוָה - מקור הברכות אתה אדון הכל
 הַטוֹב שְׁמֶךָ - (אשר) שֶׁמֶךְ "הטוב" (שאתה טוב בתכלית הטובה)
 וְלֶךְ נָא לְהוֹדוֹת. - ולך לבדך ראוי ליתן הודאה בשלמות (שאתה מקור לכל
 הטובות)

שלום

שֵׁים שְׁלוֹם - תן שלום הגוף והבית והמדינה והקנינים מכל פגע מקרה ומחלוקת
 טוֹבָה - [ותן לנו] כל מה שלטובת שלימות כל א' וא'
 וּבְרָכָה - והשפיע עלינו רבוי טובה והצלחה
 חֵן - (ו)נמצא חן בעיניך שעי"ז תתן לנו חן בעיני כל רואנו
 וְחֶסֶד - ותן לנו בקשותינו אע"פ שאיננו ראויים
 וְרַחֲמִים - ורחם עלינו ואל תעניש אותנו כפי מעשינו
 עֲלֵינוּ - על אלו שנמצאים כאן
 וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל עִמָּךְ - ועל כל א' וא' מישראל (יבואו כל אלו)
 בְּרַכְנוּ אֲבִינוּ - כיון שאתה אבינו ואוהב אותנו באמת השפיע רבוי טובה
 והצלחה [באור פניך]
 כְּלָנוּ כְּאַחַד - לכולנו בשוה כאחד (בכל הטובות)
 בְּאוֹר פְּנִיךָ - בהסברת פניך שמורה על אהבתך לבריותיך
 כִּי בְּאוֹר פְּנִיךָ - שאנחנו יודעים כמה ברכות גדולות באו מהארת פניך
 (במעמד הר סיני)
 נְתַתְּ לָנוּ - שנתת לנו [במתן תורה] במתנה (ולא מפני שהיינו ראויים לכך)
 יְהוָה - אדון הכל
 אֱלֹהֵינוּ - תקיף בעל היכולת ובעל הכוחות כולם שמשגיח עלינו בהשגחה פרטית
 תּוֹרַת חַיִּים - תורה שמדריכנו איך לחיות

וְאַהֲבַת חֶסֶד - ו(התורה) מלמדת אותנו לאהוב לעשות חסד (שהרי כולה

(חסד)

וְצִדְקָה - ו[ננתת לנו] (יותר) שכר מצוות לעולם הבא (ע"י שהרבה לנו תורה

ומצוות)

וּבְרָכָה - ו(בזכות ששומרים את התורה אתה נותן לנו) רבוי טובה והצלחה

(בעוה"ו)

וְרַחֲמִים - ו(בזכות שמירתה אתה נותן) רחמים מיוחדים

וְחַיִּים - ו(בזכות שמירתה אתה נותן) חיים ארוכים

וְשָׁלוֹם - ו(ע"י התורה) [נותן לנו] שלום לגוף ולנפש (שכל נתיבותי שלום)

וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ - וטוב יהי בעיניך

לְבָרְךָ אֵת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל - שחתמיד להשפיע רבוי טובה והצלחה על עמך

בְּכָל עֵת - בכל חלק מהיום

וּבְכָל שָׁעָה - ובכל חלק מהעתים

בְּשָׁלוֹמָךְ - בנתינת שלום בשלמות (שהשלום שלך הוא שלום בכל חלקיו)

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה - מקור הברכות אתה אדון הכל

הַמְבָרֵךְ אֵת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּשָׁלוֹם. - המשפיע ריבוי טובה והצלחה על עמו

ישראל בנתינת שלום

תחנונים

אֱלֹהֵי - אתה תקיף בעל היכולת ובעל הכוחות כולם ובכל זאת אתה משגיח

עלי בפרטיות

נִצְוֹר לְשׁוֹנֵי מַרְעָה - תן לי סייעתא דשמיא שלא אדבר לשון הרע

וּשְׁפָתַי מִדְּבַר מַרְמָה - ו[סייעתא דשמיא] שלא אדבר אחד בפה ואחד בלב

(שקר)

וּלְמַקְלֵי נַפְשֵׁי תְדוּם - ותזכני שגם במחשבה לא אתרגז על חורפי
 וּנַפְשֵׁי כַּעֲפָר לְכָל תְּהִיָּה - ותסייעני להיות שפל מאד (כעפר) שלא יגבה לבי
 כלל וכלל על שום אדם (ולא ארגיש כלל בעלבוני)

פָּתַח לְבִי בְּתוֹרָתְךָ - תזכני שיהי לבי פתוח להבין ולהשכיל ולשמוע כל
 דברי תורתך

וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוּף נַפְשֵׁי - ותסייעני שארדוף בתשוקה אחרי מצותיך
 וְכָל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה - וכל הרוצים לעשות לי רעה (הן בעוה"ז והן הרוצים
 להחטיאני שארד לגיהנם)

מְהֵרָה הִפֵּר עֲצָתָם - ללא שהות בטל הסכמתם [עלי לרעה]
 וְקָלְקַל מַחְשַׁבְתָּם - ותבטל הדבר כשעדיין במחשבתם (קודם שיבוא לידי
 החלטה)

עֲשֵׂה לְמַעַן שְׂמֶךָ - גאלנו מהגלות בעבור שמך המחולל בין הגוים
 עֲשֵׂה לְמַעַן יִמְיָנֶךָ - [ו]גאלנו מהגלות בעבור ימינך שהשבת אחור בגלותנו
 עֲשֵׂה לְמַעַן קִדְשֶׁתְךָ - [ו]גאלנו מהגלות כדי שיכירו כולם שאתה מנהיג אותנו
 בדרך קדושה (דהיינו למעלה מדרך הטבע)

עֲשֵׂה לְמַעַן תוֹרָתְךָ - [ו]גאלנו מהגלות כדי שנוכל לעסוק בתורה כראוי
 ובשלמות (שאין התורה בשלמות בלא בית המקדש)

לְמַעַן יִתְלַצוּן דִּידֶיךָ - [ו]כדי שישאל (ידידיך) ינצלו מהצרות
 הוֹשִׁיעָה יִמְיָנֶךָ - תושיע להם ע"ד הפלא והנס (שזה מיוחס לימינך)
 וְעֲנֵנִי. - ותענה אף לי בתפלה זאת

יְהִיו לְרִצּוֹן (m) - יהי לנחת רוח לך
 אֲמַרְי פִּי - מה שאמרתי בתפילתי

(ח) כ' הסדר היום שצריך לומר יהיו לרצון בנחת ולכוין בו ויועיל הרבה לקבלת תפלתו ברצון ולא ישוב ריקם.

וְהִגִּיזוּן לְפִי לְפָנֶיךָ – וגם מה שחשבתי בלבי ולא יכולתי להוציא בפה [יהי
 לרצון] לפניך
 יהוה – אדון הכל
 צוּרִי – חוקי שבו אבטח בשאלותי (בעוה"ז)
 וְגוֹאֲלִי. – ומושיעי (לעוה"ב)

(ג' פסיעות כעבד הנפטר מרבו)

עֲשֵׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו – העושה שלום בעליונים (שגם הם צריכים שלום)
 הוּא יַעֲשֵׂה שְׁלוֹם – הוא יעשה שלום לתחתונים (שאנו בעלי מחלוקת, ויש בנו
 איבה תחרות ושנאה, ועאכ"ו צריכים שלום)
 עֲלֵינוּ – על אלו שנמצאים כאן
 וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל – ועל כל א' וא' מישראל
 וְאִמְרוּ אָמֵן. – ו(אתם המלאכים השומרים ומלויים אותי) הסכימו לתפלתי
 (ויאמצו את כחה להעלותה השמימה)

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ – (בבקשה) יהי עת רצון לפניך (לכנוס תפלתנו למרום)
 יהוה – אדון הכל
 אֲלֵהֵינוּ – תקיף בעל היכולת ובעל הכוחות כולם שמשגיח עלינו בהשגחה פרטית
 וְאֵלֵהֵי אֲבוֹתֵינוּ – והשגיח גם על אבותינו בהשגחה פרטית
 שִׁבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ – שתבנה הבית המקדש (כדי שיהי לנו עבודת הקרבנות
 שהיא העבודה האמיתית, משא"כ תפלה שהיא רק כנגד תמידין)
 בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ – בלי שהיי, כדי שנוכה אנחנו לעבדך בשלמות
 וְתַן חֲלֻקְנוּ בְּתוֹרָתְךָ – ותן לנו סייעתא דשמיא שנהי' כל עסקינו בתלמוד תורתך
 וְשֵׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה – ובבית המקדש נקריב הקרבנות ביראה
 כִּימֵי עוֹלָם – כמו (שעבדו ביראה) בימי משה
 וּכְשָׁנִים קְדָמוֹנֵיֹת. – וכבימי שלמה

וְעָרְבָה לַיהוָה – וְאוּ יְהִי נְאוֹת לְאֲדוֹן הַכֹּל
 מִנְתַּת יְהוָה וִירוּשָׁלַיִם – הַמְנַחֵת שִׁיקְרִיבוּ בְבֵית הַמִּקְדָּשׁ
 בְּיָמֵי עוֹלָם – כְּמוֹ (שֶׁהֵיוּ עֲרִיבוֹת) בְּיָמֵי מֹשֶׁה
 וּבְשָׁנִים קְדָמוֹנִיּוֹת. – וּכְבִימֵי שְׁלֹמֹה (שֶׁקָּבַל הַקִּבְיָה קִרְבָּנוֹתֵיהֶם בְּרִצּוֹן)

הנני מודה למרן הרה"ג ר' חיים קניבסקי שליט"א על רשותו להדפיס קטעים אלו מתוך ספרו החדש "ארחות ישר" (ערך תפלה).

וביותר יש להשתדל להתפלל בציבור והוא חיוב גמור מדינא כדאי' בגמ' (פסחים מ"ז) שחייב לילך עבור זה לפניו עד ד' מילין או לאחריו עד מיל וכן נפסק בש"ע נ"כ"ש שחייב לקום ממטתו ולילך לביהכ"נ כמש"כ מהר"ם חלאווה שם וז"ל וזוה אתה דן ק"ו לעומד בעיר ומתפלל בביתו כאלו בעלי הבזוי או בעלי הגאווה עכ"ל ויל"ע מה ענין זה לבעלי בזוי או בעלי גאווה ה"ל לקרותם העצלנים וי"ל שאין לך בזוין גדולים מזה שכל הצבור מתפללין לביהכ"נ והם אין משתתפים ונשארים בביתם לבדם כאילו הם מנוזלים ויש שסרוזחים על ערסותם ומתעצלים לקום ולכן מאחרים ומתפללים בביתם ואין לך בזוים גדול מהם ויש שאין הולכין לביהכ"נ מחמת גאווה שאין נאה להם לעמוד בין כולם ואין מכבדים אותם כראוי להם לפי דעתם הבזוי ויש שחושבים מחמת גאווה ששינתם חשוכה יותר מהתפלה בצבור ולכן קוראם כן. אפי' מי שחלש בטבעו חייב לכא לביהכ"נ בתחילת התפלה ולהתפלל עם הצבור כסדר. (פ"ב סי' א' סק"ט וסי' נ"ב סק"א). מי שיכול לכוא לתפלה בזמנה ובשאת נפש מאחר מהתפלה כדי שלא יצטרך להמתין איזה רגעים, וכן מי שיוצא באמצע התפלה או לפני גמרה משום שאין לו סבלנות להמתין כמה דקות אין לך מבוזה עבודתו של הקב"ה יותר מזה וכאילו אינו מאמין ששכינה נמצאת לביהכ"נ בשעת התפלה ואיך תתקבל תפלתו. ויש בזה גם חילול ה'.

ר"ל שאומרים כך מתנהגים בני תורה, ואין בזה שום תירוץ אפי' רואין אנשים מזולזלים בזה נאו שמדברים במקום שאסור לדברין ואפי' אנשים חשובים והעיקר שבכל דבר צריך לראות מה כתוב בתורה ובש"ע וזהו רצון ה' והמזולזל בזה הוא בכלל אפיקורוס ח"ו ולעו"ב לא יקבלו כלל תירוץ זה שראו אחרים מזולזלים בזה.

ואמרו (תנחומא מקץ ט') צריך אדם להשכים לתפלה שאין לך גדולה מן התפלה, ואמרו (במד"ב בלק) הן עם כלביא יקום עומדין כאריות ממטתן לק"ש ולתפלה, ואמרו (בברכות מ"ג ב') ת"ח אל יכנס באחרונה דקרו ליה פושע ועצל, ולעת"ל יקראוהו כולם בשם הפושע והעצל (כמ"ש בתנחומא ריש ויקהל שלעת"ל יקראוהו לפי מעשיו) ואוי לה לאותה בושה וכלימה...

דברים המעכבים את התפלה מלהתקבל

(אפילו אם יתפלל בכוונה)

א) כל מי שיריו מלוכלכות בגזל הוא קורא להקב"ה ואינו עונה אותו (שמו"ר כ"ב, ג'). נמצא בספרים שאין עון בעולם שמעכב תפלתו של אדם מלעלות למעלה בעולם העליון כמו עון הגזל רחמ"ל (יסוד ושורש העבודה ש"י פ"ב). [ע' קש"ע סי' קפ"ה סע' א', מ"ב סי' י"ד ס"ק ט"ז, אג"מ חו"מ ח"ב עמ' רמ"ד, ושעמציב"ה ס"ס קפ"ב לדברים השכיחים]. ע' מחזור ויטרי (עמ' 725) שהמתעסק ברברי שקר תפלתו פרוחה [- אינה נשמעת].

ב) מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה (משלי כ"ח, ט'). כתב המהר"ל (נתיבות עולם - נתיב העבודה פ"ב) אם אין האדם מקבל התורה מן השי"ת גם השי"ת אין מקבל נפש כאשר שופך נפשו בתפלתו לפניו וכו' כי כאשר מסיר אזנו מן התורה, התפלה נמאסת והיא תועבה לגמרי אל השי"ת, עכ"ל, ועע"ש. ע' ילקוט משלי סוף רמז תתקל"ז.

ג) אין מקבלים תפלתו למעלה עבור לשון הרע כמו שכתוב בזה"ק פ' מצורע (נג). מאן דאית ב"י לישנא בישא צלותא לא עלת קמי דקב"ה דהא איתער עלי רוח מסאבא, כיון דאהרר בתשובה וכו' מה כתיב ביום טהרתו והוא אל הכהן (שמירת הלשון ש"א פ"ז). וע' מחזור ויטרי (עמ' 725) שהמציא שם רע הוא מהגורמים שתפלתו של אדם אינה נשמעת.

ד) כל האוטם אזנו מלשמוע צעקת דל אין הקב"ה עונה לו בשעה שהוא צווח לפניו בקול זעקה ומרה שנא' (משלי כ"א, ג') אוטם אזנו מזעקת דל גם הוא יקרא ולא יענה (אותיות דר"ע נוסח א' אות ד'). [ע' במדב"ר (פי"ב אות י"א) מי שאינו מחלק מעשרותיו בחפניו אין תפלתו עולה לשמים].

ה) מי שרבו עוונותיו ואינו מתפלל בתשובה כמו שנאמר (זכרי' ז', י"ג) [ויהי כאשר קרא] (קראתי) ולא שמעו כן יקראו ולא אשמע (אמונות ודעות לרס"ג מ"ה פ"ו). [ע' מדרש ר"ע (באוצר מדרשים עמ' תל"א אות פ') שכל תורה ותפלה שאין בה מעשים טובים ותשובה התורה בטלה והתפלה אינה רצוי, עכ"ל]. החפץ חיים כ' (זכור למרים פכ"ג) איעצך נא עצה שבזה תציל את נפשך, קודם כל תפלה ותפלה תהרהר בתשובה ותתבונן בעצמך במה ביילת כל היום ותתחרט עליהם ותקבל עליך במחשבתך בהסכם שלא תחזור וכו', עכ"ל.

ו) אם האדם אינו נזהר ממלבוש שעטנו בשעת התפלה אין תפלתו נשמעת אפי' אם התפלל בכוונות הראויים (יסוד ושורש העבודה ריש שער ה').

ז) הלנת פעולת שכיר, כי האר"י ז"ל קודם תפלת המנחה הי' חוקר אם אין אתו שכיר יום לשלם לו ביומו לבל יתעכב עי"ז תפלתו לעלות למעלה (יסושה"ע שער הכולל פי"ח).

ח) מדברים המעכבים את התפלה הוא מי שאינו שומע תוכחה (רוקח סי' כ"ח). [ע' מ"ב סי' א' סס"ק י"ב שצריך ללמוד מוסר כל יום. וע' מעשה רב (אות ס') !]

ט) בעון היועץ לפני דרכו או יועץ עצה רעה תפלתו של אדם פרוחה (מחז"ו עמ' 725).

י) המורה קלות לעצמו וחמורות לאחרים תפלתו אינו נשמעת (שם).

עצות לכוונה בתפלה

איתא בויקרא רבה (רפי"ז) קרוב ה' לכל קוראיו, יכול לכל, ת"ל לכל אשר יקראוהו באמת. וצ"ב מהו קריאה באמת. בעמק ברכה (ומאבי השל"ה) מסביר, וז"ל (קב). סוף דבר שיעשה אדם כל תחבולה בשעת התפלה מפני הכוונה שלה, וע"ז אמר דהע"ה קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת, איזו היא קריאה באמת, הוי אומר זה המפנה לבו מכל דבר ועסק שבעולם ומתפלל, עכ"ל. וכיון שמעלה זו של קריאה באמת טעון תחבולות, העתקנו כאן העצות ותחבולות שלקטנו מהגמ' ומדברי הראשונים והאחרונים זי"ע (לפי סדר כרונוולוגי) לכוון בתפלה. ואף שלא כל העצות יועילו לכולם, בודאי ימצא כל א' איזה עצה שתהי' לו תועלת ממנו. וז"ל ספר חסידים וסי' תשפ"ד, כל מה שאדם יכול לידע לעשות תקנה שיכוין לבו בתפלתו יעסוק לבו ויכוין, עכ"ל. והעיקר הוא: בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו. ויה"ר שיהי' ליקוט זה לתועלת לקרב לבותיהם של ישראל לאביהם שבשמים ע"י עבודת התפלה באמת.

(א) משנה רפ"ה דברכות (ל:): אין עומדין להתפלל אלא מתוך כוונה ראש. פי' השמ"ק - מתוך הכוונה וישוב הרעת לכוין הרברים שיצאו מפיו.

(ב) גמ' ברכות כג: - לא יאחו אדם תפילין בידו וס"ת בזרועו ויתפלל [ולא] סכין ומעות וקערה וככו. פי' הטור (או"ח סי' צ"ו) - מפני שלבו עליהם שלא יפלו מידו ויטרד ותתבטל כוונתו (ע"ש בשו"ע).

(ג) גמ' שם כת: - ר' אליעזר אומר כשאתם מתפללים רע לפני מי אתם עומדים. פי' רש"י - כדי שיתפללו ביראה ובכוונה.

(ד) גמ' שם לא. - אין עומדין להתפלל לא מתוך ריץ ולא מתוך דבר הלכה אלא מתוך הלכה פסוקה [פרש"י - שאינה צריכה עיון שלא יהא מהרהר בה בתפלתו] וכו' [ולא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך שחוק ולא מתוך שיחה ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך שמחה של מצוה. פי' העיון יעקב - רע"י כל אלו יבא להרהר תוך תפלתו הרהורים רעים ולא יכוין לבו לתפלתו משא"כ בשמחה של מצוה.

(ה) גמ' יבמות קה: - המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה. גמ' זו הובא ברי"ף ברכות (כב: ברי"ף), וז"ל תר"י שם בשם ר' יונה, כלומר שיחשוב בלבו כאלו עומד בשמים ויסיר מלבו כל תענוגי העוה"ז וכל הנאות הגוף כענין שאמרו הקדמונים כשתרצה לכוין פשוט גופך מעל נשמתך ולאחר שגייע לזו המחשבה יחשוב ג"כ כאילו הוא עומד בבמה"ק שהוא למטה מפני שעי"ז תהי' רצוי יותר לפני המקום, עכ"ל.

(ו) חובות הלבבות (שער יחוד המעשה פ"ה - עמ' ל"ח בלב טוב) - יחשוב עם נפשו ויאמר לה, איך אתנהג עם הבורא במה שאינו נכון לי להתנהג בו עם הברואים בעת שאני צריך אליהם או בעת שהם צריכים לי? כי מי שאלך אליו לבקש ממנו חפץ ואשאל אותו ממנו

בלשוני ולבי פונה ממנו אילו הי' מכיר זה ממני הי' מואס וגועל אותי כל שכן שימנע ממני חפצי, ק"ו אם הי' יודע בי שאני מטריד לבי במה שאינו מפיק רצונו אך במה שמקציפו עלי שתהי' שנאתו אותי יותר גדולה ומניעתו ממני יותר ראוי וכו' ואיך לא אבוש מבוראי שארצה לו מנפשי במה שלא הייתי רוצה לה מחלש כמוני, עכ"ל.

(ז) ספר הישר [מיוחס לר"ת (וי"א לר' זרחי' היוני)] [שער י"ג [עמ' ק"ט]] – צריך להרגיל נפשו להיות תפלתו בכוונה גדולה, ואם לא יוכל לפנות לבו מן המחשבות יבקש עצה כגון שיחשוב בעת תפלתו כי הבורא נצב כנגדו ומביט מוצא שפתיו כמו שנאמר ממכון שבתו השגיח אל כל יושבי הארץ וכשיאמין אדם בזה הדבר אז יחרד ויפנה לבבו, עכ"ל.

(ח) שם – צריך שישגור עיניו בתפלתו כי זה יעזור על הכוונה. (ע' לקמן אותיות י"ד ול"ז).

(ט) ספר מנהגות [לר' אשר בן שאול] [עמ' קנ"ב] – יחשוב באצבעותיו כל ברכה וברכה או כפי שיראה בעצמו שיהי' טוב לו לכוין, עכ"ל.

(י) רמב"ם (פ"ד מהל' תפלה הט"ז) – כיצד היא הכוונה שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאלו הוא עומד לפני השכינה לפיכך צריך לישב קודם התפלה כרי לכוין את לבו, עכ"ל. (וכ"כ בספר חסידים סי' י"ח אלא שכתב "לשבות" במקום "לישב"). [ע' ר' יונה (ברכות כא. ברי"ף) שפירש בדרך אחר את המשנה שם (ל: שהוא מקור הרמב"ם, וע' שו"ע ורמ"א או"ח סי' צ"ח סע' א.]. ע' לקמן את י"ג.

(יא) ספר חסידים (סי' קנ"ח) – וכשיתפלל תוסיף על כל ברכה וברכה מענינה לצרכיך, כי ביותר הם מכינים את הלב, ואם לא תוכל להוסיף לפי שהקהל סיימו קודם, תוסיף באחת או בשתיים כדי שלא תצטרך למהר בברכה אחרת וכו' ואם לא תוכל להוסיף חקור לך אחר ניגונים וכשתתפלל אומר אותן באותו ניגון שנעים ומתוק בעיניך וכו' ותתפלל תפלתך בכוונה וימשוך לבך אחר מוצא פיך, לדבר בקשה ושאלה ניגון שמכין את הלב ולדברי שבח ניגון המשמח את הלב למען ימלא פיך אהבה ושמחה למי שרואה לבבך, עכ"ל.

(יב) רוקח (שורש זכירת השם) – מי שהוא רוצה לכוין ילמד עצמו בסוף כל ברכה וברכה לשתוק מעט ולכוין ולומר ברוך אתה ה', עכ"ל. [וע' טור או"ח סי' ק"א איך מביא דבריו.]

(יג) רמב"ן (אגרת הרמב"ן) – והסר כל דברי העולם מלבך בעת התפלה והכן לבך לפני המקום ב"ה וטהר רעיוניך וחשוב הדיבור קודם שתוציאנו מפיו וכו' ותפלתך תהי' זכה וברה ונקי ומכוונת ומקובלת לפני המקום ב"ה, עכ"ל. (ע' לקמן אות ל.). [וכמו"כ כ' השל"ה (בריש עניני תפלה) שיחשוב בכל תיבה פירושה וקודם שיוציא הדיבור מפי יחשוב פי' ביאורו, עכ"ל.] (ע' לקמן אות מ"ה).

עבודת התפלה

עא

יד) תניא רבתי (סי' ג') – מצוה מן המובחר הוא להתפלל בספר, כי יתפלל תפלתו ויכוין את לבו יותר, עכ"ל. [כ' החיד"א במחזיק ברכה (הובא בכף החיים סי' צ"ה אות י') שאע"פ שהאר"י ז"ל לא הי' מתפלל תפלת י"ח מתוך סידור מ"מ "כל אדם ישער בעצמו הטוב לו לכוין בתפלת י"ח אם לומר מתוך הספר או בע"פ וככה יעשה ע"פ מדותיו". (וע"ע בדרך חיים מהמהר"ל מפראג (פ"ב מ"ג) בא"ד ואומר אני כי הנהגים להתפלל מתוך הסידור וכו'.] ע"ע רמז להתפלל מתוך סידור מובא בשם הגר"א באבן שלמה פ"ט סק"ב. (ע"ע לקמן אותיות ל"ו, מ"ח ונ"א).

טו) מאירי (ברכות ו.) – כל שאדם יכול להתפלל בבית הכנסת יעשה מפני ששם כוונת הלב מצויה, עכ"ל. [ע' מדרש תהלים ד' (בענין אחר) – "אמר הקב"ה אני אמרתי כשאתה מתפלל התפלל בבהכ"נ שבעירך"].

טז) טור (או"ח סי' צ"ח) – ויחשוב כי אילו הי' מדבר לפני מלך ב"ו שהיום כאן ולמחר בקבר הי' מסדר דבריו ומכוין בהם יפה לבל יכשל ק"ו לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שצריך לכוין אף מחשבתו כי לפניו המחשבה כריבור כי כל המחשבות הוא חוקר, עכ"ל.

יז) שם – אם תבוא לו מחשבה אחרת בתוך התפלה ישתוק עד שתתבטל המחשבה, עכ"ל. [ע' סגולות לבטל מחשבות זרות בתפלה במשנה ברורה (סי' צ"ח סק"ב)].

יח) שם – לא יתפלל לא במקום שיש בו דבר שמבטל כוונתו (ע' סי' צ' סע' כ"ג) ולא בשעה המבטלת כוונתו, עכ"ל (ע' מ"ב סי' צ"ח סק"ז).

יט) שם (סי' ק"א) – הרעת נותנת שיותר טוב להשמע [תפלתו] לאזניו כי אז יוכל לכוין יותר, עכ"ל. [עצה זו ברוק ומנוסה וקל לעשות].

כ) רלב"ג (שמואל א' ז' התועלת השביעי) – רבוי התפלה והבכיה עוזרים אל שתהיי' בכוונה יותר ולזה ארז"ל כי שערי רמעה לא ננעלו ורבוי התפלה גורם שתחזק הרבקות בין המתפלל ובין הש"י, עכ"ל. [ע' ירושלמי (ברכות פ"ד ה"א) שכל המרבה בתפלה נענה].

כא) אורחות צדיקים (שער כ"א) – הזהר מאד לפתוח פיך ושמור לשונך כמו שתשמור כסף וזהב ומרגליות וכו' כך תעשה לפיך. ראה איך היו הראשונים נזהרים משיחה בטילה כל ימיהם ובזה הענין יש תקנה גדולה להתפלל בכוונה כי רוב ביטול הכוונה בתפלה בא מדברים בטלים הקבועים בלבם, עכ"ל. [ע' לעיל אות ד'].
כב) מבי"ט (סוף אגרת דרך ה') – יעשה איזה הרגש בגופו בכל חתימת ברכה כרי שיזכור לכוין, וכיון שמניח האדם ירו הימנית על השמאלית בשעת תפלה ירחוק בגורלו הימני על ירו השמאלית בכל חתימת ברכה או ינענע מעט גופו כמרתת מזכירת השם שבחתימה

כדי שיזכור לכוין בבאה אחרי' וכו' ואם יצטרך לענוש עצמו במעט מן הממוון כפי מה שהוא על כל ברכה שלא יכוין בה גם זה יהי' עזר וסיוע שיכוין פעם אחרת, עכ"ל. (ע) לקמן אות מ"ה).

כג) ראשית חכמה (שער הקדושה פ"ח [אות ט"ז]) – דע כי לתיקון המחשבה צריך שיהי' שח עינים וכו' כי כל דבר שאדם מסתכל יצטייר הדבר והציור הוא בשכלו ונמצא כשיבא להתפלל או לעסוק בתורה יצטייר בשכלו צורות הגשמיות ההם שראה ונמצא פגם ובלבול מחשבה ולא יוכל לכוון כראוי וכו' ולכן ראוי לאדם כאשר ירצה להתפלל שלא יסתכל בפני שום אדם וכו' אלא בשעה שהוא מתפלל יתקדש ויחשוב שאין לו יחס וקורבה עם שום אדם אלא עם הבורא נשמתו לברו וזה יהי' סיוע גדול לכוונה, עכ"ל.

אותיות כד – לג הם מספר דרך חיים מהר' מנחם די לונזאנו (מה: - כ): שהוא חלק מספרו שתי ידות (נדפס שע"ח) והודפס לבדו בשנת תרצ"א (והדפים ממנו). ומקדים דבריו כך: יש ' דברים שעוזרים על הכונה והפכם גורמים ביטולה. כל דבריו בזה הובאו בשל"ה (עניני תפלה) [ומפני אריכותו אקצר בהעתקם, אבל כולו לשונו ממש].

כד) דרך חיים – א) תורה – דע כי כשירבה האדם העסק בתורה ובמצוות הנה בסיבת זה ובאמצעותו יקרב אל האלקים ויתרבק אליו ותהי' יראתו ואהבתו תקועה בלבו ואז כשיקום להתפלל לא יקשה עליו כלל להתחנן ולכוין לבו אבל יקל עליו מאד.

כה) שם – ב) חידוש – שיחדש דברי תחנונים ושאלות ובקשות בקצת ברכות התפלה אם לא ככולם והחידושים ההם יגרמו לו לכוין לבו אך אם אינו מחדש דבר בתפלתו יקשה עליו לכוין [ע' לעיל אות י"א].

כו) שם – ג) צורך – כשיהי' צורך גדול לאדם לדבר מה ויתפלל על ככה יכוין לבו היטב וכו' סוף דבר כפי רוב צורך האדם למה ששואל בתפלתו ירבה כונתו ולפי מעוט הצורך ימעט כונתו. ולכן איש בריא ועשיר שהי' הניח לו יקשה עליו מאד לכוין, ותקנתו, שיחשוב כי הי' אלקים הוא הנותן לו כח לעשות חיל ולא כחו ועוצם ידו עשה לו את החיל הזה וכו' שהוא צריך להתחנן לשם ית' [ש]יתמיד ברכה ושלומו והצלחתו לו ואל יטול פקרונו ממנו וכו' שהגלות הוא מעותר לכמה עלילות שאפשר שיענישוהו הון רב על לא חמס בכפיו והוא מעותר לשורדים ושוללים. ואם בעל נפש הוא ידאג על חורבן בית המקדש וביזוי התורה וצרות ישראל ושבים וצערם וחלול השם הגדול המחולל בגוים זה אלף ות"ק שנה [זה הי' בזמנו אבל היום הוא אלף ותת"ק] וכשיחשוב בכל זה ירך לבבו וקורב שיכוון.

כז) שם – ד) לשון – כשיתפלל בלשון שרגיל בו, ר"ל שמשתמש בו כל היום לכל צרכיו, יקל עליו לכוין וכו' ולכן מי שיוכל להרגיל עצמו לדבר בלשון הקודש עם ריעיו יעשו וישכיל עשו.

כת) שם - ה) נוע - המתנועע בתפלתו גורם ביטול כוונתו והעמידה בלי התנועעות כלל עוזר על הכוונה, ומה שאמר כל עצמותי תאמרנה וכו' היינו בשירות ותשבחות וברכות ק"ש ותלמוד תורה אבל לא בתפלה [דהיינו העמידה]. ואם יש מי שאומר כן גם בתפלה נ"ל שאין לחוש לדבריו כי הנסיון מוכיח שהעמידה בלי נענוע בתפלה גורם לכיוון הלב. וראה בעיניך הישאל אדם שאלות ממלך ב"ו וגופו מתנועע כנוע עצי יער מפני הרוח. [ע' מנורת המאור (סי' ק"ג) וז"ל, מצאתי במדרש חייב אדם לנענע עצמו בתפלה על שם שנאמר כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך וכן מנהג החסידים, עכ"ל, וכ"כ המנהיג (דיני תפלה סי' מ"ז). [ולא מצאתי מדרש זה, ומסתמא גם הדרך חיים לא ראהו או מפרש "בתפלה" לאו דוקא שמו"ע]. וע' מ"א (סי' מ"ח סק"ד) שמביא מחלוקת ברבר, וע"ש בפמ"ג (מובא במ"ב שם סק"ה) הכול לפי מה שהוא אדם אם מכוין היטב ע"י תנועה יתנענע וא"ל יעמוד כך ובלבר שיכוין לבו. וע' יוסף אומץ [נוירלינגן] (סי' ל"ה) שכתב שאם יש חשש שע"י כן תתמעט כוונתו או כוונת שכניו המתפללים אל יעשה כן, עכ"ל. [ע' לקמן אות מ"א).

כט) שם - ו) קול - המנמיך קולו מאד בתפלתו גורם לכיוון לב והמגבי' קולו אינו מכוין. [קשה מאו"ח סי' ק"א סע' ב', ומה שתירץ רחוק. ולא משמע כן גם ממ"ב שם, דלכתחילה צריך להיות לכה"פ כרי שישמיע לאזניו כמבואר בשו"ע שם]. [ע' לעיל אות י"ט).

ל) שם - ז) הכנה - שיעשה הכנה ללבו לכוין. וכיצד מכינים את הלב, קודם שיקום להתפלל ישב מעט בטל ודומם ויסיר מחשבותיו מלבו [ע' לעיל אות י"ג] ויתחיל לחשוב בגדולת מי שאמר והי' העולם ובנפלאותיו ונוראותיו וגבורותיו וחסדיו אשר עשה לעמו, ויחשוב בטובות וחסדים שגמלו בחסדו הגומל לחייבים טובות, מכמה צרות הצילהו מחלאים רפאהו ומטובו הטיבהו, והוא לא כגמול השיבו כי הא-ל גמלו טובה והוא גמלו רעה, ויחשוב בגריעות ופחיתות עצמו בערך בוראו כי במה נחשב הוא עלה נרף וקש יבש ויחשוב שעתה הוא רוצה לקום לבא אל המלך להתחנן לו ולבקש מלפניו שאלותיו ובקשותיו, ומן הרין הוא אינו כדאי וראוי לעמוד לפניו לולי גודל חסד ושלמות הבורא שהרשהו וצוהו בכך עם היות מקצר בעבודתו ואחר כל זה יקום ויתפלל וזשאחו"ל [משנה ברכות ל:]: אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש [וע"ע שמו"ר פכ"ב אות ג'].

לא) שם - ח) נכנס - כשיעמוד אדם ויתפלל ויכנס עליו אדם, הנכנס הוא גורם ביטול כוונת המתפלל וכו' [ולכן] ראוי ליהדר כשאדם מתפלל ביחיד שיתפלל במקום שיהי' בטוח שלא יכנס אליו אדם אם יוכל. [ולכאורה ה"ה כשמתפלל ברבים, ששכיח שיכנס אחר, שיברר לעצמו מקום שלא יפריעו לו [ע' לעיל אות י"ח]. וע' במעלות התפלה (עמ' כ"ז) בשם המשגיח ר' יחזקאל לעוינשטיין זצ"ל, שמה יגדל חרון האף על תפלה בשפתיו ולבו

בל עמו, לאחר שהי' בידו להתפלל במקום שבו הי' לתפלתו מעט יותר טעם, הלא למבזה התפלה בידים יחשב ר"ל, ומי ישער גודל עונשו על כך. ומה גדול החוב להשתרל לקבוע תפלתו במקום המסוגל יותר לתפלה טובה, עכ"ל].

(לב) שם - ט) שכן - כשהיו שכני האדם, ר"ל היושבים אצלו, מתפללים בכוונה יקל עליו לכיין לכו גם הוא, אך כשהיושבים אצלו אנשי לצון מתפללים שלא בכוונה יקשה עליו לכיין וע"ז נאמר איי לרשע ואוי לשכנו.

(לג) שם - י) זמן - כשישהא אדם בתפלתו שיעור לא מעט מהזמן כדי שיוכל לומר שאלה שאלה לברה לאט, יוכל לכיין, אך כשלא יהי' לו זמן כשיעור הזה או שהוא אינו מדבר במתון אלא בחפזון לא יוכל לכיין ואי לא רמסתפינא הייתי אומר שהשיעור מהזמן ששוהין בתפלת הצבור בזמננו אינו מספיק לשיוכל איש לכיין והלואי שיספיק לומר מלות התפלה ולקרותם קריאה שלימה, כי אני רואה בעצמי כי ת"ל ממחר לדבר אני, ולא עלג, ואיני מספיק לומר מלות התפלה עד שייסיימו הצבור תפלתם, עכ"ל! [ע' שו"ע או"ח סי' צ"ח סע' ג' דיתפלל באופן שלא תראה עליו כמשא ומבקש ליפטר ממנה (רהיינו שלא במהירות, כמבואר בא"ר) וכתב המ"ב שם סק"ט דמאד צריך ליזהר בזה. והספר חסידים (סי' קנ"ח) כתב, שלא ירוץ בתפלה כאלו שמח אם הי' כבר מסיים אלא בכל תיבות יחשוב לתת בלבו כוונה בכל מה שמוציא מפיו, הלא יש לך לחשוב אם יש לך דבר להתחנן ולבקש מאת המלך שהוא בשר ודם הירצך או הישא פניך אם תמהר דבריך לפניו, ולא מיבעיא שלא יעשה חפצך אלא שיאמר אין אתה אלא מתלוצץ ויגרש אותך מפניו, ואל תחשוב ממליך מלכים פחות מן המלכים אשר תחתיו, עכ"ל!]

(לד) הגהות יש נוחלין [אחי השל"ה] - להרגיל כל אדם עצמו הן קטן הן גדול לדרך הכוונה וכו' כשבא להתפלל וכו' בראש כל דבר אל יתחיל להתפלל ולברך שום ברכה תיכף ומיד בפתע פתאום רק ירגיל עצמו לשתוק ולשהות מעט מקודם [וכ"כ הנהורא השלם בהקדמה לפירושו (פ"ו סר"ה כתוב), שקודם שרוצה להתפלל וכו' ירגיל עצמו לשתוק מעט וישים אל לבו מה שברעתו לעשות [ו]למי הוא רוצה להתפלל, עכ"ל]. ולא יתן מקום אחיזה כלל לשום הרהור ומחשבה בעולם לבא אל לבו וכו' [ו]יעשה מסקנה תיכף ומיד בזריזות, בלי עצלות היצה"ר, להשליך מעליו לפי שעה סרדת מחשבותיו וכו' ויכוין דעתו בזריזות לעשות ענין תפלתו וברכותיו לש"ש ויורזו עצמו לכיין בפירוש כל מלה ומלה ובפרט בהזכירו השמות הקדושים וכו' ואם ירגיל האדם עצמו זמן מעט בזה ההרגל הקטן אז נעשה לו כטבע קיים ויערב לו מיכן ואילך, עכ"ל, ועע"ש. [ע' מורה נבוכים ח"ג פנ"א בהערה]. [ע' לעיל אות י"ג].

(לה) של"ה (עניני תפלה - תוכחת מוסר) - יעשה אדם המצאה שיכריח א"ע לברא לידו

עבודת התפלה

עה

כוונה בכל תיבה ותיבה. יעשה מוסכם כשיזכיר את השם יזכירו באימה וביראה וברתת וזיע וכו' ומי שאינו עושה מוסכם כן, נמצא הוא מורד באדונו מסלק את היראה ראוי ליקבר בחיים! ואז כשזה הרבר יהי' אצלו מוסכם קיים בהכרח צריך לזרוק כל מחשבות חוץ מכל תיבות התפלה דאל"כ יהי' מחשבתו חוצה [ו] נמצא שנתוך התיבות יבא הזכרת השם [ו] ישכח מלכוון בו ויעבור על הנ"ל, וערום יעשה ברעת, עכ"ל. (ע' לקמן אות נ"ב).

לו) מגן אברהם (סי' צ' סק"ד) - כשנתבטלה כוונתו ישא עיניו לשמים לעורר הכוונה, עכ"ל [לכן לא יתפלל אלא בבית שיש בו חלונות (שם)].

לז) מקור חיים [לבעל החות יאיר זי"ע] (סי' צ"ה סע' ב') - לעורר הכוונה טוב יותר להתפלל מתוך הסיודור כי בזה הוא דוגמת כאלו המבוקש לנגד עיניו וכו' והיותר טוב שיתפלל פעמים כך ופעמים כך [בעל פה] כי מתוך הרגלו תתמעט הכוונה, עכ"ל. (ע' לעיל אות י"ד).

לח) נוהג כצאן יוסף (עמ' ל"ט) - כוונת הלב כיצד. ז"ל הראב"ע בפי' שיר השירים, לשון עבודה הוא לכבוש המחשבה הטרודה בעסקי העולם ולהביאה בשעבוד הכוונה, עכ"ל וכו' שתהא מחשבתו פנוי' לחשוב מחשבות התפלה וכו' ועיקר ושורש המביא לידי כוונה הוא שיבין מה שמתפלל, עכ"ל.

לט) יסוד ושורש העבודה (שער ה' פ"א) - ראוי לארם לעיין לפרקים, עכ"פ פעם א' בכל שבוע, בשו"ע סי' צ"ח מענין כוונת התפלה וכו' כדי לעורר לבבו לכל הנזכר שם, עכ"ל.

מ) שם - קודם כל תפלה יכין הארם את לבו לכך, שרצונו להתפלל תפלה זו בכוונה עצומה, אזי הבורא ית"ש ויתעלה שהוא בוחן לבות יסייע אותו ברבר זה כנודע שברוך שארם רוצה לילך שם מוליכין אותו, עכ"ל.

מא) שם - שיניע ראשו וגופו לפניו ולאחריו בכח גדול כל התפלה מראש ועד סוף, עכ"ל (ע' לעיל אות כ"ח ומוש"כ שם).

מב) שם - שלא יאמר יותר מג' תיבות בנשימה אחת [ע"ש פ"ג באלקי אבותינו שכ', שיחשוב הארם פי' בלעז על כל תיבה או על ב' תיבות כאחת או לפעמים על ג' תיבות כאחת אבל לא יותר, עע"ש].

מג) שם - שידבר ארם התפלה או הבקשה בל' תחנונים וכו' שיעקם ארם שפתותיו שונים נוטפות מר לבו ופני עצבות בשעה שאומר תיבות התפלה והבקשה ממש כבן המתחטא אצל אביו, עכ"ל. [ע' שו"ע סי' צ"ח סע' ג' שיתפלל דרך תחנונים כרש המבקש בפתח ובנחת, וכתב שם הביאור הלכה שמאור צריך ליזהר בזה כי יש כמה פוסקים המצריכין לחזור ולהתפלל מחמת זה, ע"ש].

מר) נפש החיים (ש"ב פי"ג) - מביא מריש ספר מגיד משרים מה שאמר המגיד לב"י, וז"ל, ליוהר מלחשוב בשעת תפלה בשום מחשבה אפי' של תורה ומצות כי אם בתיבות התפלה עצמם וכו' [וכתב ע"ז הנפש החיים] והיא סגולה נפלאה ברוק ומנוסה למרגילים עצמם בזה לבטל ולהסיר מעליו בזה כל מחשבות ההבלים הטורדות ומניעות טהרת המחשבה והכוונה וכל אשר יוסיף הרגלו בזה יתוסף לו טהרה במחשבתו בתפלה, עכ"ל.

מה) ר' שמחה זיסל מקלם (כתבי הסבא מקלם - עמ' נ"ט) - והנה העצה היעוצה וכו' לשקול קודם במאזני שכלו איך ידבר וכו' אך דבר זה קשה למיעוט ערכנו ע"כ אמרתי ננסה נא בתפלה ג' ראשונות בלי נדר ברווקא, וברכה ראשונה בקנס מועט על ודאי, ולא ספק, אם יחסר בודאי אף מלה א' שלא לחשוב מקודם מה שיוציא מפיו ישלם קנס כל דהו, עכ"ל.

מו) ר' נפתלי אמשטרדם (סוף צוואתו - תנועת המוסר ח"ב עמ' 302) - לשים את לבו בשעת התפלה לסיודור של הברכות שסדרו בגמרא במס' מגילה (יז): "מנין שאומרים אבות וכו' ומה ראו לומר בזה אחר קדושה? וכו'", עכ"ל.

מז) שם - יעמוד וישתוק באמצע התפלה מעט, ואנכי מתנהג מעודי לעמוד מעט בשלשה מקומות: ב"אתה חונן" וב"תקע בשופר" וב"רצה", ובשעת העמידה והשתיקה טוב להתבונן לפני מי אתה עומד ומתפלל, לפני מו"ה הקב"ה, עכ"ל.

מח) החפץ חיים (בהשמטה לספר שמירת הלשון נרפס בסוף שם עולם) - ראשון לכל צריך שיתפלל מתוך הסיודור ועכ"פ תפלת י"ח [ע' לעיל אות י"ד] ומ"מ גם בזה איננו משומר מכל וכל מערמת היצר המפיל טרדות על האדם כרי שלא יוכל לכוין. והזמין לי הקב"ה קצת עצה בזה וכו' [ע' מקור חיים (לבעל החות יאיר) סי' צ"ה סע' ב' שכבר כתב כן בקצרה] צריך להתבונן מתחלה [קודם כל ברכה] מה הוא רוצה לבקש מה' ועל מה יברכנו ואח"כ יאמר אותו ברכה, ואל יחשוב הקורא שדבר זה צריך שיהוי גדול, לא כן הדבר כאשר בחנתי ונסיתי, אלא יהי' פתוח הסיודור נגד עיניו ויתבונן רק איזה רגעים אחרים קודם כל ברכה, דהיינו, למשל: קודם ברכה ראשונה יתבונן שרוצה לומר שבח לפני המקום שהוא אלקינו ואלקי האבות וקונה הכל ולברך אותו על שהגין על אברהם, וכן קודם ברכה שני' יתבונן שרוצה לברכו על תחיית המתים, וקודם ברכה ג' לברכו שהוא א-ל קדוש, וכן קודם רביעית לבקשו על הרעה ולברכו ע"ז, וכן קודם חמישית לבקשו על תשובה ולברכו ע"ז, וכן בכל הברכות וכו' כלל הדברים לא יאמר הברכות כפי הרגלו בפיו רק יתבונן על מה שהוא מברך לה' ויאמר בזריזות ובשמחה כל ברכה, על שזכה לברך לה' אלקי השמים, עכ"ל.

מט) שמירת הלשון (הקדמה ר"ה ושמעתי) - אם לא כיוון ברוב התפלה [וה"ה פחות מזה] והוא עומד בסוף התפלה באיזה אופן יעורר את נפשו להתחיל לכוון וכו' משל למה הרבר דומה לתינוקת אחת שעמדה על השוק בסל גדול של ירקות למכור, ופגע בה אנס א' והתחיל לחטוף מהסל, ונבהלה ולא ידעה שום עצה איך לעשות. פקח א' [ש]עמד למרחוק אמר לה, מה תעמודי, על מה תמתין עד שיחטוף כולו? הנה הוא חוטף, גם את חטפי וכל מה שיעלה בידך יהי' שלך. כן הרבר ממש בענין התפלה, הנה היצר מתגבר על האדם ומפיל עליו עצלות ומחשבות זרות עד שעי"ז לא כיוון בכמה וכמה ברכות מהתפלה, גם אתה חטוף וזרו את עצמך בכל כחך לכוון בברכות אשר עדיין הם לפניך, עכ"ל.

ג) משנת ר' אהרן (ח"א עמ' ק"ב) - מחויב להתעצם ולעשות תחבולות שתקל הכוונה ומוזה ג"כ מחויב לקבוע מקום לתפלתו ומכש"כ במקום למודו, עכ"ל.

נא) זכיתי לשאול את מרן רשכבה"ג מו"ר הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל לעצה לכוונה בתפלה ואמר לי ג' דברים (ואע"פ שהשנים הראשונים כבר מנינו, אכתוב כולם):

א) להתפלל מתוך סידור (ע' לעיל אותיות י"ד ומ"ח).

ב) להתיר כל מחשבות זרות קודם התפלה (ע' לעיל אותיות י"ג ול').

ג) להתבונן בדבר חדש שראה בבריאה [ע' מודים הערה צ'].

נב) הגה"צ ר' יהודא זאב סגל זצ"ל (הובא בנתיבות אמונה עמ' פ"ב) - להראות באצבעו על כל מלה ומלה מתוך סידור.

נג) אז נדברו (ח"ג ס"ס י"א) - מי שרגיל ליתן הרגש מיוחד בהזכרת השם זה גם עצה להמחשבות זרות בתפלה, עכ"ל. (ע' לעיל אות ל"ה).

נד) שמעתי פעם מהרה"ג ר' שלמה ברודה שליט"א עצה לכוונה - שירגיש כל פעם שאומר "אתה" או "ך" (כמו "מאתך" ו"נפלאותך") כדי שירגיש שמדבר עם הקב"ה.

עוד עצה: בשעה שכורע בתחלת ברכת אבות ואומר "אתה" יחשוב מעט שהוא כורע להקב"ה.

כח התפלה

כתיב בפסוק (דברים י"א, י"ג) "ולעברו בכל לבבכם" וכ' שם רבינו בחיי וז"ל ודרשו רז"ל (תענית ב.) איזוהי עבודה שבלב הוי אומר זו תפלה וכו' וצריך אתה לרעת כי כח התפלה גדול אפילו לשנות הטבע ולהנצל מן הסכנה ולבטל הנגזר. לשנות הטבע, מיצחק, שנאמר (בראשית כ"ה, כ"א) "ויעתר יצחק לה' לנוכה אשתו" ודרשו רז"ל (בראשית רבה פמ"ה אות ד') מפני מה נתעקרו האמהות, מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים. בארו לנו בכאן כי לא בא העקרות לאמהות אלא מפני התפלה וכשהתפללו בזה נשתנה בהן הטבע! עכ"ל, ועע"ש.

ויש להתבונן בזה, שבאמת כלל ישראל, שבא מיעקב, לא הי' נולד על דרך הטבע, שהרי במציאות היתה א"א לרבקה להוליד, ולמרות כל צדקתם של יצחק ורבקה לא היו זוכים לבנים ולולא תפלתם, שהרי רק ע"י תפלתם נשתנה להם הטבע, נמצא שכל ראשיתו של כלל ישראל לא הי' אלא בכח התפלה!!

ולא רק לידת יעקב אבינו היתה בכח התפלה, אלא גם הקיום וההצלה של כלל ישראל בכל תקופה היתה רק בכח התפלה כראיתא בשמות רבה (פל"ח אות ד') וז"ל אבותיכם כשנשתעברו במצרים לא בתפלה פריתי אותם? שנאמר (שמות ב', כ"ג) "ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו" [וע' רמב"ן (שמות י"ב, מ"ב) וז"ל ומן הידוע שהיו ישראל במצרים רעים וחטאים מאד וכו' והי' ראוי שיתארך [גלותם] יותר אלא שזעקו והרבה תפלה וזהו טעם ויאנחו מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם וישמע אלקים את נאקתם וכו' כי לא היו ראויים להגאל מפני הקץ שבא אלא שקבל צעקתם, עכ"ל! הרי שכל יציאתם ממצרים להיות עם ה' הי' רק בכח התפלה.] בימי יהושע לא בתפלה עשיתי להם נסים וכו' בימי השופטים בבכי שמעתי צעקתם וכו' בימי שמואל לא בתפלה שמעתי להם וכו' וכן אנשי ירושלים אע"פ שהכעיסוני בשביל שבכו לפני רחמתי עליהם וכו' עכ"ל המדרש. הרי שבכל זמן ישועת כלל ישראל בא בזכות התפלה.

וכן הי' בימי מרדכי כמבואר שם במדרש. וע"ע רברי רמב"ם הנפלאים (בהקדמה למנין המצות על סדר הלכות הרמב"ם - נדפס בתחילת המשנה תורה) וז"ל וצונו לקרות המגילה בעונתה כדי להזכיר שבחיו של הקב"ה ותשועות שעשה לנו והי' קרוב לשועתנו כדי לברכו ולהללו וכדי להודיע לדורות הבאים שאמת מה שהבטיחנו בתורה ומי גוי גדול אשר לו אלקים [קרובים אליו כה' אלקינו בכל קראנו אליו], עכ"ל!

עבודת התפלה

עט

ובאמת בדורנו ג"כ אירע הישועה הנפלאה שעשה השי"ת לכל ארץ ישראל במלחמת המפרץ [הגול"ף] (בשנת תשנ"א), ומה גרם כל זה? לא כוחם של אומות העולם, שאפילו עצמם לא היו יכולים להציל, אלא לכאורה דבר א' בלבד, שהי' במיוחד באותם הימים – תפלות כלל ישראל. לא היתה התעוררות בתפלה כמו שהיתה בתקופה הזו מהרבה זמן, בין בארץ ובין בחוץ לארץ, והיו כ"כ הרבה נסים שלא יאומן כי יסופר. הרי עינינו ראו כחה של תפלה!

וזה לא רק לרבים אלא גם ליחיד. והובא סיפור נפלא בענין זו בירושלמי (ברכות פ"ט ה"א) וז"ל אמר רבי נתנומא מעשה בספינה אחת של עכו"ם שהיתה פורשת מים הגדול והי' בה תינוק אחד יהודי עמד עליהם סער גדול בים ועמד כל אחד ואחד מהם והתחיל נוטל יראתו בידו וקורא ולא הועיל כלום. כיון שראו שלא הועילו כלום אמרו לאתו יהודי בני קום קרא אל אלקיך ששמענו שהוא עונה אתכם כשאתם צועקים אליו, והוא גבור. מיד עמד התינוק בכל לבו וצעק וקיבל ממנו הקב"ה תפלתו ושחק הים, עכ"ל! הרי זה הי' תפלת תינוק, ולא א' מהאבות או האמהות, והקב"ה קבל תפלתו מיד. ואפילו הגוים הכירו כח זו של תפלה! אמנם יש תנאי לקבלת התפלה, והוא כמו שהרגיש הירושלמי "שעמד התינוק בכל לבו". תפלה נענה כשהיא בכל לב.

וגורל סגולת התפלה לא היתה ירק בזמן הגמ' אלא גם בזמן הזה. שמעתי סיפור מהגה"צ ר' משה אהרן שטרן שליט"א, שזקנו הר' יוסף הרמן זצ"ל הי' עוסק בשירוך בעבורו. אבל קודם שעשה את השירוך, כמו בכל דבר, שאל ר' הרמן את הארון – הקב"ה – אם זה שירוך טוב. הלך ר' הרמן אצל כותל המערבי והתפלל שם שיתן לו הקב"ה תשובה אם שירוך זה טוב לנכרו. מיד בגמר תפלתו קפץ נייר מחורי הכותל (שיש שמניחים שם שמות) ונשבו הרוח לרגליו. הגביה ר' הרמן את הנייר וראה שהי' חתיכה מסידור והסתכל מה שכתוב עלי'. ומה הי' כתוב עלי'? הי' כתוב עליו "וארשתיך לי לעולם וארשתיך לי בצרק ובמשפט ובחסד וברחמים"!! האם שייך תשובה יותר ברורה מן השמים? ומיד! זהו כחה של תפלה אמיתית. [ודע שהחיי עולם (עמ' מ"ב) מביא שאחז"ל ריש תפלה שמועלת מיד ויש שמועלת לשלשים שנה, אבל בסוף יראה שהועילה לו מאד, ועע"ש].

באמת לא רק גאולתנו ברורות הי' תלוי בתפלה אלא גם גאולתנו מגלות המר הזה תלוי בתפלה (כמו שהבאנו בפתיחה [עמ' י"ד] מספר דרכי נועם). וכ' היעב"ץ בהקדמת סידורו (בסידור בית יעקב סולם בית א-ל דף י"ד סוף עמ' ג') "ואלמלא היו ישראל מתפללין אף תפלה א' הגונה בכל תנאיה נגאלין מיד בלי ספק בעולם". הרי התפלה בדינו ונוכל להביא בו את הגאולה, הבה נתחזק בתפלה ונצל את כחה הרב, ונזכה לראות הגאולה שלמה בב"א.

(למוצאי שבת) אַתָּה תּוֹנְנֵתָנוּ לְמַדְע תּוֹרָתְךָ, וּתְלַמְּדֵנוּ לַעֲשׂוֹת חֻקֵי רְצוֹנְךָ, וּתְבַדֵּל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל, בֵּין אֹר לְחֹשֶׁךְ, בֵּין יִשְׂרָאֵל לְעַמִּים, בֵּין יוֹם הַשְּׂבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֵׂה, אֲבִינוּ מְלַכְנוּ הַחַל עֲלֵינוּ הַיָּמִים הַבָּאִים לְקַרְאֲתָנוּ לְשָׁלוֹם, חֲשׂוּכִים מְכַל חֲטָא וּמִנְקִים מְכַל עֲוֹן, וּמְדַבְּקִים בִּירְאָתְךָ. וְחַנּוּנוּ...

(ולתענית ציבור) עֲנָנוּ יְהוָה עֲנָנוּ בְיוֹם צוֹם תַּעֲנִיתָנוּ כִּי בְצָרָה גְדוֹלָה אָנַחְנוּ. אֵל תִּפֶּן אֵל רִשְׁעָנוּ, וְאֵל תִּסְתֵּר פְּנֵיךָ מִמֶּנּוּ, וְאֵל תִּתְעַלֵּם מִתַּחֲנַנְתָּנוּ. הִיא נָא קְרוֹב לְשׁוֹעַתָּנוּ. יְהִי נָא חֲסֵדְךָ לְנַחֲמָנוּ. טָרַם נִקְרָא אֱלֹהֵי עֲנָנוּ, כַּדְבָר שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִיא טָרַם יִקְרָאוּ וְאֲנִי אֶעֱנֶה, עוֹד הֵם מְדַבְּרִים וְאֲנִי אֲשָׁמַע: כִּי אַתָּה יְהוָה הַעוֹנֶה בְּעַת צָרָה, פּוֹדֶה וּמַצִּיל בְּכָל עַת צָרָה וְצוּקָה:

עַל הַנְּסִים וְעַל הַפְּרָקוֹן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַמְּלַחְמוֹת שֶׁעָשִׂיתָ לְאֲבוֹתֵינוּ בְּיָמִים הָהֵם בְּזִמְנֵי הַזֶּה:

(למורים) בְּיָמֵי מְרַדְכֵי וְאַסְתֵּר
בְּשׁוֹשַׁן הַבִּירָה, כְּשֶׁעָמַד
עֲלֵיהֶם הַמֶּן הַרְשָׁע, בְּקֶשׁ לְהַשְׁמִיד
לְהַרְגֵם וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְהוּדִים מִנְעֹר
וְעַד זְקוֹן טַף וְנָשִׁים בְּיוֹם אֶחָד,
בְּשִׁלְשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנַיִם עָשָׂר,
הוּא חֹדֶשׁ אֲדָר, וּשְׁלָלָם לְבוֹז, וְאַתָּה
בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים הִפְרַתְּ אֶת עֲצָתוֹ,
וּקְלַקְלַתְּ אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ, וְהִשְׁבֹּתְ לוֹ
גְּמוּלוֹ בְּרֵאשׁוֹ. וְתָלוּ אוֹתוֹ וְאֵת בְּנָיו
עַל הָעֵץ:

וּלְחַנוּכָה) בְּיָמֵי מַתְתִּיָּהוּ בֶן יוֹחָנָן כְּהֵן גְּדוֹל חֲשֵׁמְנָאִי וּבְנָיו
כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת יוֹן הַרְשָׁעָה עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
לְהַשְׁכִּיחַם תּוֹרָתְךָ וּלְהַעֲבִירֵם מִחֻקֵי רְצוֹנְךָ וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ
הַרְבִּים עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעַת צָרָתָם רַבָּת אֶת רִיבָם דָּגַתְּ אֶת
דִּינָם נִקְמַתְּ אֶת נַקְמָתָם מִסֵּרְתָּ גְבוּרִים בְּיַד חֲלָשִׁים וְרַבִּים
בְּיַד מְעֻטִים וְטַמְאִים בְּיַד טְהוּרִים וְרִשְׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים
וְזוּדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תּוֹרָתְךָ וְלָךְ עָשִׂיתָ שֵׁם גְּדוֹל וְקוֹדֶשׁ
בְּעוֹלָמְךָ וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עָשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְּדוֹלָה וּפְרָקוֹן כְּהַיּוֹם
הַזֶּה וְאַחַר כֵּן בָּאוּ בְּנֵיךָ לְדַבֵּר בִּיתְךָ וּפְנּוּ אֶת הַיְכָלְךָ
וְטַהְרוּ אֶת מַקְדָּשְׁךָ וְהִדְלִיקוּ נְרוֹת בְּחִצְרוֹת קֹדֶשְׁךָ וְקִבְעוּ
שְׁמוֹנֵת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלּוּ לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגְּדוֹל: